

vigilia

Cs. Szabó László

ÁLOM A KERESZTRŐL

A HÚSVÉT TITKA

Boda László, Bolberitz Pál,
Gál Ferenc, Rózsa Huba és
Vanyó László írásai

Georg Trakl novellája

Charles Péguy drámarészlete

HAZÁNK, EURÓPA

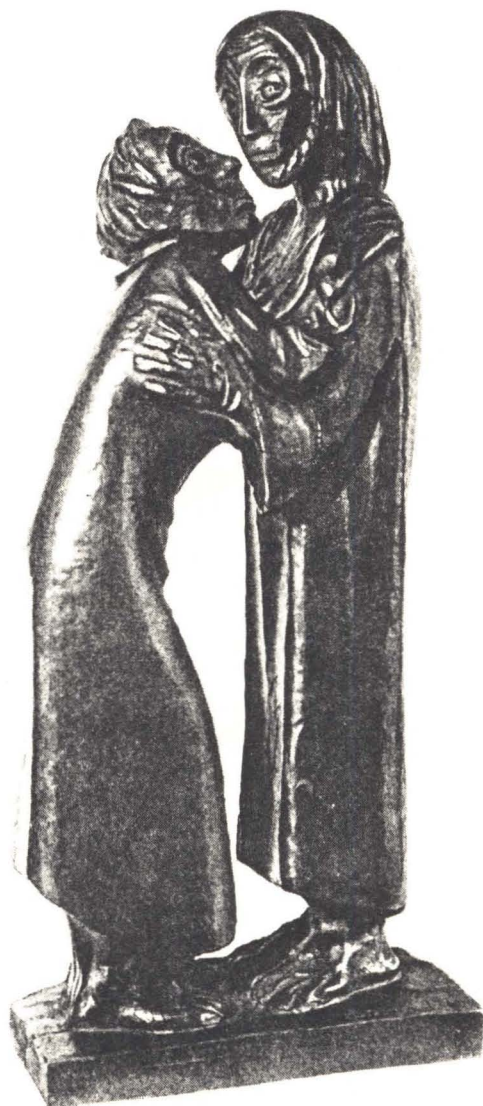
Bárdos-Féltoronyi Miklós és
Denis Hay

Walkó György

Elmélkedés a toleranciáról

KÖLTÉSZET NAPJA '86

Bécs Ernő, John Donne, Garai
Gábor és Vas István versei

1986/4

CS. SZABÓ LÁSZLÓ: Álom a keresztről.....	241
JOHN DONNE: La Corona (versciklus, Ferencz Győző fordítása)	244

A húsvét titka

GÁL FERENC: A húsvét titkának megközelítése	247
RÓZSA HUBA: Húsvét örömhíre	250
VANYÓ LÁSZLÓ: „Ez az a nap, amelyet az Úr alkotott...”	253
BODA LÁSZLÓ: A legnagyobb ünnep	256
BOLBERITZ PÁL: Szenvedés és szeretet	258

VAS ISTVÁN: A rostirót letettem, Az üres házban (versek)	261
GEORG TRAKL: Barabbás (novella, Kurdi Imre fordítása)	262
CHARLES PÉGUY: Jeanne d'Arc szeretetének misztériuma (drámarészlet, Szélpál Árpád fordítása)	264
KÖNTÖS-SZABÓ ZOLTÁN: Piros hajók, égő vitorlák (elbeszélés)	270
GARAI GÁBOR: A föltámadás (vers)	273
SCHALK GYULA: A Halley-üstökös.....	274
BÉCS ERNŐ: Megjelőlt engem az Úr... (vers).....	291

Hazánk, Európa

BÁRDOS-FELTORONYI MIKLÓS: Középkori Európa, közép-európai Magyarország	280
DENIS HAY: A humanista világ földrajzi horizontjai (Görgy-Jolsvay Edit fordítása).....	285

A Vigilia beszélgetése

Prokop Péterrel (Maróczky Erzsébet)	292
---	-----

Mai meditációk

WALKÓ GYÖRGY: Elmélkedés a toleranciáról.....	295
---	-----

Élő világegyház

A megújulás lelkesége (L. L.)	299
Formálódó nemzet és egyház – Tanzániában (T. M.)	301

Hit és élet

Előítéletesség vagy botrányos nyitottság?	304
---	-----

Napló

Szent György havában (Tariányi Zoltán)	306
Irodalom: Egy Reményik-vers keletkezése (Imre Mária)	307
Csoóri Sándor: Kezemben zöld ág (Gyurkovics Tibor)	310
Fodor András: Reményfutam (Domokos Mátyás)	314
Teológia: Könyvek szentekről.....	316
Zene: Bach: Karácsonyi oratórium (Németh Anna)	318
Hanglemezek; Könyvek a zenéről	319

A címlapon Ernst Barlach Krisztus és Tamás című műve; a borító hátlapján részlet a herefordi világtérképről.

Főszerkesztő: LUKÁCS LÁSZLÓ

Laptulajdonos: ACTIO CATHOLICA Felelős kiadó: MAGYAR FERENC

Szerkesztő: Szent István Társulat, felelős vezető dr. Ákos Géza igazgató

Készült: Pannon Nyomda Veszprém, felelős vezető: Danóczy Balázs igazgató

Taskaszám: 86/60368 Index szám: 26 921 HU ISSN 0042-6024

Szerkesztőség és kiadóhivatali ügyintézés: Budapest V. Kossuth Lajos u. 1. Telefon: **173-933, 177-246**. Postacím: 1364 Bp. Pf. 111. Előfizetés, egyházi terjesztés és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Utcan át árusítja a Magyar Posta. A Vigilia csekk számla száma: OTP 37-343-VII. – Külföldön terjeszti a Kultura Könyv- és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat, H. 1300 Bpest, Pf. 149. Ára 25,- USA dollár, vagy ennek megfelelő más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (H-1850 Budapest) a Kultura 024-7. sz. csekk számlájára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigiliára vonatkozik. Előfizetési díj 1 évre 320,- Ft, 1/2 évre 160,- Ft, 1/4 évre 80,- Ft egyes szám ára 26,- Ft. Megjelenik: havonta

ÁLOM A KERESZTRŐL

Az Álom a Keresztről: barbár remekmű.

Angolszász költő írta Észak-Angliában, valamikor a nyolcadik vagy kilencedik században, talán a kettő közötti határmezsgyén. Töredéke a skóciai Dumfries mellett olvasható egy öreg-öreg kőkeresztben, teljes szövegét Észak-Olaszországban őrzik, Vercelliben, a székesegyház kincstárában. Senki se tudja, hogyan került oda, sok század előtt a kódex, fatáblái közt ezzel a verssel s más angolszász vallásos énekekkel. Annak, amely Szent Helénáról s a szent kereszt megtalálásáról szól, Cynewulf a bizonyos szerzője. Tárgyi hasonlósága miatt talán az Álom is e lágy költőtől való. Cynewulf 750 körül született.

Közel négyszáz esztendőn át, az első keresztény ezredév fordulójáig virult az angolszász költészet a feldúlt Európa tengerbe, ködbe, viharba vesző északnyugati sarkán. Semmivel se volt védettebb az a félreeső, zimankós sarok, mint a lángban álló Szajna-, Rajna-, Duna- vagy Visztula-völgy. Holt városokról, romokról, letűnt pompáról s vígságról tudtak az énekesek. Sok üszkösödő nemzetségi csarnokot, széthulló római várost láthattak; nyilván maguk is menekültek felkoncolt testeken át vagy égő kolostorokból. Fegyverek közt csak elpuhult Múzsák hallgatnak. Angolszász földön az összetört hárfa, az elégett lúdtoll helyébe mindig akadt új, mindig akadt más.

A regös csarnokban énekelt, urának s ura vendégeinek, a lakomázó harcosoknak, régi nagy tettekről s a törzsi erkölcs törvényeiről. Legnagyobb bűn a hűbéri esküszegés volt, legnagyobb erény a mindhalálig való kölcsönös hűség úr és fegyveres közt. Ellenséggel szemben viszont dicséretes okosságra vallott a ravaszság, álnokság, bosszú és kegyetlenség. Attila hunjaitól az izlandi hajósokig mindenfelé ilyen dalt, históriát kívántak az ivók az énekesektől.

A szerzetes költő ellenben a cellában írt, magánosan. Krisztusról, apostolairól, szentekről, az Úr szülőföldjéről s elképesztő meseországokról, ahol tanítványai megfordultak térítőútjukon. De a kétfajta költő mégiscsak egy vérből való, akár bőkezű törzsfő a gazdája, akár egy apátúr parancsol neki; egyforma a képzetük a világról. Krisztus: szőkehajú, fiatal hős, az apostolok: a harcosai. Szenvedése iszonyú, de rövid; diadala határtalan, örök és könyörtelen a Sátán seregén.

Nagy Konstantin császár édesanyjának, Szent Helénának angolszász származása s az elérhetetlen Szentföld varázsa miatt különösen kedves volt a megtalált kereszt legendája a szigetország északi királyságaiban, Northumbriában és Merciaiban. Ezt a beszélő fát idézi föl a versben az éjjeli látomás. Élő fa, szenvedő fa, beszélő fa, ujjongó fa a kereszt; hol fény lepi be, hol homály borítja, mint álmaink visszajáró látogatóit. Nincsenek alakok körülötte, még nem alakult ki a megrendítő, végleges középkori kép a feszületről, kétoldalt a Szűzanyával és

Szent Jánossal. Csak a fiatal hős van a versben s a fája: az égi Centurion és saját vérével festett, alázatos fegyvere, a fa, amely győzelemre vitte a megváltásban.

Ezt a fát magasztalja föl a vers. Talán Cynewulf verse, talán egy másik angol-szász szerzetesé. De mindenképpen nagy költőé.

*

Íme! hírül adom, hogy álmot láttam, a legszebb álmot az éj közepén, amikor némán nyugszik az ember. Úgy tűnt, hogy fénybe borítva csodálatos fa emelkedik szemem elé. Színarany fedte, szépséges ékkövekkel volt kirakva a föld, öt ékkő ragyogott a rudakon is. Isten angyalai, patyolat teremtményei bámulták, mondom néktek: nem latrok bitója volt az, szent lelkek csodálták Őt rajta, emberek a földön s a dicsőséges univerzum.

Bűntől szennyesen, hamissággal verve láttam a győzelem keresztjét, a dicsó fát boldogan ragyogni, díszes köntösben, arannyal ötvözve, drágakövek ékesítették méltóan az Úr fáját. De az aranyborításon át észrevettem a régi, gonosz viszályt, amelytől a jobb oldala vérzett. Elfacsarodott a szívem a szomorúságtól, félelem fogott el a vakító látomástól. Változott a Jel köntöse, színe, veríték lepte el, vér patkzott rajta, majd ragyogó, kincses fa lett belőle ismét.

Sokáig feküdtem, bánatban szemlélve a Szabadító keresztjét, amíg megszólalt. Így kezdett beszélni a nagyméltóságú fa:

„Régen történt vala – emlékszem azonban! –, hogy levágtak az erdőszélen, alá-döntöttek a tövemről. Megragadtak markos legények, magukhoz méltó alakra faragtak, hogy viseljem a gonosztevőket. Vállukon elvittek egy dombra, ádáz legények bevettek szilárdan a földbe. Láttam, amint nagy vitézül odasiet a mindenek Ura, hogy fölemeljék rám. Parancsára nem mertem se hajolni, se törni, midőn láttam, hogy meghasad a föld, leteríthettem volna valamennyi gonoszt, de rendületlenül álltam.

Akkor az ifjú Hős – maga a mindenható Isten – eltökélve, szilárdan feltárta a keblét, a nép szeme láttára bátran felszállt a keresztre, váltságul az emberekért. Megremegtem a Hős ölelésétől, nem mertem lehanyatlani, földre terülni, álltam keményen.

Keresztnek emeltek föl engem, hatalmas Királyt hordoztam, a mennyek Urát, nem mertem hajolni. Átverték fekete szögekkel, ma is láthatók a sebek, a gonosz-ság tátongó rései, nem bánthattam azokat, akik kettőnkből csúfot üztek. Ellepett a vér az Emberfia oldalából, mikor kiszállt a lelke. Sok kegyetlen próbát kiálltam a dombon, a seregek Urát durván megfeszítették, sötétség szállt az Úr testére, a gyönyörű ragyogásra, árnyék száguldott a felhők alatt. Zokogott a teremtés, siratta a Király halálát, Krisztus a kereszten volt.

Ámde látom, hogy messziről kegyes emberek érkeznek a Herceghez. Keresztül-kasul a bánattól buzgón lehajoltam a kezük ügyébe. Levették a mindenható Istent, megszabadították nehéz gyötrelmeitől, a katonák otthagytak engem vérral borítottan, tele nyilakkal. Ernyedt tagjait letették a földre, fejénél álltak, nézték az egek Urát, ott pihent egy darabig a szörnyű harc után. Majd hóhérai szeme láttára sírt vájtak neki fényes kősziklába s belehelyezték a győzelmek Urát. Estére pedig

gyászdalba kezdtek, mikor bánattal válniok kellett a dicső Hercegtől, ő pedig egyedül maradt.

Vértől ázva sokáig álltunk hárman a helyünkön, mikor elhalt a katonák hangja. Kihűlt a test, a Lélek gyönyörű lakása. Aztán nagy nyomorúságomra ledöntöttek minket a földre s mélységes gödörbe hajítottak. De az Úr követői, barátai rám táltak, kiemelték a földből, arannyal, ezüsttel borítottak.

Halljad hát, szeretett hívem, ilyen keserű gyötrelmet, keserves szomorúságot álltam ki. Eljött azonban az idő, mikor szerte a széles földön s a nagyszerű teremtésben tisztelnék az emberek, hódolnak a Jelnek. Isten fia szenvedett rajtam egy darabig, ennél fogva dicsőséggel törnyosulok az ég alatt, meggyógyítom, akik félnek engem a szívükben.

Valamikor borzasztó kínzások gyűlölt eszköze voltam, majd feltártam az igaz élet útját. Íme, kitüntetett engem az erdő fáiból a dicső Herceg, az egek Ura, ahogy az asszonyi nemből kitüntette édesanyját, Máriát a mindenható Isten.

Kérlek, szeretett hívem, adj hírt a világnk e látomásról, beszélj a dicsőséges fáról, melyen a mindenható Isten megszenvedett az emberek bűneiért s Ádám egykori tetteiért.

Megkóstolta Isten e fán a halált, de újra feltámadt, hogy nagy hatalmával segítsen az embereken. Fölszállt a mennybe, onnan fog Ítéletnapon visszatérni e világba az Úr, a mindenható Isten és vele az angyalai, bírói hatalmával kit-kit elválasztani érdeme szerint e mulandó életben. Nincs, aki ne rettegne akkor az Úr szavától, megkérdi a sokaság előtt: hol van az ember, aki keserű halált szenvedne az Istenért, ahogy ő szenvedett egykor a kereszten, de mindenkit megszáll a félelem, nem tudják, hogyan kezdjenek szólni Krisztus előtt. Nem kell rémülnie annak, aki kezdetől fogva kebelében hordozta a legszebb Jelt s ha a lélek az Úrral szeretne lakozni, keresse a kereszttel a királyságot, amely messze van ettől a földtől.”

Ujjongó szívvel nagy buzgón kezdtem imádni a keresztet, ahol senki se látott. Sóvárgással telten elvágott hevesen a lelkem. Azóta életem öröme, hogy gyakrabban fordulhatok magamban a győzelmes kereszthez, mint bárki e földön s szolgállok előtte. Ezért ég a szívem, a kereszthez folyamodom segítségért. Megfogytak hatalmas barátaim, távoztak a világi örömből, megkeresték az ég Királyát, a mennyekben élnek most az Atyaistennel, dicsfénnel járnak. Készülök folyton a napra, mikor az Úr kereszttje, melyet itt láttam a földön valamikor, értem jön e múltó életbe s elvisz oda, ahol boldogságok boldogsága lakozik, öröm a mennyekben, Isten választottjaival az ünnepi asztalnál, ahol örök az áldás, s oda helyez engem dicsfényben járni, örvendezni a szentekkel. Legyen hozzám barátsággal az Úr, aki valamikor a földön keresztre jutott az emberek bűniért, megváltott, életet adott és mennyei szállást.

Feltámadt a remény, boldogsággal, örömmel azok számára, akiket lángok emésztettek. Diadalútján a Fiú, a hatalmas és verhetetlen, a mindenható Gazda bevonult a lelkek seregével Isten királyságába. Ujjongtak az angyalok s minden szentek, akik égi dicsőségben lakoztak, mikor megérkezett honába mindenható Isten Uruk.

La Corona

1.

*Vedd kezemből ez ima-koronát,
bánatom fonta és mély áhitat,
te minden jónak a tárháza vagy,
mozgatónk, s örök minden koron át;
Múzsámnak, ki maga a tisztaság,
mulandó babérkoszorút ne adj:
töviskoszorúd add, mit átitat
a dicsőség, s mindig nyíló virág;
művünket a vég koronázza meg,
s végünket te: végtelen nyugalom;
türelmetlen-kitartón szomjazom,
lelkem óhajtja első végemet.
Szálljon a szív s a hang magasra fel,
Lélek, készülj, a Megváltás közel.*

2. Angyali üdvözet

*Lélek, készülj, a Megváltás közel:
Minden, mely Mindenben ott van jelen,
mely hordozza a bűnt, bár büntelen,
halhatatlan, s mégis halnia kell,
nézd, állhatatos Szüz: önként hever
börtönben – méhedben –, s bár mélyiben
nem vétkezik s nem vétkezel te sem;
hús-vér testét halál ragadja el.
Az idő kezdete előtt terád
gondolt már Ő, ki Bátyád és Fiad,
Ő nemzett és benned fogant: Atyád
anyja, teremőd teremője vagy;
sötétbe zárva fénylik ékesen
Méhed klastromában a végtelen.*

3. Jézus születése

*Méhed klastromában a végtelen
imádott börtönéből most kilép,
mert szándéka szerint immár elég
gyenge lett, s világunknak megjelen;*

nem fogadnak be a szálláshelyen?
e jászolban készítsd el fekhelyét,
s csillag nyomán bölcsek jönnek eléd,
nem ér el Heródes parancsa sem.
Lelkem, látod-e, hogy mint fekszik ott,
ki mindent betölt – s nem fogadja senki?
S a szívnek bár rajta kellett megესni,
az Ő könnyörülete volt nagyobb.
Csókold meg, s kísérd Egyiptomba át
Anyjával, kinek osztod bánatát.

4. Templom

Anyjával, kinek osztod bánatát,
térj vissza, József, nézzed, gyermeked
szikrázva árasztja a szellemet,
s bölcsebb, mint az írástudó atyák;
az Ige néma volt, s egyszerre, ládd,
csodákat mesél, mert hogyan lehet,
hogy minden írt s íratlan ismeret
megtölti egy zsenge gyermek agyát?
Bár istenség: emberi volt a lelke,
és ilyen érettséget nem a kor hoz;
de kinek hosszú feladata lenne,
a Nappal együtt lásson a dologhoz.
Élte hajnalán ezért tehetett
Emberfölktti csodatetteket.

5. Megfeszítettés

Emberfölktti csodatetteket
ez hittel, az irigykedve fogad;
és sok jött hozzá: gyengét hódolat,
a becsvágyót hajtotta gyűlölet;
és többen vannak a hitetlenek,
s a szeplötelennek, ki maga szab
sorsot: sorsot szabnak a gonoszak,
örök létét araszról rövidebb
mértékkel mérik. Nézd, vállán kereszttel
mint lép az elítélt mind magasabbra,
mig felfeszítettén lelkét kiadja.
Ki odafönt vagy, engem is emelj fel,
s mit oly bőven áldoztál, add, hogy egy
Vércsepp nedvezzé szikkadt lelkemet.

6. Feltámadás

*Vércsepp nedvezze szikkadt lelkemet,
mely (kő ugyan, mégis végtelenen
hús) nem lesz kemény, dideregni sem
fog már: átmelegíti az a csepp,
és halálod ime véget vetett
a halálnak, nem úr az életen,
engem sem gyötör halál-félelem
kis könyvedbe nevem ha fölveszed.
E hosszú álomban nem rothad el
a hús, azzá lesz, miből vétetett,
üdvözülést más módon úgyse nyer.
Feledjem halálom s a vétkeket,
múlják az álmuk, serkenjek legott,
Köszöntve a végső, örök napot.*

7. Mennybemenetel

*Köszöntve a végső, örök napot
örvendj, a Fiúval emelkedett;
s ha szenvedtél, hullattál könnyeket:
ezek mosták, égették agyágod;
nézd, a Magasságos eltávozott,
amerre lép, a felhők fénylenek,
s nem egyedüli Ő, ki Mennybe megy,
de elől megy, elsőnek lép be ott.
Kos, aki a Mennyet nekem kitártad,
Bárány, ki vérrel jelölted utad,
ó Fáklya, ki lobogsz, hogy látva lássak,
véreddel fojtsad szent haragodat;
és szent lelked Múzsámat hassa át:
Vedd kezemből ez ima-koronát.*

Ferencz Győző fordítása

A HÚSVÉT TITKÁNAK MEGKÖZELÍTÉSE

Az ember igazi emberi megnyilatkozása az, hogy rákérdez saját magára, eredetére, létének céljára és értelmére, s mindezt annak a világnak a keretében, amelyet saját világának ismer meg. Biztos, hogy nem mindig tesszük ezt, de legalább olyan alkalmakkor, amelyeket a filozófus Jaspers az élet határeseteknek nevez (öröm, felsülés, betegség, halál). Ha pedig egyszer beleéljük magunkat a gondolatba, akkor megérezzük valamit Heidegger megállapításából, hogy „a létre való emlékezés elől nem lehet kitérni”. Miért van valami és nem a semmi? Megéljük az esetlegességgel járó félelmet: elmúlásra szánt létben élünk. Mi legyen benne az igazi emberi magatartás? Le lehet győzni a félelmet, vagy legalább el lehet felejteni? Van igazi abszolutum, amibe bele lehet kapaszkodni? A lét akkor is volt, amikor én nem voltam s nem éltem meg, s akkor is megmarad, ha én már nem leszek. Milyen értelemben vagyok függvénye a létnek? Csak arra vagyok hivatva, hogy megéljem mulandóságomat, vagy vár rám valamilyen hazatérés? Egyéni létem hordozója az én, ez a csodálatos önálló, kezdeményező, szabad és felelős alany, amely mindig szembenéz a múlt idővel és önmaga akar maradni. Amellett léteimet úgy fogom fel, mint adományt: azért vagyok, mert kellettem valakinek, s azért vagyok én, hogy valaki számára te legyek. Énemben felülemelkedem faji jellegemen, minőségileg több vagyok, mint az elvont és általános emberi természet. Az anyagelvű világnézet Hegel sémáját követve a halált úgy ítéli meg, mint a faj győzelmét az egyén felett. Látszólag így van, de mögötte van a pascali meglátás, hogy ha én törékeny nádszál vagyok is, még letörésem, elmúlásom is öntudatosan megélem. A szellemi tudatra vonatkozó kérdés tehát éppúgy felvetődik, mint az abszolútumra vonatkozó. A metafizikai érzék nélküli technokrácia üressége éppen az, hogy kitér ezek elől a kérdések elől.

Ma színesebben és nagyobb távlatokban éljük meg földi életünket, mint régen, ezért nehezebb arra gondolni, hogy egyszer le kell lépniünk a mozgalmas színpadról. Érthető, ha nem hívó gondolkodók is előállnak megnyugtatón akaró kijelentésekkel (Bloch, Marcuse, Gardavsky). Az elmúlás gondolata arra ösztönöz, hogy a közösség örömeiben való részvétellel feledjem el az élet alapvető értelmetlenségét. Fogadjam el, hogy az egyén a maga boldogságra és teljességre törő igényével együtt sem a legnagyobb érték. Előbb-utóbb helyet kell adni másoknak, s legfőljebb arra számíthatunk, hogy a hálás közösség megőrzi emlékünket. A szellemibb beállítású gondolkodók pedig úgy látják, hogy a halál gondolata előtt valósíthatom meg igazán szabadságomat: amíg vagyok, az én léteimet élhetem, magamat valósíthatom meg. De milyen céllal? Ezért a radikális egzisztencialista írók (Camus, Sartre, Simone de Beauvoir) inkább kijelentik, hogy nincs „természetes halál”. Ami az embernek és igényeinek ellentmond, az nem természetes, az értelmetlenség és az élet értelmetlenségét igazolja. Vitázni éppen azért lehet a halálról, mert az nem egyszerű esemény, hanem az élet határa, amelyen túl nem nézhetünk. Az emberi létet a tudat legmélyén érinti, ezért mindig kihívás volt: az én végemről, az én letűnésemről van szó. Lezárja a szellemi látóhatárt, megsebzí az én szeretetemet és azokét, akik hozzám tartoznak, s helyére állítja a semmit. Ezért a kultusz, a mítosz és a vallás ősidők óta foglalkozott vele.

De minden emberi töprengés csak monológ volt, saját magunktól azonban nem kaphattunk választ olyan kérdésre, amely csak szegénységünket, elesettségünket tárta fel.

*

A húsvét annak az igazolása, hogy az ember nincs örök monológra ítélve. Párbeszédben, dialógusban áll azzal, aki maga az abszolútum, az élet, az örökkévalóság. A húsvéti hit tartalma az, hogy Isten a názáreti Jézust kereszthalála után feltámasztotta a halálból, s ezzel igazolta, hogy mint örök Fiát küldte a földre Megváltónak, s ezért az ő feltámadása a mi feltámadásunk alapja, forrása, mintája és biztosítéka. Ez a jelenség az apostolok számára is megdöbbentő volt, s az is marad a világ végéig. De ha ezt nem fogadjuk el, akkor az élet zsákutcájából nincs kiút. Az ember azonban hajlamos arra, hogy inkább reményéről mondjon le, mintsem hogy „hiedelem” áldozata legyen. Ennek ellenére a kereszténységnek mindmáig a húsvét a legnagyobb ünnepe és hitének alapja. Ma is érvényes Pál apostol kijelentése: Ha Krisztus nem támadt fel, akkor kár minden remény-ségért, akkor együnk, igyunk, mert holnap úgyis meghalunk (1 Kor 15, 32).

A természetben nincs orvoslása a halálnak, s a tapasztalati lét esetlegességét sem tudjuk semmiféle belső erővel legyőzni. A megoldás csak attól az Abszolútumtól jöhet, akit Istennek, Teremtőnek nevezünk. Ha a Teremtő nyilatkozott, hogy az esendő világnak örök jövőt akar biztosítani és a halálra szánt embert saját örök életében akarja részesíteni, s ha nyilatkozatát elfogadható módon igazolta az ember előtt, akkor reménykedhetünk az élet megoldásában. A húsvéti hit ide nyúlik vissza. A kereszténység Jézus feltámadását mindig úgy fogta fel, mint az üdvösség történetének befejező és legnagyobb eseményét, amely végleges fényt vetett Isten és az ember kapcsolatára. Ha a húsvét alapját nem a teremtő Isten örök elhatározásában keresnénk, akkor az is csak a világ belső eseménye lenne, és nem tudna kitörni a földi lét végességéből és bizonytalanságából. A hit kiindulásához azt kell meglátnunk, hogy a názáreti Jézus feltámasztása annak az Istennek a tette volt, aki semmiből teremtette a világot, s akinek megvolt a határozott szándéka a világ teremtésével. A végtelen Isten a lét teljességét birtokolja, tökéletesen elég önmagának, és örök boldogságához, életének teljességéhez semmi sem hiányzik – csak szentségének és bölcsességének megfelelően cselekedhetett a teremtéskor is, s műve elé is csak bölcs és szent célt tűzhetett. Az ő megítélése szerint „jó volt” az, amit teremtett, vagyis érdemes volt létrehozni, és lehetett valamit kezdeni vele; még többet mond az, hogy ő ebben a világban az embert életre teremtette, nem halálra. Az ember történetét kezdettől fogva átalakította az üdvösség történetévé. Minden lehetőséget megadott neki, hogy értelmes természetének megfelelően alakítsa viszonyát Istenével, s hogy természetfölötti életének részese lehessen. A teremtés történetének első lapja azt emeli ki, hogy Isten saját képmását alkotta meg az emberben, s azt az első naptól kezdve megbecsülte. Az ember természete szerint a földhöz tartozik, de az üdvösség terve szerint Isten kezdettől fogva ki akarta mutatni szeretetét iránta. Ezt testesítette meg a „paradicsomkert” az élet fájával és Isten jelenlétének valamilyen jeleivel. Isten tervében és művében tehát nem a halál áll első helyen, hanem az élet. Ő lehetőséget adott az embernek, hogy földi végességét a lét szerzőjével való párbeszédben győzze le. A kegyelmi kapcsolat így tudatosulhatott az emberben: Isten akar engem, kimutatta szeretetét, ezért nem is fog eltaszítani magától. Az élet tehát önmagában az Istennel fennálló kapcsolat kifejezése.

Az ember azonban a bűn útját választotta, s ezzel magára maradt, illetve a természet felbomló erőire. A halál a biológia rendjében természetes jelenség, de abban az üdvrendben, amelyben az ember élete elindult, a bűnnek, az Istentől való elfordulásnak, a magára hagyatottságnak és a tehetetlenségnek a kifejezése. Ezt a gondolatot majd Pál apostol fejti ki. Nem úgy, mint emberi véleményt, hanem mint kinyilatkoztatást. A bűn a tekintély megtagadása, a függetlenítési vágy határeseté és szembenállás a teremtett lét bontakozó jellegével. A magára maradt ember léte ürességbe torkollik, hiszen nem éli meg a létnek azt az egyetlen biztosítékát, hogy a Teremtő akar engem, magához emelt és boldoggá akar tenni. A bűn csak addig ígéret, amíg az ember el nem követi. Ha elkövette, lezárul előtte a remény horizontja. Meg kell elégednie azokkal a javakkal, amelyeket megmarkolt, de a kibontakozás, a szellem, az igazság és a szeretet útja lezárul. Azóta minden filozófia, amely nem a hit háttéréből emelkedik ki, csak úgy beszélhet az emberi életről, főleg az egyéni tudatos életről, mint amely zsákutcába szorult, s amelyből nincs kiút.

*

A Jézus-eseményt és a húsvétot az ószövetségi kinyilatkoztatás készítette elő. A feltámadt Krisztus maga hívta fel apostolai figyelmét, hogy a húsvéti titok megértéséhez vissza kell nyúlni az Ószövetséghez: „Nemde ezeket kellett szenvednie a Messiásnak, hogy bemehessen dicsőségébe” (Lk 24, 26). „Meg van írva, hogy a Messiásnak szenvednie kell, és harmadnapra fel kell támadnia a halálból” (Lk 24, 46). Az Ószövetségen két gondolat vonul végig: Isten nem vetette el az embert, hanem vállalja iránta az elkötelezettséget, s ennek a kifejezése a szövetség. Isten nem bánja meg ígéreteit, őt nem érheti csalódás: A másik gondolat az, hogy az eljövendő Messiás kiemeli az embert abból az állapotból, amelyben a bűn és a halál uralkodik. A Messiás „Szabadító” lesz.

A feltámadás hitéhez a közvetlen bevezetést Jézus tanítása és működése adja. Ő nyitotta ki először szemünket annak meglátására, hogy a világ és az ember sorsa az örök Szentháromságban az Atya és a Fiú párbeszédének a témája: „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte” (Jn 3, 16). „Annak, aki küldött engem, az az akarata, hogy abból, amit nekem adott, semmit el ne veszítsek, hanem feltámasszam az utolsó napon” (Jn 6, 40). Isten atyai elkötelezettsége a világnak Jézusban válik nyilvánvalóvá. Földi élete a Fiúnak az élete: az Atyát dicsőíti meg, neki engedelmeskedik, róla tanúskodik és csodái azt igazolják, hogy Isten mindenhatósága vele van. Saját feladatát is abban látja, hogy életet adjon a halandó embernek, sőt az élet bőségét adja (Jn 10, 10). Ahogy az Ószövetségben ismétlődik az „élő Isten” kifejezés, úgy ő szüntelenül az „élő Atyára” hivatkozik, aki hajlandó megbocsátani, hajlandó visszafogadni gyermekeit. Jézus mint Fiú vallja, hogy ő is „az Atya által él”, tehát az élet útja csak az Atya felé való fordulás lehet.

Ő ezt az utat járta, de úgy, hogy az emberi lét döntő kérdését lehetetlen volt meg nem fogalmazni vele kapcsolatban. Ha ő egészen Fiúnak mutatja magát és maradék nélkül éli ezt a fiúi életet, akkor jön-e rá válasz az Atyától? Másodszor, ha azt hirdeti, hogy ő az élet szerzője mindnyájunk számára, akkor van-e hatalma, hogy legyőzze a halált? Más szóval: a Jézus-esemény az emberi lét kritikus pontja. Itt kellett eldőlnie annak, hogy mi vár az emberre: élet vagy halál. A húsvét megadta a választ: az élet győzött a halál felett. Krisztus engedelmesége kiegészítelte a világ bűnét, tehát az Atya házába fogadhatja gyermekeit. Az Atya Jézus feltámadásában nemcsak azt mutatta meg, hogy őt magát megdicsőíti érdemei miatt, hanem azt is, hogy megváltói küldetése győzelmes volt. A feltámadás-

ban véglegesen kisugárzott az Atya irgalma és szeretete a világra. Az apostolokban a feltámadás valósága és annak teológiai értelme egyszerre bontakozott ki. Nem úgy fogták fel, mint eseményt, hanem mint Isten nagy tettét. A hitük valóságos jelekre támaszkodott: a kereszthalálra, az üres sírra, a megjelenésekre és az előzetes jövendölésekre. A teológiai értelmet pedig abból olvasták ki, hogy a feltámadás igazolta Krisztus istenfiúságát, s így megváltásunk, halálunk és feltámadásunk valóban az Atya és a Fiú örök párbeszédének a témája volt. Ebbe a hitbe már szükségszerűen bele van foglalva a remény és a szeretet is. Jézus nemcsak út és igazság, hanem egyúttal feltámadás és élet. Ő nemcsak él, hanem a mi ügyünket vitte győzelemre. Úgy dicsőült meg, mint a mi képviselőnk és közbenjárónk. Az ő feltámadása az ember jövőjére mutat rá. Benne megvalósult a földi történelem végső állapota, hazatalálása. A húsvét olyan megoldásnak a bizonyítéka, amely egyedül méltó az Istenhez és a boldogságot kereső emberhez. Csak ez a hit szabadíthat meg elhagyatottságunktól, bűntudatunktól, bizonytalanságunktól, és csak ez adhat lendületet életkedvünknek.

RÓZSA HUBA

HÚSVÉT ÖRÖMHÍRE

Az embert mindig foglalkoztatta a lét értelmének problémája. A halál tényének és a halhatatlanság vágyának megélt ellentéte; az igazság, a jóság, a szeretet és a gonoszság, a gyűlölet, az önzés küzdelme s az utóbbiak ismételt felülkerekedése arra kényszerítették, hogy szembenézzon a kérdéssel: van-e értelme megkülönböztetni a jót és a rosszat, s vállalni az ebből fakadó küzdelmet? Az ember egész valóságát átható vágy egy nemesebb és boldogabb életre merő ábránd csupán, elérhetetlen eszmény vagy reális lehetőség? Ezekre a problémákra az egyház Jézus halálának és feltámadásának örömhírével válaszol: Isten a názáreti Jézus szenvedésében, halálában s feltámadásában üdvösséget ajándékozott az emberiségnek és az egész teremtetett világnak. Ezért a keresztény igehirdetés középpontjában mindig húsvét misztériuma állt. Ezt az egyház ősi hitvallása is tanúsítja Pál apostolnak a Korintusiakhoz írt 1. levelében: „Krisztus meghalt bűneinkért, amint az Írás is mondja. Eltemették és harmadnapon föltámadt. Ez is az Írás szerint. Megjelent Péternek, aztán a tizenkettőnek...” (1 Kor 15, 3–5). A hitvallásban megtaláljuk azokat a legfőbb szempontokat, amelyek feltárják Krisztus feltámadásának értelmét és jelentőségét.

Az apostoli egyház Krisztus szenvedését és feltámadását szoros egységben látta, a kettő így, együttesen örömhír az emberiségnek, amint ezt az Újszövetség többszörösen is hangoztatja: „Jézus vétkeinkért halált szenvedett, és megigazulásunkért feltámadt” (Róm 4, 25); „Ha Jézus, mint ahogy hisszük, meghalt és föltámadt, akkor Isten azokat is, akik Krisztusban hunytak el, vele együtt föltámasztja” (1 Tesz 4, 14). A hitvallás tehát halálát, temetését és feltámadását egy-

más mellé állítja, hangsúlyozva, hogy Isten ugyanazt a názáreti Jézust dicsőítette meg, akit megfeszítettek a gyalázat fáján, s azután eltemettek. Ez az üdvörténeti összefüggés mutatja meg Jézus szolgáló és az emberiség üdvösségéért adott életének értékét. A gonoszság hatalmának való kiszolgáltatottságában nem gyengesége, hanem Isten Fiának engedelmsége nyilvánul meg, mert az Atya akaratát fogadja el egészen a halálig (Mk 14, 36 párh.; Lk 23, 46; Fil 2, 8). Jézus kiközösítve és elhagyatva, a szegyeteljes kereszten halt meg. Ebben a tényben a jámbor izraelita Isten büntetését láthatta: Isten nem engedi meg, hogy az igazat ilyen sors érje. Jól fejezi ki Pál apostol a korabeli szemléletet, mikor a Második Törvénykönyv szavait Jézus kereszthalálára vonatkoztatja: „Átkozott mindaz, aki a fán függ” (MTörv 21, 13; vö. Gal 3, 13). Istentől való elhagyatottsága egyenes bizonyítéka volt annak is, hogy Jézus tévtanító, nem pedig Messiás, mert ha az lenne, igazolásul Isten megmentené a szörnyű haláltól. A keresztt alatt álló gúnnyalódók fejezik ki így meggyőződésüket (Mk 15, 29 köv. és párh.).

De a pogányok sem fogadhatták el minden további nélkül Jézust. Az erő, a hősiesség, a szépség, a harmónia és a birodalom eszméjében élő görög-római világ számára hogyan lehetett üdvösség forrása olyan valaki, aki szeretetet, megbocsátást és szolgálatot hirdetett, s végül minden ellenállás nélkül, engedelmségből kiszolgáltatta magát, hogy a rabszolgáknak fenntartott kereszten végezzék ki? Az ilyen élet csak oktalanság lehet (1 Kor 1, 18 köv.). A keresztt erőtlenségében botrányt és oktalanságot látó világnak Isten húsvét hajnalán adott választ: a feltámadásban a megfeszített Jézust Messiásnak, Isten Fiának és az emberiség üdvözítőjének igazolta. Péter apostol a feltámadásra hivatkozva jelenti ki pünkösti beszédében: „Tudja meg hát Izrael egész háza teljes bizonyossággal, hogy Isten Úrrá és Messiássá tette azt a Jézust, akit ti keresztre feszítettetek” (ApCsel 2, 36). Emberileg nézve a szenvedés és a halál Jézus kudarcát jelenti, minthogy nem tudta meggyőzni ellenfeleit. Halála és feltámadása között azonban nemcsak egymásutániség, hanem benső oksági összefüggés van. Nincs törés Jézus sorsában: feltámadásában megnyilvánuló dicsősége igazolja szenvedésének értelmét és értékét. Válságul adott életáldozatának ereje, kiontott vérének bűnbocsátó hatékonysága húsvét hajnalán Istentől nyert megerősítést.

Az Újszövetség ismételten hangsúlyozza: Isten üdvözítő terve vált valóra Jézus szenvedésében és feltámadásában. Ezt az igazságot fejezi ki az ősi hitvallás is, amikor kijelenti, hogy halála és feltámadása egyaránt az Írások szerint történt. Isten már az Ószövetségben kinyilatkoztatta a Messiás sorsára vonatkozó tervét, amint a feltámadt Krisztus magyarázza apostolainak: „Meg volt tehát írva, hogy a Messiásnak szenvednie kell, és harmadnapon halottaiból föl kell támadnia” (Lk 24, 46). Vagyis Isten terve valósult meg az eseményekben, és az üdvösség tervét Jézus mint az Atya akaratát élte meg, amely őt küldetésében szólította és vezette. Egész életét betöltötte a sorsát meghatározó akarat elfogadása és teljesítése. Mint mondja: „Az én eledelem az, hogy annak akaratát tegyem, aki engem küldött, és hogy elvégezzem művét” (Jn 4, 34). De tudatában volt annak is, hogy a keresztt vállalásával nem zárul le odaadott élete. Ezért a halálon túl megdicsőülését is hirdeti: Jeruzsálembe megy, a főpapok és írástudók kiszolgáltatják a pogányoknak, megölik, de harmadnapra feltámad (Mk 8, 31; 9, 9; 10, 34 párh.). Amikor Jézus a Getszemáni kertben az Atya akaratából elfogadja a szenvedés kelyhét (Mk 14, 32 köv. és párh.), és a kereszten neki ajánlja életét (Lk 23, 46), akkor sorsát teljes biztonsággal az Atya kezében tudja, akivel mindig egységben maradt, és aki halálát győzelemmé változtatja. Szenvetésének előestéjén, az Eukarisztia alapítása előtt is ezt a bizonyosságot mutatják szavai: „Mondom nektek, soha többé nem eszem ezt, amíg be nem teljeseedik Isten országá-

ban . . . Nem iszom a szőlőtő terméséből addig a napig, míg el nem jön Isten országa” (Lk 22, 18). A végidőbeli Isten országának asztalközössége jelenik meg szavaiban, amelyben mint Feltámadott együtt lesz övével.

Jézus üdvösséget hozott: élete és halála feltámadásával megváltást szerzett, és evangélium, azaz Jóhír lett a világnak. Benne Isten feleletet adott az ember égető sorskérdéseire. Az apostoli hagyomány sokrétűen mutatja be Jézus szenvedésének és halálának üdvözítő hatását.

Jézus halála és feltámadása minta és útmutatás az ember számára. Jézus, az Isten Fia, a világba lépve a teljes emberi életet vette magára. Közösségvállalásának komolyságát a Zsidókhoz írt levél jellemzi a legteljesebben: „Főpapunk (Jézus, az Isten Fia) nem olyan, aki ne tudna együttérezni gyöngeségeinkkel, hanem olyan, aki hozzánk hasonlóan mindenben kísértést szenvedett, de bűnt nem követett el” (Zsid 4, 15). Az idézet hangsúlyozza teljes sorsközösségét az emberrel, ugyanakkor rámutat szent és igaz életére. Az Isten és ember iránti szeretet, a megbocsátás, a másokért való élet, a gyűlölettel, gonoszsággal és bűnnel való szembezállás páratlan módon jelent meg Jézusban, s ezzel teljesen új távlatot nyert az emberi lét. Amikor Isten feltámasztotta, igazolta őt, és követendő útként állította elénk. Krisztus feltámadása óta tudjuk, hogy nem hiábavaló áldozatot hozni a jóért és küzdeni a rossz ellen, mert a történelemben a **végő** szó Istenné, aki egyesíti sorsunkat Krisztuséval. A keresztény ember erre a **reményteljes**, üdvösségre vezető életre kap meghívást. Pál apostol keresztiségről adott tanítása szerint a vízben való megmerítés Krisztus sírba szállását és feltámadását jeleníti meg: „A keresztségben vele együtt a halálba temetkezünk, hogy amint Krisztus az Atya dicsősége által feltámadt halottaiból, úgy mi is új életre keljünk. Ha ugyanis halálának hasonlósága által egybenőttünk vele, akkor feltámadásában is úgy leszünk” (Róm 6, 4–5). A megkeresztelt ember Krisztussal lép élet- és sorsközösségre – Krisztust ölti magára. Ennek alapja a keresztségben létrejött kegyelmi kapcsolat, de vállalása erkölcsi feladat is. Küzdelmünk azonban mindig reményteljes, mert Isten Fiára támaszkodik, aki a teljes engedelmesség vállalásával ment be a dicsőségbe.

Az egyház kezdettől fogva hirdette, hogy Jézus szenvedése nem volt értelmetlen, mert halála és feltámadása üdvösséget hozott a bűn és a halál hatalma alatt álló emberiségnek. Ez a meggyőződés jut kifejezésre az Újszövetségben. Például: „Egy ember által jött a halál, egy ember által jön a holtak föltámadása is. Amint ugyanis Ádámban mindnyájan meghalnak, úgy Krisztusban mindnyájan életre kelnek” (1 Kor 15, 21); „Ő mindenkiért meghalt, hogy akik élnek, ne maguknak éljenek, hanem annak, aki értük meghalt és föltámadt” (1 Kor 5, 15). Az embert egész lényében érinti az elmúlás ténye. Ha egyszer a halállal sorsa lezárul, akkor érdemes-e törekedni maradandó értékekre? „Ha a halottak nem támadnak fel, akkor csak együnk, igyunk, hiszen holnap úgyis meghalunk!” (1 Kor 15, 32). Nem nyugtatja meg az a remény, hogy teteteiben, az emlékezetben vagy utódaiban tovább él, mert személyében szeretne fennmaradni. Az emberiségben valamilyen formában mindig élt a túlvilág hite, de az evilági élethez viszonyítva nem tudott igazi távlatot nyújtani. Az alvilág, a halottak birodalma sohasem jelentett boldogságot vagy célba érést, csupán halvány visszfénye volt a földi valóságnak, a teljesség a jelen élet maradt. Krisztus feltámadása viszont valódi reményt hozott: az ember nem elmúlásra vagy halálra van teremtve, hanem a beteljesedést jelentő örök életre Istennél; a földi élet csak előkészület, amely a Szentháromság egy Isten közösségében fog célba érni. A föltámadt Krisztus mutatja meg a mi jövőnket is, amint főpapi imájában mondja: „Akarom, hogy akiket nekem adtál, ott legyenek velem, ahol én vagyok” (Jn 17, 24).

„EZ AZ A NAP, AMELYET AZ ÚR ALKOTOTT ...”

A Zsoltár (117, 24) címünkben idézett szavai térnek vissza refrénszerűen Nüsszai Szent Gergely 382 húsvétján tartott beszédében (szövege: Gregorii Nysseni Opera IX, Sermones, Leiden, 1867, 273–306. old.). Ennek a beszédnek a főbb gondolatai igen pontosan megmutatják, mit jelentett a húsvét az ókeresztény korban. Ennek a gondolatmenetnek a felidézése azért is időszerű, mert hajlamosak vagyunk arra, hogy a Húsvét misztériumát leszűkítsük Krisztus teste feltámadásának tényére, holott ahhoz előzménye, a szenvedés és a kereszthalál is szorosan hozzátartozik. A kereszt húsvétja és a feltámadás húsvétja egybetartozik.

Az egyházatya nemcsak azért idézi a 117. zsoltár szavait, mert az alleluja-zsoltár eredendően húsvéti zsoltár az Ószövetségben is, hanem mivel az Úr által alkotott napon a feltámadás napját érti, ez a nap az új teremtetés első napja. Az új teremtetés nemcsak a régi, az első teremtetés beteljesülése, hanem maga a teljesség, és ezért a húsvét: minden. A feltámadott Krisztus ennek az új teremtetésnek a Napjaként kel fel a sírból, hogy megvilágítsa az egész teremtetést, és többé ne ismerjen lenyugvást. A húsvét misztériumát a szenvedés és a feltámadás három napjának eseménysorozata jelenti: az utolsó vacsora mint a kereszthalál elővételezése és útravaló a tanítványoknak, a kereszthalál mint Krisztus győzelme az alvilági hatalmak fölött és isteni dicsőségének kinyilvánítása a feltámadásban.

„Látod, milyen világ létrejöttének napja ez a nap, amelyet az Úr alkotott, amelyről azt mondja a próféta, hogy nem olyan nap, mint a többi nap, nem olyan éjszaka, mint a többi éjszaka... Ezen a napon törtek össze az alvilág érckapui, oldódtak meg vasbilincsei. Most nyílik meg a halál börtöne, most hirdetnek szabadulást a foglyoknak, most nyílik meg a vakok szeme, most tekint le a magasságból Kelő azokra, akik a halál sötétségében és árnyékában ülnek...” A püspök szavai a keresztselési liturgia mozzanataira is céloznak a „megvilágosodás” és a „bűnbocsánat” emlegetésével, hiszen Húsvét éjszakáján rendszerint keresztek is. A naphoz hozzátartozik a Nap, a világosság, a fény. Húsvét napjának fényét az „igazságosság Napja”, Krisztus adja. Húsvét „a nagy fény” ünnepe, világossága „az írások sok, színes sugarából szövődik össze”. Húsvét Zakariás jövendölésének beteljesedése: „nem lesz nappal és nem lesz éjjel; és este is világos lesz” (Zak 14, 7). Ez a nap, amelyen „megpihent minden munkájától az egyszerű Isten”. Ez a nap Izaiás jövendölésének teljesedése (Iz 65, 17) Nüsszai Szent Gergely szerint: „Ezen a napon alkotta Isten az új eget és az új földet, mint a próféta mondja. Milyen eget? A Krisztusba vetett hit firmamentumát. Milyen földet? A jó szívet értem ezen, ahogyan az Úr mondta, mely föld magába szívja a reá hulló esőt és dús kalászt terem (Lk 8, 15). Ebben a teremtetésben a nap a tiszta élet, a csillagok az erények, a levegő az áttetsző, tiszta életmód, a tenger a gazdag bölcsesség és tudás mélysége, fű és növény a jó tanítás, az isteni parancsok, amelyek a legelő népét, azaz Isten nyáját táplálják, a gyümölcsfák azok, akik megtermik a cselekedeteket, és ezen a napon jött létre az igazi ember, aki Isten képére és hasonlatosságára lett.” Húsvét napja teremti meg azt a szellemi para-

dicsomot, amely az egyház. Az egyházatya azért beszél húsvétkor az egyház megalkotásáról, mert ez a szellemi paradicsom arra az ígéretre épül, amelyet Krisztus a jobb latornak tett: „Még ma velem leszel a paradicsomban” (Lk 23, 43). Az Úr a kereszten ígérte meg a paradicsomba való bebocsátást a bűnbánó latornak. Húsvét a bűnbocsánat ünnepe volt a megkereszteltnek.

A Húsvét a passió és az akció ünnepe, igazi dráma az egyházatya felfogásában. Az egész üdvtörténet foglalatának tekinthető, mert a legvilágosabban mutatkozik meg benne Isten tevékenysége és akarata. A húsvéti esemény egésze – a szenvedés és a feltámadás együtt – illusztrálja Krisztus kijelentésének értelmét: „Azért szeret engem az Atya, mert odaadom életemet, hogy aztán vissza is vegyem. Senki sem veszi el tőlem: önként adom oda. Hatalmam van arra, hogy odaadjam, és hatalmam van arra, hogy visszavegyem. Ezt a feladatot kaptam Atyámtól” (Jn 10, 18). Ez annyit jelent: Krisztus szenvedése és halála is a hatalom és dicsőség megnyilvánulásként értendő a feltámadás fényében. A résztvevő szomorúságot kiváltó szenvedést ellensúlyozza a tervszerűség, a szándékosság, mely kizárja az esetlegességet. Az esetlegesség és véletlenszerűség ugyanis az értelmetlenség színében tünteti fel a szenvedést és a halált.

Krisztus szenvedése nem ilyen, hanem igazi áldozati liturgia, mert ő nemcsak áldozat, hanem áldozatbemutató főpap is. Ezért is hangsúlyozza olyan nyomaték-kal Nüsszai Szent Gergely, hogy az utolsó vacsora a Húsvét misztériumához tartozik. Itt van az eredete a papságnak is Krisztus szavaiban: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!” Az utolsó vacsora elővételezése és előzetes vázlata mindannak, ami utána történni fog: „... a papi áldozat szavakba nem foglalható módon elővételezi az üdvrendben az útravalót, amikor Krisztus az emberek számára nem látható módon ajánlja fel, adja áldozatul önmagát értünk, ő, aki egyszerre főpap és Isten Báránya, aki elveszi a világ bűnét. Mikor teszi ezt? Amikor a jelenlevőknek eledelőül adja testét, italul adja véré. Világos, hogy az ember csak úgy fogyaszthatja el a bárányt, ha már leölték. Aki tehát saját testét adta tanítványainak táplálékul, az világosan bizonyította, hogy a bárány feláldozása már végbement. Ha még élő volna, a főpap teste nem lenne alkalmas tápláléknak. Amikor tanítványainak nyújtotta testét, hogy egyék, és véré, hogy igyák, a misztériumot elrendelőnek hatalmában rejtve és titokzatosan, láthatatlanul már levágták az áldozatra szánt testet, a lélek pedig azok körében időzött, akik közé a hatalommal rendelkező küldte, és a lélekkel egyesült isteni hatalom szívében már bejárta ezt a területet.”

Innen, az utolsó vacsorától kell számítani Gergely szerint a szenvedés és a feltámadás eseményeit, a „szent három napot”. A vacsora mint a szenvedés és kereszthalál elővételezése azért is fontos, mert benne minden külső körülménytől függetlenül mutatkozik meg Krisztus rendelkezési szabadsága. Ezzel az egyházatya azt is illusztrálja, hogy az új teremtsében mindennek kiindulási pontja, kezdete az isteni természet, amelyet a kegyelem közöl az emberi természettel. A kegyelem ölt formát azután az erényben, végül fizikai alakban jelenik meg a test feltámadásában. Az ember istenkeresésében általában a fordítottját követi. Először keresi a fizikai realitást, azután a erkölcsit, végül a kegyelmit. A húsvéti események kronológiája azt mutatja Gergely szerint, hogy nem Isten igazodik az időkerethez, hanem az időt igazítja műveihez. Az egyszülött Isten, Krisztus nem az idő „gyermeke”, hanem az Atya Fia. Az utolsó vacsorától számított három nap a következő: csütörtök este a főpap Krisztus megtörte a kenyeret, ezt követte az éjszaka, majd az előkészületi napon keresztre feszítették, a megfeszítés napját azonban megszakította a háromórás sötétség, ami egy közbeiktatott éjszakának felel meg, utána ismét kisüt a Nap, nappal, majd beesteledik, megint

éjszaka következik és szombat napja, melynek estéjén („opsze szabbatón” Mt 28, 1) támadt fel.

A Húsvét misztériumához tartozik, hogy az Úr egyidejűleg van a paradicsomban – hiszen a kereszten az Atya kezébe ajánlotta lelkét, a latornak megígérte, hogy vele lesz a paradicsomban –, és sírban nyugvó teste révén jelen van az alvilágban, a „halál házában”, hogy „a halál árnyékában ülőknek” hirdesse a megszabadulást. Krisztus egyidejű jelenléte az Atyánál és a holtak országában átértelmezi a halált. A halál Krisztus áldozata és feltámadása fényében már nem az Istentől való elhagyatottság állapota, nem az emberi lét megghiúsulásának és semmisségének bizonyítéka. Az isteni természet egyesült az emberi természettel, Isten Krisztus által az emberi természetet magához emelte és átalakította. Ez az egyesülés kiállta a halál próbatételét, mert a kritikus ponton, a szenvedésben és a halálban sem hagyta magára az istenség az emberséget. Krisztus halálában nem az isteni és emberi természet szakadt el egymástól. A halál az emberi természetben belül a test és a lélek szétválásával ment végbe, miközben az isteni természet egységben maradhatott az emberi természet alkotóelemeivel, a testtel és a lélekkel. Ennek nem volt akadálya, mert Krisztus halála nem a bűn következménye, hanem az emberek iránti szeretetből vállalt halál volt. Jézus halála valóságos halál fizikai értelemben, de nem halál erkölcsi értelemben: nem akadályozta bűn az isteni természet jelenlétét halálában; és mivel önként vállalt halála az Atyához való ragaszkodás végső kifejezése volt, benne rejlett a feltámadás lehetősége s ezáltal az Istennel való egység látható kifejeződése, a dicsőség azonnali megnyilvánulása minden közbeeső erkölcsi, fokozatos fejlődés nélkül.

A Húsvét mint a szenvedés és a feltámadás ünnepe rávilágít az üdvrend egészére. Benne válik foghatóvá, miért lett emberré Isten Igéje, mi a halál keresztény értelme, hogyan tevékenykedik Isten az új teremtésben. A Húsvét időcsodája Nüsszai Gergely szerint azt mutatja, hogy Krisztus nem az idő szülötte, hanem az Atyáé, Isten Fia. Hatalma van az idő fölött, főként az emberi élet szempontjából oly kritikus idő, a halál fölött is, mely nélküle romboló erkölcsi tényezővé válhat, mert a véletlen, a környezet, a pillanat prédájává süllyeszti az embert. Az istenismeret ünnepe is a húsvét, mert rávilágít: Isten a kezébe visszahelyezett életet újjáalkotja, saját dicsőségének hordozójává teszi.

Számunk szerzői

Boda László az erkölcstudomány professzora Budapest

Bolberitz Pál a keresztény bölcselet professzora Budapest

Gál Ferenc a dogmatika ny. professzora Budapest

Rózsa Huba a szentírástudomány professzora Budapest

Vanyó László a patológia professzora Budapest

Schalk Gyula a Csillagászati Választmány titkára

Bárdos-Féltoronyi Miklós közgazdász, egyetemi tanár Brüsszel

Denis Hay történész, egyetemi tanár Edinburgh

A LEGNAGYOBB ÜNNEP

Miért a legnagyobb ünnepünk Húsvét? – A kérdés zavarba ejtő, ha a „nagyobb”, „legnagyobb” például olyan alkotók szembesítésénél hangzik el, mint Bartók és Kodály. Van, amikor az ilyen kérdés: „Melyik a nagyobb?” – egyenesen naiv vagy bosszantó. Az egyszeri diáknak az volt a feladata, hogy Petőfi és Arany költészetét dolgozatában összehasonlítsa. Ő csak egyetlen mondatot tudott leírni: „Petőfi nagyobb költő volt, mint Arany János . . .”

Húsvét egészen más. Az valóban kiemelkedik az ünnepek közül, Karácsonyt és Pünkösdöt is beleértve. Húsvét az üdvösségtörténet nagy fordulópontja, tengelye. Karácsony tőle kapja ragyogását, Pünkösd pedig benne vételezi elő az egyház ihletett kezdetét.

Húsvét az emberi ünneplés leglényegébe világít bele. A „szabadulás ünnepe”, amelyből a megtalált öröm táplálkozik; az „üdvösség nevetése”.

Az ünneplés akkor hiteles, ha emberi létünk reményét érinti meg. Húsvét fölragyogtatja számunkra a Krisztusban megújult létezés beteljesülésének várakozását. Húsvét a jövő felé mutat. Első tanúinak közvetlen tapasztalatával és a mi közvetett, mégis sodró élményt nyújtó ünnepi tapasztalatainkkal a legvégső beteljesülést célozza meg. Nem bizonytalanul formált prófétai szó, hanem megszemélyesült jövődőlés. Többet jelent az utópiák „nappali álmaimál”. Eleven zálog. Krisztus titkában jövőnk körvonalainak testben megdicsőült ígérete.

Persze csak azok számára ennyire az ünnepek ünnepe, akik hisznek, akik Krisztusban a jövőnk iránti bizalom megalapozóját is látják, akik benne megváltásunk szerzőjét ismerik el. A hívő ember szívében ezzel Húsvét a kozmikus remény ünnepévé növekedik. – Krisztusban Isten országa mintegy megszemélyesült formában jött el hozzánk. Emberi kiterjedése azonban csak feltámadásával vehette kezdetét, az ősegyház kialakulásával, Pünkösd ihletében.

A II. Vatikáni zsinat az egyház megújuló hitvallásában és önértelmezésében fogalmazza meg, hogy lényegében ma is ugyanaz, mint az ősegyház: a húsvéti misztérium ünneplésének közössége. Húsvét azonban az erkölcssteológia felől közelítve is a legkiemelkedőbb ünnep, amikor az üdvösségi döntés, szabadságunk főpróbája szempontjából keressük jelentőségét. Minden ünnepről elmondható, hogy valamiképpen döntés elé állítja az embert. A világi ünnepek is fölteszik nekünk a kérdést: Mit tartunk az ünneplésről, és mit tartunk saját magunkról? „Minek örülsz?” – fogalmazza meg a mindennapi élet beszéde. A dramatizált ünnep kérdésfeltevése: „Kinek tartjátok az embert?” S erre mindenki kénytelen válaszolni, a szavaknál hatásosabban: azzal, ahogyan ünnepel. Az ünnep vallomás az ember önértelmezéséről. Húsvét ebben a tekintetben is kiváltságos nap. Benne már nem csupán embervoltunk értelme, hanem keresztény létezésünk alapvető döntése a tét. Ez adja föl a kérdést: Elfogadom-e Krisztust, nem csupán születésében és kereszthalálában, hanem föltámadásában is? Transzcendens reményünk teherbírásának megmérése ez s annak próbája, hogy hitünk mennyire képes átjárni az életünket.

Húsvét energiája ugyanis kisugárzik földi életünkre. Aki hisz a Feltámadottban, az energiát gyűjt magába, hogy képessé váljék a talpraállásra, az emberi megújulásra, akár egyénileg, akár létfontosságú kapcsolataiban, például a házas-

ságban. – Tolsztoj nagy regénye beszél erről, a Feltámadás. Nem szerzőjének irodalmi rangja, nem a szereplők lélektani hitelessége és nem az önéletrajzi vonatkozások teszik maradandóvá ezt a könyvet. Ettől még belephetné a por. Van azonban benne valami, ami frissen tartja időszerűségét: az, hogy sorsunk legmélyét érinti meg. Olyasmiről szól, hogy az ember képes megújulni, hogy megtapasztalhatja a megtérés kegyelmét és a belső föltámadás örömét, megnyugvását. – Húsvét ünnepe főszerepet kap ebben a regényben. Húsvét van, amikor a herceg beleszeret abba a lányba, akit később elcsábít és otthagy, aki miatta megy tönkre testileg-lelkileg. Húsvét a kiengesztelődés napja is. S nem csupán kezdet és befejezés. Jelen van a sorok között. Húsvét az a világítás, amelyben a belső dráma lejátszódik. Energiái szétáradnak, és akkor is hatnak, belülről, valahonnan a mélyből, amikor ünnepként nincs a felszínen. Életek, emberi kapcsolatok támadnak fel a nyomában . . .

Karácsonykor mi ajándékozzuk meg egymást. Húsvét nekünk nyújtja át a megújulás reményének ajándékát.

A hit próbatétele az, hogy egy teljes élet állásfoglalását jelenti. Rizikója, hogy Krisztussal való sorsközösségünkben először a sötétségbe való alámerülés van soron. A fölmerülés létünk keresztvizéből csak azután jön, s teljességében még csupán ígéret. – Kereszténynek lenni annyi, mint Krisztussal szállni alá létezésünk poklaira, hogy vele merülhessünk föl a világosságra. Pál apostol fogalmazta meg így. Szavai visszajárnak, mint az üdvözült kísértetek. A kép, amit megfogalmaz, erős, tiszta és egyetemes. Mégsem teszi fölöslegessé, hogy a titkot mai képpel is megközelítsük. Amikor egy liftbe belépek, hogy az emeletre feljussak, elfoghat a bizonytalanság, hogy oda jutok-e majd, ami ajtajára van kiírva. Ilyen kockázatot vállalunk a hitben is. Krisztussal sorsközösséget vállalni annyi, mint belépni az ajtón, amely becsukódik mögöttem. Benne alászálok sorsunk ablaklatlan pincéibe, lent rekedek egy darabig a létezés gyér világítású földszinti helyiségeiben és bizonytalan folyosóin. S Benne remélek följutni a Legfelsőbb Emeletre, ahol terített Asztal vár, és ahonnan látni lehet a Napot meg a Tengert . . .

Húsvét minden ünnepek Ünnepe. Nagykövete a legvégső Liturgiának. Olyan ünnep, amely összefoglalja az emberiség valamennyi ünnepét, főként azokat, amelyek szabadulásainkhoz kapcsolódnak. Az Egyiptomból való kivonulás, a babiloni fogság utáni hazatérés emlékei és felszabadult asszociációi, a háborúk végének örömben összeboruló tömegei mind fölvonulnak, egymásra vetítve, csökönys reményünknek ebben a több dimenziós dokumentumfilmjében. Éjszakák oszlanak el benne. Ködös utak torkollnak a fölszakadó napfénybe. Kereplők zaja vált át kórusénekbe, orgonaszóba, kontinensek harangjainak kíséretében . . .

Az emberi mult tékozlóan gazdag az ünnepekben. A jelen sincs szűkében az ünnepnapoknak.

Húsvéthoz egyik sem mérhető.

Olyan ünnep ez a keresztények számára, amelyben erőtlennek bizonyul az emberi beszéd, s amelyben mégis két szó mondja ki a lényegét: a liturgia döntést megfogalmazó, legtömörebb szava és hozzá csatoltan az atommag-sűrűségű Isten-dicséret:

az „AMEN” és az „ALLELUIA”.

SZENVEDÉS ÉS SZERETET

Az esztergomi érseki papnevelő intézet folyosóján függ egy nagy kereszt. Alatta a következő felirat olvasható: „Sic Deus dilexit” – Így szeretett az Isten. Ha karácsonyt a szeretet ünnepének mondják, akkor a húsvét még inkább az. Az isteni szeretet ünnepé. Jézus Krisztus kereszthalála megtanít arra, hogy miképpen szeret az Isten. E szeretet értelmét ismerjük fel a hit által és ebből a szeretetből részesedünk, amikor a Szentlélek működni kezd bennünk.

Ez a szeretet először is nem hangos. Egyszerűen van, bizonyítás és hangulat-keltés nélkül. És a szeretet, ha van, észrevétlenül ölel át. Csak akkor vesszük észre, amikor már nincs, elszállt. A szeretet nem lokalizálható vagy időzíthető. Nem lehet csak itt vagy ott, csak ekkor vagy akkor szeretni. Szerelmet lehet vásárolni, de szeretetet soha. Nem igazi szeretet az, ami csak kötelességből vagy megfontolt szándékból fakad. Jómodorral sok mindent lehet álcázni, de előbb vagy utóbb a jómodor leteszi álarcát, és kiderül, hogy amit szeretetnek hittünk, az csak önzés és szerep volt.

A szeretet „ösztönös” dolog. Nincs előzménye és magyarázata. A gyerekek sokszor mehökkentő bizonyossággal ismerik fel a jó barátot. Ám az igazi szeretet más, mint kritikátlan és ájúlkozó elfogadása a másiknak. A szeretet bizalom-ból fakad és a bizalomra épít. Épp ezért, ha kell, tud kíméletlen is lenni, de mindig őszinte. És ha sebet ejtett, tud bocsánatért esedezni, mert a szeretet bocsá-natkérésből és bocsánatadásból él. A szeretetet nem lehet állandó magasfeszültségen tartani, ezért jó, ha az elernyedés napjaiban a másik szeretete a helyén van, megerősít és megért. A tökéletlen szeretettel „ölni” is lehet. Embereket el lehet üzni azzal, hogy agyonszeretik őket. A szeretetnek ugyanis van egy telített-ségi foka; amikor már csömört és gyűlöletet vált ki.

A húsvéti szeretet el van jegyezve a szenvedéssel és a halállal. Szeretet és szenvedés, szeretet és halál ugyanis összetartozó fogalmak. Szent Pál apostol a szeretet alapvető ismervét adta, amikor arra figyelmeztet: „Szenvedjétek el egymást szeretetben” (Ef 4, 2). Könnyű akkor és addig szeretni, ameddig a kölcsönös adás és kapás „mérlege” egyenlegben van. Ám amikor felborul az egyensúly, akkor a szeretetért áldozatot is kell hozni. Az áldozat önmegtagadással jár, az önmegtagadás pedig szenvedéssel. A szeretet képes az áldozatra is. Az anya tudja, hogy miibe kerül neki gyermeke világrahozatala, mégis vállalja a szenvedést, sokszor a halál kockázatát. Ismerünk szülőket, akiknek csak bánatot, szomorúságot okoznak gyermekei, és annál inkább, sokkal mélyebben szeretik tékozló fiukat.

A szeretet fajsúlyát azon mérhetjük le, hogy mennyi szenvedést tudunk érte vállalni. Könnyű szeretni azt, aki kedves, figyelmes, jó. De akkor is kitanítani valaki mellett, amikor az elveszti a talajt a lába alól, amikor magatartásával bemocskolja a képet, amit róla alkottunk, amikor szenvedni kell miatta: ez a szeretet próbája. Emberi kapcsolatok ott és úgy mennek tönkre, hogy a végszót a „mélységben” mondjuk ki. Holott a mélypont az emberi lét fokozataiban csak egy állomás, lehet, hogy visszatérő állomás. A szeretet, amely nem pusztán érzelmi fellobbanásokból táplálkozik, mindig kockáztat: mer a következő lapra tenni. Mer abban hinni, hogy egyszer majd, egy „osztás”-nál mégis jó lapot kap, és az élet újra szép lesz.

A szeretet próbája az, hogy tudunk-e jogos indulatokat, haragos szavakat visszatartva, várni a következő osztásra? Képesek vagyunk-e látni még mindig és ott is értéket, ahol minden a visszájára fordult? Magunkhoz tartozónak valljuk-e és vállaljuk-e azt, aki összetörte illúzióinkat, és meggyalázta bennünk az eszményt emberségről, adott szóról, húségről – és hiszünk-e abban, hogy egyszer még a romokon virág fakad?.

Kitartani a szeretetben, annyit jelent, mint hinni a „csodában”. Az életet ugyanis a csoda minősíti. A csoda ebben az összefüggésben az, ami váratlan, kiszámíthatatlan, az, ami kívül esik létünk keretein és a megszokott emberi törvényszerűségeken. Az a szeretet tehát, amiről Szent Pál apostol beszél, nem más, mint a szenvedéssel eljegyzett szeretet. S ez a „holnap”-ra van betájolva. Az ember hajlamos arra, hogy amikor a „mélységeket” járja, csak a sebeket tapintsa, melyeket az okozott, akit szeret. A „húsvéti” szeretet arra buzdít, hogy menjünk hinni a „csodában”. Az isteni szeretettel átítatott igaz emberi szeretet ügyeli a látóhatárt: kitartó szeretetére innen *kell* válasznak jönnie. Az evangéliumi tékozló fiú apja is ezt tette, s egy napon megláthatta a testében-lelkében összetört fiát, aki visszajött.

Az életnek megvannak a maga játékszabályai, bár sokszor inkább olyan csatátérhez hasonlít, ahol kis szúrásoktól, hajszalereken keresztül is el lehet vérezni. A szeretet nagy játszmájában mindig az lesz a győztes, aki a helyén marad. Aki vár és visszavár. Aki akkor is szeret, amikor annak látszólag nincs értelme s már csak délibábkergetés. Hisztériával, nagyjelenetekkel végképp el lehet mérgesíteni helyzeteket, a felhánytorgatás nélküli megbocsátás és a szótlán visszafogadás viszont mindig a lázadót töri össze.

A húsvéti szeretet nemcsak a szenvedéssel, hanem a *halállal* is el van jegyezve. „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte.” A megváltás történetében az isteni szeretet ikerpárja: a halál. Nekünk, embereknek csak szenvednünk kell, hogy végül is győzedelmeskedjék a szeretetünk. Jézusnak meg kellett halnia a keresztfán, hogy Isten szeretetéről meggyőzze a világot. Az Atyának a Fiú „életébe került”, hogy szeretetét kiáraszt hassa az emberre, s hogy visszaállíthassa az embert arra a helyre, ahol és aki volt a teremtéskor az édenben. Isten az embert nem úgy látta, amivé a bűn következtében lett, hanem aki volt Isten örök gondolatában, a vele való közösség tiszta és szent állapotában. Isten is „hitt a csodában”, abban, hogy a bemocskolt istenarc újra felragyog az emberen. S amikor Isten a Fiúban visszaállította a maga és az ember közötti kiengesztelődés állapotát, ezt úgy munkálta, hogy Fiát a halálba adta. A keresztt tehát – úgy is mint az „ember tragédiájának” és az „isteni színjátéknak” a helye – az a fix pont, ahonnan Isten kiforgatta a világot sarkaiból.

Manapság divat „számon kérni” Istentől a megváltás gyümölcseit. Az első nagypéntek és húsvétvasárnap óta a világ mit sem változott – hangoztatják sokan. Megmaradt a bűn, a szenvedés, az igazságtalanság és a halál, sőt az emberiség létét fenyegető méreteket öltött. Hol van hát a megváltás? A megváltás nem a külső körülményekben van. A megváltás a körülményekhez való „hozzáállásban” és azok értelmezésében lelhető fel. A názáreti Jézus lehetett volna „kenyér-messias”, „ingyen orvos-messias”, „forradalmár-messias” – de nem lett. A körülmények megváltoztatása az ember feladata. Ám a körülmények megváltoztatásával még nem lesz boldogabb, mert jönnek újabb „körülmények”... A megváltás titka az Istennel való személyes megbékélésben rejlik, melynek gyümölcse a szenvedéssel és halállal eljegyzett szeretet vállalása és megélése. Ez és csak ez változtathatja meg a „föld színét”. Ez a szeretet született meg a keresztfán és kapott szentesítést Krisztus feltámadásában. Erre a szeretetre tesz képes-

sé a reánk kiárasztott Szentlélek, ha elfogadjuk ajándékait és együttműködünk kegyelmével.

A húsvét tehát erről a szeretetről beszél. Az a maradandó húsvéti üzenet, hogy van értelme az áldozatos szeretetnek, az összetört szívvel vállalt szeretetnek, a mindhalálig kitartó szeretetnek. Vérontás nélkül nincs bűnbocsánat. Istennek sem volt „mindegy”, hogy látnia kellett Fiát a kereszten, a helyettesítő elégtétel iszonyatos szertartása közepette. Az Atyának is „vérzett a szíve”, miközben Egyetlenje oldalát átvette a légionárius dárdája. Új világ építéséért valakinek mindig meg kell szenvednie. Ezt a mi világunkat is csak az hozhatja rendbe, hogy valaki vagy valakik újra élík azt, ami egykor a kereszten lejátszódott. Vagyis az igaz, a megbántott szenved azért, akitől csak rossz szót és sebeket kapott, és aki „messzi vidékre költözött”.

Krisztus kereszthalála és feltámadása nem választható el egymástól. A „titokzatos test”, az egyház tagjainak sorsa nem választható el a fő sorsától, Krisztustól. Szeretni kell, szenvedni kell – tetszik, nem tetszik – mindenkinek. Ez a mi világunk így van berendezve. A megváltás gyümölcse csak azokban érlelődik a világ javára, akiknek nem „kell”, hanem akik *szabadon* szeretnek. A szabadság pedig kockázattal is jár, néha a szenvedés, sőt a halál kockázatával. Így szeretett Krisztus. Nem „vették el” tőle az életét, hanem ő adta önként oda. S hogy az embernek is így érdemes szeretnie, sőt erre a szeretetre kapott felhívást és parancsot, azt Krisztus feltámadása igazolja. Egyedül ennek a szeretetnek van „abszolút jövője”, amint Szent Pál is tanítja: „Ha vele együtt szenvedtünk, Vele együtt fel is támadunk.” Számomra ezért húsvét a legnagyobb ünnepünk: a szeretetben feloldott szenvedésével és halálával adja Krisztus feltámadása a legnagyobb ajándékot a világnak. Ez a szeretet elsősorban nem a másikat kötelezi, hanem *engem*.

PROKOP PÉTER: „SZENT ASSZONYOK JÓKOR REGGEL ...”

A rostirónt letettem

1

Hatvan napig bennem lakoztál.
Énbennem lépdelt könnyű lábad.
Voltam Galileád és Jeruzsálemed.
Amivel ostoroztak, belém vágott az ostor.
Kereszted szögei két tenyerembe szúrtak
S egymásra helyezett két lábfejemen át.
Már hülő oldalamba döfött az otromba dárda.
Sebembe dugta ujját a hitetlen Tamás.
Azután te az égbe szálltál a te Atyához.
Én kitettem a pontot a történet után
S a rostirónt letettem.

2

Eli, Eli, lama sabaktani?
Mért hagytál azóta üresen?
Nyomaidat hiába keresem:
A pusztában sem tudom megtalálni.
Hol vannak a dombok, hol a kertek?
Elszáradtak mind a fügefák?
Nélküled a világ nem világ.
Azt sem látom, hol állt a kereszted.
Húsz napja sincs, hogy bennem beszéltél.
Szívemre sütöttek szavaid.
Uram, miért hagytál magamra itt?
Miért van azóta bennem éjfél?

3

Feltámadás szele mindig újra
Fúj a földön – fúj hát rajtam át,
Pusztaságom odvaiba fújva
Oszlasd szét a kétely zavarát,
S új Kezdet lesz, ami már kiszáradt:
Hajtasd ki megint a pálmafákat!

Te, aki nem üzted el Tamást sem,
Bár boldog, aki hisz, ha nem is lát,
Ugye megadod, hogy újra lássam
Szép arcod hitető sugarát?
Virraszt velem a türelem,
S könyörög a kétely és a hűség:
Támadj föl már bennem, örök Húsvét!

Az üres házban

Ki szól? Nem, senki sem. Nem, senki sem keres.
Senki sem háborít. Úgy látszik, végleges
E sűket némaság. Nem mozdul ajtóm zárja.
Nem nyit rám, nem siet, ki rég várat magára.
Az üres házban itt régóta senki sem
Időzik már, csupán a konok türelem.
Meddig kell ülnöm itt? Csak várok lankadatlan.
A kérdezősködést jó régen abbahagytam.
Jön ha jön amikor. Hosszan vagy hirtelen.
Tündökletes jelét félhályogos szemem
Hogyan viselje el? Jobb lesz behunynom önként.
Tán befogadhatom mögötte az özönfényt.
Kérdezni ki meri mennyi egy pillanat?
Fúj, ahová akar. S ahol van ott marad.
Éppen, hogy rálehel, és összedől a romház.
Végleg kihuny a szem. De el nem vész a látás.

GEORG TRAKL

BARABBÁS

Ez pedig abban az órában történt, mikor az Ember Fiát kivezették a Golgotára, arra a helyre, ahol kivégzik a rablókat és gyilkosokat.

Abban a nagyszerű és fényességes órában történt, amelyben bevégezte művét.

Történt pedig, hogy azon órában nagy tömeg nép tolongott zsidongva Jeruzsálem utcáin – és közöttük volt Barabbás, a gyilkos, és dacosan fölsegte a fejét.

És felcicomázott, kifestett arcú szajhák vették körül, ajkuk kipirosítva, és felé kapdostak. És férfiak voltak vele, akiknek szemepillantása ittas volt a bortól és a bűnös szenvedélytől. Beszédükben pedig ott ólálkodott vétke a húsnak, és mozdulataik bujasága mutatta meg gondolataikat.

Sokan, találkozásván a megrészegült menettel, csatlakoztak hozzá és így kiáltottak: „Éljen Barabbás!” És mindenki rikoltzott: „Barabbás éljen!” Valaki hozsannát is kiáltott. Azt pedig megverték – mert csak pár napja múlt még, hogy hozsannát kiáltottak, mikor az a másik bevonult a városba mint király, és friss páлмаágakat hintettek elébe az útra. De ezen a napon ujjongva dobálták vörös rózsáikat: „Barabbás!”

És mikor egy palota elé értek, húrok zengését és kacagást és nagy lakoma neszt hallották odabentről. És a házból pompás ünnepi öltözetben kilépett egy fiatal férfi. És a haja jószagú olajoktól csillogott és a teste Arábia legdrágább kenteitől volt illatos. A szeme fénylett a lakoma gyönyöreitől és szeretője csókjai adták bujaságát szája mosolyának.

Ahogy az ifjú felismerte Barabbást, előlépett és így szólt:

„Jöjj a házamba, ó Barabbás, és a legpuhább párnákon fogsz pihenni; jöjj, ó Barabbás, és szolgálóim a legdrágább nárdusokkal kenik meg a tested. Lábadnál legédesebb dalait játssza majd a lanton egy leány s a legdrágább serlegből fogom rád köszönteni legtüzeesebb boromat. És gyöngyeim legékesebbikét ejtem a borba. Ó Barabbás, légy a vendégem ezen a napon – és legyen ma vendégemé a szeretőm, akinek szépsége csodálatosabb, mint a tavaszi ég pirkadása. Jöjj hát, Barabbás, ékesítsd rózsakoszorúval a homlokod, örvendj e napnak, mert íme, meghal az, akit tövissel koronáztak.”

És mikor az ifjú elvégezte beszédét, a nép ujjongani kezdett, és Barabbás felment a márványlépcsőn, akár egy győztes. Az ifjú pedig levette fejéről a rózsafűzért és a gyilkos Barabbás homlokára tette.

Aztán belépett vele a házba, míg az utcákon ujjongott a tömeg.

Puha párnákon pihent Barabbás; a szolgálók a legdrágább nárdusokkal kenték meg a testét, és lábánál bájosan zengette lantját egy leány, ölében pedig az ifjú szeretője ült, akinek szépsége csodálatosabb volt, mint a tavaszi ég pirkadása. És kacagás csendült – és hallatlan gyönyöröktől ittasult meg minden vendég, ők, akik megvetették az Egyetlent és ellene voltak – farizeusok és a papok szolgálói.

Az ifjú egyszer hallgatást parancsolt, és elcsitult minden lárma.

Akkor a legzamatosabb borral töltötte meg aranyserlegét az ifjú, és a bor olyanná lett az edényben, akár a vöröslő vér. Beleejtett egy gyöngyszemet, és Barabbásnak nyújtotta a kelyhet. Az ifjú pedig felragadott egy kristályserleget és Barabbásra köszöntötte:

„A Názáreti halott! Éljen Barabbás!”

És a teremben levők mind ujjongani kezdtek:

„A Názáreti halott! Éljen Barabbás!”

És a nép ordított az utcákon:

„A Názáreti halott! Éljen Barabbás!”

De hirtelen elsötétült a Nap, a Föld megremegett alapjaiban, és kimondhatatlan iszonyat járta át a világot. És a kreatúra reszketett.

Abban az órában bevezetett a megváltás műve.

Kurdi Imre fordítása

CHARLES PÉGUY

JEANNE D'ARC SZERETETÉNEK MISZTÉRIUMA

(Részlet)

Charles Péguy, a nagyhatású francia katolikus költő, esszé- és drámaíró, a modern francia irodalom egyik úttörője, 1873-ban született Orléans-ban. Özvegy édesanyja szék- meg kosárfonó volt, nehéz körülmények közt nevelte fiát. Péguy ösztöndíjjal jutott be az École Normale Supérieure-re. A Dreyfuss-ügy idején a szocialista ifjúság egyik vezére volt. 1900-ban lapot indított, amelynek számaint mindig más-más szerző írta, köztük pl. Romain Rolland. 1908-ban megtért a római katolikus anyaszentegyházba. A Jeanne d'Arc szeretetének misztériuma 1910-ben jelent meg. A költő 1914. szeptember 5-én halt hősi halált a Párizstól harminc kilométerre levő Marne melletti csatában.

A misztériumdrama kitűnő alkalom Péguynek, hogy ifjan szerzett élettapasztalatát és bölcséletét kifejtse. Jeanne életútját példázatul használva int, nem mindig elég a hagyományos életértékeket védenünk, s nem lehet sorscsapásokba, szenvedésbe, háborúba belenyugodnunk. Jeanne d'Arc-ot a körülötte élők, Hauviette, Gervaise nővér arra tanítanák, elég együttéreznünk, segítenünk egymáson, akkor is üdvözülünk, ha ennél többet nem tehetünk. Jeanne minden emberi szenvedés okát akarja megszüntetni. Ezért lázad. Nem jámbor lesz, amint társnője jósolja, hanem szent.

Jeannette (abbahagyja a fonást): Akkor hát, Gervaise nővér, kiket kell megmenteni? Hogyan kell menteni?

Gervaise: Hogyan beszélsz, gyermekem, hogyan beszélsz. Mindnyájan Jézust követjük, gyermekem, az ő nyomdokaiban járunk, az ő tanítvány-nyája vagyunk. El kell fogadnunk a tanítását. A nyáj vagyunk, amely pásztort követi. Nem futkoshatunk ide-oda, nem szabad őt megelőznünk.

Mi az ő tanítvány-nyája vagyunk. Mi vagyunk a nyáj. A pásztor mögött kell haladnunk. Nem futkoshatunk előtte. Mint a kergebirkák. Nem bukácsolhatunk. Nem gáncsolhatjuk el.

Útjában.

Jeannette: Gervaise nővér, azt kérdezem magától: kiket kell hát megmentenünk? Hogyan kell menteni?

Gervaise: Jézust követve; Jézust hallgatva. (Csend.) A megváltás mestere még csak meg sem próbálta megmenteni az elkárhozottakat azután, mert tudta, hogy az örök pokol olyan hely, ahol nincs több remény.

Tudta, hogy ezek menthetetlen lelkek, menthetetleneknek nyilvánítottak. (Csend.) A megváltás mestere nem vetett és nem akarta, hogy vessenek, mert neki hatalmában állt a kenyér megsaporítása; nem kell vetni, mert meg tudja még ő szaporítani a kenyeret.

A megváltás mestere nem akarta, hogy Péter kihúzza kardját a felfegyverzett katonák ellen; nem kell háborúskodni.

Et ecce unus. És íme egy azok közül, akik Jézussal valának, kezét kinyújtván, kivoná az ő szablyáját...

Jeannette: Tehát kardjuk volt.

Gervaise: Tehát kardjuk volt. Kivoná az ő szablyáját és amikor a Főpapak szolgálójához vágott volna, elvágá az egyik fülét.

Akkor monda annak Jézus: Tedd el a te szablyádat helyére: mert valakik fegyvert fognak, fegyverrel kell veszniök.

Avagy gondolád-é, hogy én nem kérhetném az én Atyámat, hogy most ide én melém adna többeket tizenkét sereg angyaloknál?

De mi módon telnének bé az Írások, hogy így kell lenni?

Az órában monda Jézus a seregnek: Mint egy latorra, úgy jöttetek fegyverekkel és fustélyokkal, hogy megfognátok engemet, jóllehet minden napon tinálatok ültém, tanítván a templomban, és nem fogtatok meg engemet.

Mindez pedig lett, hogy bételnének a Prófétáknak írásaik.

Jeannette: Akkor mind az ő tanítványai elhagyván őtet, elfutának.

Gervaise: Gyermekem, gyermekem, hogyan beszélsz, nem úgy beszélsz, ahogyan egy kislány beszélni szokott.

Jeannette: Azt hiszem . . . azt hiszem . . .

Gervaise: Leányom, gyermekem, mit mersz a szádra venni?

Jeannette: Azt hiszem, hogy ha én ott lettem volna, nem hagytam volna el.

Gervaise: Leányom, gyermekem, őrizkedjünk a góg bűnétől. Mi is olyanok vagyunk, mint a többiek. Mi is olyan keresztények vagyunk, mint a többi keresztény. Mi is olyanok lettünk volna, mint ők. Köztük lettünk volna. Azt tettük volna, amit ők. Kellett, hogy az Írás szavai beteljesedjenek. Mindenki elhagyta. Egyetlenegy sem maradt mellette. Mi is elhagytuk volna.

Ha velük lettünk volna, ha köztük lettünk volna, ha közülük valók lettünk volna, együtt velük, ha ők lettünk volna, azt tettük volna, amit ők. Hogyan akarod, miért akarod, hogy ne ugyanazt tettük volna, mint ők?

Mi sem vagyunk jobbak, mint a többiek.

Jeannette: Ezek nem franciák voltak. Ezek nem voltak francia lovagok.

Gervaise: Leányom, gyermekem, hogyan beszélsz. Nem úgy beszélsz, mint más, nem úgy beszélsz, mint a többi.

Jeannette: A franciák sohasem hagyták volna el.

Gervaise: Leányom, gyermekem, hogyan beszélsz. Nem beszélsz jó keresztényhez illően, nem úgy beszélsz, mint egy rendes keresztény.

Jeannette: A francia lovagok, a francia parasztok, az idevalósi emberek sohasem hagyták volna el.

A francia föld népe. A lotharingiai föld népe.

Gervaise: Leányom, gyermekem, ne gondolkozzunk gőgös módon, őrizkedjünk a góg bűnétől. Azok az emberek, akikről oly könnyelműen beszélsz, az első keresztények voltak.

Jeannette: Boldogok voltak.

Gervaise: Ők voltak az első keresztények. Nem volt könnyű első keresztényeknek lenni.

Jeannette: Boldogok voltak.

Gervaise: Nem volt könnyű. Az egész föld, a föld teljesen be volt mocskolva pogánysággal. Az egész föld hamis isteneknek szolgált. Ők voltak a kereszténység első keresztényei. Nekik kellett megmosdatni a földet, az egész földet, mint egy maszatot gyereket.

Ők voltak a kereszténység első keresztényei. Jézus után a kereszténység alkotói.

Jeannette: Boldogok voltak. Soha a mi franciáink nem hagyták volna el így, soha a mi franciáink nem hagyták volna el.

A lotharingiai föld népe, a francia föld népe.

Gervaise: Leányom, gyermekem, hogyan beszélsz. Nem úgy beszélsz, ahogyan kellene. Ők voltak a kereszténység első szentjei; ők voltak a kereszténység első keresztényei; ők voltak első keresztényei a kereszténységnek; ők voltak az első szentek, az alapítók (Jeannette mozdulatára) Krisztus után, (nekibátorodva) Jézussal együtt az egész kereszténység alapítói, a szerzők, a társszerzők, a kereszténység alkotói, a kereszténység alapítói, az alapítók, a szerzők, a felavatók, akik kitalálták az egész kereszténységet Isten után, Istennel, ha Istennek úgy tetszik, az egész kereszténység megalkotói.

Jeannette: Soha az idevalósi emberek nem hagyták volna el.

Gervaise: Kellett, hogy az Írás szavai beteljesedjenek. Ne beszéljünk könnyelműen, gyermekem, leányom, ne beszélj könnyelműen ezekről a régi szentekről, az első szentekről. Ők voltak az első védőszentek, első védőszentjeink. Ők voltak a többiek tanítói, és szállásosinálói mindazoknak, akik utánuk következtek. Nekünk hálátlanoknak. Ők voltak, akik a szállást előkészítették. A mulandó földi szállást. A mulandó örök szállást, a mulandó földön múlhatatlan örök szállást, ők készítettek elő a lakást, a beszállásolást, ők készítettek lakást a többiek számára. Mindenki számára. És ennek következtében számunkra is. Számunkra, akik a többiek között vagyunk. Számunkra, hálátlanok számára. Ezeknek nevük volt. Ők voltak az első tanítványok, ők voltak a tizenkét apostol. A régi szentek, az örök szentek, a legelső régi szentek, az örökké régi szentek. Ezeknek olyan nevük volt, ami számít, gyermekem. Nem olyan nevük volt, amit tegnapelőtt találtak ki. A tizenharmadik és a tizennegyedik században. Ők kezdtek mindent. Jézus után, Jézussal. Ezek az örökkön régi szentek. Olyan nevük volt, ami örökkön visszhangzik. Olyan nevük volt, olyan neveket alapítottak, amiket a keresztények ezrei, százezrei és száz milliói viselnek azóta, attól kezdve, hogy védőszentjük legyen; a keresztények ezrei és ezrei és százezrei között maguk a szentek is ezeket a neveket viselték, ők is, hogy védőszentjük legyen, és az ő nyomukban ők is védőszentek lettek, soron követve ők is védőszentek, újra megszentelve ezeket a neveket, és újabb dicsőséggel gazdagították a régi dicsfényen túl, mint egy hosszú folyamat, mint egy szellemi egység, mint egy örök család, egy mulandó örök család, mint egy mulandó örök család a legfőbb családfő mögött, a családfő, az avató, az első védőszent mögött, akik így megkettőzték, megháromszorozták, megnégyesítették, megötszörözték, meghatszorozták, megtízszereztek, megszázsorozták a védőszentséget. Erről van szó, gyermekem. Ilyen neveket viseltek ők. Így kell ezt értékelni. Ők voltak a védőszentek védőszentjei, azoké, akik aztán lettek védőszentek. Ők voltak a legelső szentek.

Ezek nem olyan nevek, amiket tegnap vagy tegnapelőtt találtak ki.

Jeannette: Boldogok voltak.

Gervaise: Ők emelték tisztességre a világ első neveit. Ők emelték tisztességre, ők adták, ők terjesztették, ők találták ki a kereszténység első neveit. Gyermekem, gyermekem, ők találták ki magát a kereszténységet. Most, hogy már megvan, most már nem nehéz, most már könnyű róluk könnyelműen beszélni, amikor már mindenkorra, amikor már örökre, amikor már visszavonhatatlanul megalkották. Ők alkották meg számunkra. Amikor mi keresztények vagyunk, gyermekem, az már megvan. De amikor ők megalkották, akkor még nem volt meg. Ők tisztították meg a világot, gyermekem, ők tisztították meg az egész világot, ők tisztították meg a földet.

A föld arculatát.

Ők emelték tisztességre a világ első neveit. Ők emelték tisztességre magát a kereszténységet.

Jeannette: Boldogok voltak.

Gervaise: Ők voltak a nagy nevek viselői. Ezek nagy nevek voltak, gyermekem, ezek a nevek, amikről te olyan könnyelműen beszélsz, ezek szent nevek. Ők voltak az első keresztények. Ők voltak az első szentek. Az ő nevük első volt a nevek között. Az első keresztény nevek. Jézus után, Jézussal ők képzelték el, ők emelték tisztességre, ők találták ki, ők tartották fenn, ők vezették be, ők vitték előre, ők dobták be a köztudatba a keresztény nevek viselését. Ők voltak a kezdet. Ők kezdtek el kereszténynek lenni. Ők kezdtek el szentnek lenni. Ők voltak az avatók, a szent avatók, a keresztény avatók, mindenek avatói.

Mi többiek, mi a folytatók vagyunk, mi megyünk utánuk.

Ez nem ugyanaz.

Mi azok vagyunk, akik utánuk megyünk.

Keresztények és utódok.

Gyermekek és utódok.

Gyermekeik lélekben és utódaik lélekben.

Szellemi gyermekeik és szellemi utódaik.

Jeannette: Boldogok voltak.

Gervaise: Ahol semmi sem volt, ők alkottak mindent. És ahol minden van, mi ott alig csinálunk valamit. Olyan nevük volt, amelyeket mindmáig úgy vettek fel, amelyek örökké úgy vétetnek fel, mint egy takaró, mint egy védőtakaró; olyan nevek, amelyeket szívesen és előszeretettel vettek fel és vesznek fel örökké a szentek, az ő utódaik.

És ahol minden van, mi elveszítjük azt, ami van.

Jeannette: Boldogok voltak.

Gervaise: Kissé olyanok voltak hát, mint Jézus. Ők voltak a szentek szentjei, a többi szent szentjei, az utánuk következő szentek szentjei, azoké, akik hosszú sorban utánuk következtek. Ők voltak a védőszentek védőszentjei, a többi védőszent védőszentjei, az utánuk következő védőszentek védőszentjei, azoké, akik hosszú sorban utánuk következtek. Ami Jézus volt mindenki számára, az egész kereszténység számára, az ő számukra és minden többi szent számára, a kereszténység minden többi szentje számára, az egész keresztény egyház, az egész keresztény világ számára, mindazok számára, akik a keresztény közösséghez tartoznak, utána ők lettek azzá a védőszentség megalapítása által, megbízatás által, szerepkiosztás által, szerepmegosztás által, átadás által, Jézus igazi követése által, ők is azzá lettek saját családjuk, saját ivadékaik, saját szellemi ivadékaik számára a kereszténység nagy családjában, a nagy közös családban, a hitbéli közösség nagy családjában. Egyfajta örök megosztás történt már jó előre az ő megdicsőülésük számára. És minden egyesnek saját családjában, a szellemi családban, minden családban nagy szentek voltak.

A szentség megosztása, visszahatása, a védőszentség újabb kiosztása, újabb áradása által.

Jeannette: Boldogok voltak.

Gervaise: Ezek voltak Jakab és János Zebedeus fiai. Ezek a nevek, amelyekről oly könnyelműen beszélsz, gyermekem, ezek között volt két testvér, *Simon*, ki mondatik *Péternek és András annak atyafiá*, kik a hálót akkor vetik vala a tengerbe (mert halászok valának).

És monda nékik: Kövessetek engemet, én azt mívelem, hogy embereket halásszatok.

Azok pedig azonnal elhagyván a hálókat, követék Jézust.

És onnat előbb menvén, láta más két atyafiakat, Jakabot, a Zebédeus fiját és Jánost annak atyafiát, a hajóban az ő attyokkal, Zebédeussal, kik az ő hálóiakat kö-
töztetik vala: és hívá őket.

Amazok pedig azonnal elhagyván hajójokat és attyokat, követék Jézust.

Jeannette: Boldogok voltak.

Gervaise: Ők avatták fel Isten városát, Isten országát ezen a földön. Jöjjön el a Te országod. Isten országa a földre. A szentek számára, akik az ő utódaik voltak. A keresztények számára, minden keresztény számára, akik az ő utódaik. A mi számunkra. A bér, amelyért oly keményen megdolgozott. A bűnösök lelke, melyeket megváltott. Úgy hívták őket, avagy nem volt-e közöttük egy, akit Zakariásnak neveztek; így hívták őket az első Simon, ki mondatik Péternek, Simon vagyis Péter és András annak attyafia;

Jakab, Zebédeus fija és János annak attyafia; Filep és Bertalan; Tamás és ama Máté, ki publikánus vala; többféle mesterség volt közöttük képviselve; Jakab, Alfeusnak fija és Thaddée;

Kanaánbeli Simon...

Jeannette: És Júdás Iskariotes, aki őt elárulá.

Gervaise: Szerencsétlen, szerencsétlen gyermek. Ám az egyik közülük nevét magától Jézustól kapta, Jézustól saját magától.

Jeannette: És éppen az, aki megtagadta. Az idevalósi nép sohasem tagadta volna meg.

Gervaise: Szerencsétlen, szerencsétlen gyermek, micsoda gondolat motoszkál fejedben. *Et ne nos inducas in tentationem.* Őrizkedjünk, gyermekem, őrizkedjünk a góg bűnétől, őrizkedjünk a góg kísértésétől. Az a nevet magától Jézus Krisztustól kapta. Szép keresztelő volt az, gyermekem. Jézus Krisztus volt a keresztapja és a keresztanyja. Ez az ember, akiről te oly könnyelműen beszélsz, ez a keresztény, ez a szent, *primus*, az első a többiek között, nem csak azt kapta, amit mi mindannyian kaptunk: a vízkeresztséget. Nem csak azt kapta, amit mi nem kapunk: a vérkeresztséget. Ráadásul még névkeresztséget is kapott. Jézus volt az, aki nevet adott neki. Milyen nevet. Örökkévaló nevét az egyház örökkévalóságában. Nevét, új nevét, igazi nevét, egyetlen nevét magától Jézustól kapta.

Az első egyházfő. Az első római.

A kulcsok őrzője.

Róma első püspöke.

Kitalált nevét; új nevét; alkotott nevét.

És monda nékik: Ti pedig kinek mondotok hinni engem?

Felelvén pedig Simon Péter, monda: Te vagy ama Krisztus, az élő Istennek fija.

Akkor felelvén Jézus, monda neki: Boldog vagy Simon, Jónának fija, mert a test és a vér ezeket nem jelentette néked, hanem az én mennyei Atyám.

De én is mondom néked: Te Péter vagy és ezen a kösziklán építem fel az én Anyaszentegyházamat; és a pokol kapui nem vehetnek azon diadalmat.

És néked adom a mennyek országának kulcsait.

Jeannette: Három ízben. Ugyanez. Ugyanez három ízben megtagadta.

Gervaise: (Mintegy szent haragra gerjedve.) Péter megtagadta. Péter megtagadta. Nem tudtok mást mondani, csak azt, hogy Péter megtagadta. (Dadogva, csaknem elfúlva a haragban.) Ezt emlegetik, ezt a megtagadást, azért hogy eltakarják, hogy elrejtsek, hogy kifogást találjanak arra, hogy magunk is megtagadjuk. Hogy elfelejtessék, hogy elfelejtsük mi magunk, hogy elfelejtessük magunkkal azt, amikor mi magunk tagadtuk meg. Hogy másról beszéljünk. Hogy eltereljük a szót. Péter háromszor megtagadta. És aztán. Mi megtagadtuk százszor és ezerszer a bűneinkkel, a bűnben való eltévelyedéseinkkel, a bűnnel való megtagadással.

Tu es Petrus, egyedül ő kapta így nevét, közvetlenül magától Istentől, magától Jézustól.

A szent tisztogatók, a világ nagy szent megtisztítói.

Jeannette: Soha az idevalósi emberek, soha az idevalósi szentek, még a mi országunk egyszerű keresztényei sem hagyták volna el soha. Soha a francia lovagok; soha a francia parasztok; soha a francia eklézsiák egyszerű hívői. Soha a keresztény hadjáratok keresztesei nem hagyták volna el. Ezek nem tagadták volna meg soha. Inkább hagyták volna, hogy levágják a fejüket.

Ezek a lotharingiai népek, ezek a francia népek.

Gervaise: Az Írás szavainak be kellett teljesedniök.

Jeannette: Hagyták volna másokra, hogy beteljesítsék az Írás szavait. Soha a francia király nem hagyta volna el. Soha Nagy Károly, soha Róland, soha az idevalósi emberek nem hagyták volna, hogy ez megtörténjék. Soha a városi munkások, soha a falusi munkások nem hagyták volna, hogy ez megtörténjék. A kovács fogta volna kalapácsát. Az asszonyok, a gyöngé asszonyok, a tallózók sarlót ragadtak volna. Soha Nagy Károly és Róland, soha a keresztések, vitéz Bouilloni Gottfrid, soha Szent Lajos és még Joinville sem hagyta volna el. Soha a mi franciáink nem tagadták volna meg. Szent Lajos, Franciaország királya, a franciák Szent Lajosa. Soha Szent Dénes és Szent Márton, Szent Genovéa és Szent Aignan, soha Szent Farkas, soha Szent Ouen nem hagyták volna el. A mi szentjeink nem tagadták volna meg soha. Ezek olyan szentek voltak, akik nem féltek.

Gervaise: Gyermekem, gyermekem, hogyan beszélsz. Te a második sorban álló szentekre támaszkodsz az első sorban álló szentekkel szemben; te a második sorban álló szenteket dicséred az első rovására; te a második sorban álló szentekre hivatkozol az első sorban álló szentekkel szemben. Ez nagy tiszteletlenség, gyermekem. Széthúzást viszel az Anyaszentegyházba; vitát viszel a szentek egyességébe. Széthúzást, vitát az egyességbe.

Te a második sorban álló keresztényeket idézed az első sorban álló keresztényekkel szemben, a második sorban álló szenteket az első sorban állókkal szemben.

Minden ház elvész, amelyben széthúzás támad.

Jeannette: Azt mondom, amit hiszek. Ismerem az idevalósi emberek fajtáját.

Gervaise: Te széthúzást viszel az Anyaszentegyházba, amelyet a Mi Urunk egynek alkotott, egynek akart, és amelyet örökkön egyként tart fenn. Te széthúzást viszel, te vitát viszel az egységbe.

Jeannette: Azt mondom, hogy milyenek vagyunk mi, és milyenek voltak a mi szentjeink. Nem ijedtek meg az ütésektől.

Gervaise: Csak egy szentség van. Ezek ugyanazok a szentek. Csak egy szentség van, az, amely Jézustól jön.

Mely magának Jézusnak a szentsége.

Örökké áradón.

Jeannette: Szent Genovéa, Szent Aignan, Szent Farkas nem félt a pogányok seregei elé menni. Nem féltek a pogányok seregétől. És Szent Márton katona volt. És nem néhány római katonáról és néhány római hóhérról volt szó. Már nem néhány római katonáról volt szó. És az ő kis szakaszukról, az ő nyomorúságos kis szakaszukról. Amelyet meg kellett volna futamítani. Már nem néhány zsoldosról volt szó többé. Egy század harmadáról vagy negyedéről. Ők bátor szívvel szembeszálltak óriási seregekkel, a pogányok végtelen seregeivel. Ezek nem ijedtek meg a saját árnyékuktól. Nem reszkettek minden ízükben. Nem tagadták meg. Nem hagyták el. És Szent Bernát, aki a második keresztes hadjáratot prédikálta. Ez is második sorban álló szent volt. Ezek Jézus testét a végtelen sere-

gek elé vitték. És Szent Genovéva, aki gyenge nő volt, egy párizsi kislány. És óriási seregekről volt szó, a pogányok seregéről, tele vérrel és gyilkos indulattal. És ott nem egy kard volt, ott nem egy kard volt többé, nem egy kard, mint amikor a papi fejedelmek katoná szolgájának kardjáról volt szó. Mint amikor Malchus kardjáról vagy botjáról volt szó. Egyetlen kardról, egy bakter-kardról. Egy mezőőr-kardról. Itt ezer és ezer és százezer kard volt. Amelyeket forgattak. És amelyeket még forgatnak. Sokat. Sokáig.

Amelyekkel bánni tudnak.

Amelyeket használnak.

Mégis szembeszálltak velük.

Magukba rejtve Isten dicsőségét vitték.

Ezek aztán pásztorok voltak. Ezek többet tettek nyájukért, mint amazok a nagy Pásztorért, a főpásztorért. Ezek többet tettek Isten népéért, mint amazok magáért Istenért.

Gervaise: Minden szent, bárhova is ment, Isten dicsőségét hirdette.

Jeannette: Ezek a barbárokkal szálltak szembe, a barbárok seregeivel, óriási hadseregekkel, pogány seregekkel. Ezek százszorta barbárabbak voltak, százszorta rosszabbak, végtelenül barbárabbak, végtelenül rosszabbak még az angoloknál is. És a burgundiaknál is.

Mégis szembeszálltak velük. Magukba rejtve Isten dicsőségét és Jézus testét vitték. És a barbárok homloka meghajolt előttük. Győztesek a legyőzetésben, győztek, diadalmaskodtak a győzteseken.

Szélpál Árpád fordítása

KÖNTÖS-SZABÓ ZOLTÁN

PIROS HAJÓK, ÉGŐ VITORLÁK

Cz. Dávid, immár harminckilenc esztendeje, felriad éjnek évadján: csurom nyírok egész teste, erős viszketegség kínozza, akárha bolhák csípnék, méghozzá kutyabolhák. Régente megvárta, míg elpárált a verejtéke, megszűnt teste viszketegsége, aztán visszaaludott csituló szívveréssel. Mióta egyedül él, nem tud, nem is akar visszaaludni. Kikászálódik ágyából, étvágytalan fal valamit, csakis azért, hogy ne éhgyomorra szívja el az első cigarettáját. Leül a konyhaasztalhoz, lejegyzí az álmából hozott mondatot: „Gyapjat növeszt a teknősbéka, kígyóvá vedlik a bárány.”

– Mára például ezt a mondatot hoztam magammal meglehetősen zűrzavaros álmomból. Gyorsan lejegyeztem, a dátumot csak öste tűntetem fel, ki tudja, addig még eszembe jut valami, amit érdemesnek talállok feljegyezni. Itt van például a tegnapi termés: „Elmondhatom tiszta lelkiismerettel, hogy becsületes szegényemberként marad vissza emlékezetem, és senki sem vádolhat elfogultsággal, ha Emlékirataimban olyan eseményekre is sort kerítek, amelyekben nem csak a gyermekkor csacsogó bugyutaságai vagy a természet öröktől való szépségei fog-

lálnak el tág helyet, sem az olyasfajta megszépítő emlékezet, melynek olvastán az olvasó elpilld valósággal. Bizony nem csak nehéz, de szerfölött veszélyekkel terhes élet maradt mögöttem, ha volt is szakasz, amikor nyugodt voltam, az ropant ritka volt. Annyi volt az, mint amikor jó nagyot, de utolsót lobban a gyertya kanóca. 1981. március hó 1-én."

Cz. Dávid hetvenharmadik esztendőjét tapossa, kilenc esztendeje egyedül él, még macskája sincs. Tavasszal lebontják a házat, kap egy garzont valahol. Ha megéri. Volt már egy sima agyvérzése, rövid időre lebénult a jobb oldala, aztán újra helyreállt a háztartás a szervezetében.

– Többféle félelem kerülgetett, és kerülget ma is, éjjel és nappal egyaránt. A nappaliak még hagyján, hanem az álombéliek! Nappalaim általában az írás szolgalatában telnek: lassan, komótosan szerzem a mondatokat, gyakran ütöm fel a helyesírási tanácsadó szótárt. Képes vagyok órákig latolgatni: melyik jelző a helyénvaló, sok becsvágygal végzem emlékkörökítő dolgomat. Napvilágnál a riadalmak kísértének meg, az éjszakai félelmeknél kevésbé terhesek ezek, csak feltűnnek gyomor- vagy szívrezgés képében, aztán állnak is tova. „Ha élni akarsz, készülj a halálra, észrevedd, hogy magasabb lett a konyha küszöbe, akkorát dőccensz, hogy összeverődnek szemfogaid, amelyek már nincsenek, az elkoszolódott függönyt mosásba kéne adni, de túl magasan van a karnis, Jákob létrájával talán elérnéd, inkább hagyod, biztos szétfoszlana a mosásban, így legalább összetartja a nikotin és a mocsok."

Cz. Dávid a vasúttól ment nyugdíjba, váltóőr volt. Munkahelyére, a vasútigazgatóság engedélyével, magával vitte a fiát is. Csöndes fiú volt: huszonéves korában is akár egy nagylány, egész életében nézte a vonatokat, és addig integetett, míg apja rá nem szólt: „Most már maradj veszteg, Danika, hászen nemcsak a vonat, de már a délelőtt is elment." Danika hálásan mosolygott, és azt mondta: „Én nem a vonatoknak, a hajóknak integetek, apuka. A pirosra festett hajóknak, melyeknek olyan szépen ég a vitorlája."

1949-ben költöztem ide, Nikoláj kántortanítótól vásároltam a házat, a Majális-rét határában. Ötödmagammal éltem, úgymint: a nejemmel, két leányommal és a fiammal, Danival, füttyös Danival. Feleségem 1969-ben halálozott el, lányaim férjhez mentek.

Cz. Dávid három gyermeke kétszer született a világra. Nem elírás, nem pontatlan fogalmazás. Másodszor 1944 októberében születtek újra. „Ha nem haltak is meg, de elaléltak veszedelmesen, azt is írhatnám, hogy élő holtak voltak mintegy hét órán által, mivel annyi ideig tombolt az öldöklés. A Cz-gyerékek Sirbi Severnek köszönhették életüket. Sirbi v-i lakos volt, fő mesterségére nézve havasi pakulár és gerendával piacozó ember.

– Én soha nem gyűjtöttem, de kölcsönt sem adtam szívesen. Ha barátodtól akarsz megszabadulni, vallottam, adj neki kölcsönt, úgyszintén, ha ellenséget akarsz szerezni. Harmincöt esztendeje múlt, hogy először és utoljára kölcsönt adtam valakinek, fent említett piacozónak. Sirbi Severnek éppen a mi portánk előtt törtt el a szekere tengelye, vásárba igyekezett, sudár fenyőszálakkal. Blága kovács nem volt hajlandó hitelbe megreperálni a tengelyt, én húztam ki Sirbit szorult helyzetéből. Sirbi felesége rendszeresen hordta konyhánkra a tömlőtűrót, málnát, áfonyát, én biza arra számítottam, hogy alkalomadtán leszámoljuk a portéka árából a cigánykovács általam rendezett munkadíját.

1944. október havában a Cz. család arra riadt éjnek évadján, hogy valaki veri az ablakukat: „Az isten szerelmére, ébredjenek! Azt mi lesz ezután, nem tudom, de aztat mondom, házukat hagyják el. Jó lesz meghúzódni hozzánk, jöjjenek cofort szekereembe!"

– A sötétben alig ismertem fel Sirbi Severt, aki a nagyfiával jött, hogy engem és a családomat a hegyekbe mentsen. Lubbogó szívvel kapkodtuk magunkra a gúnyát, akkor már felhallatszott az alsófaluból a sikoltozás, közelünkben is lán-goltak már a házak, a pajták. Másfél mérföldnyire lehetett a front, annyira a visszavonuló hadsereg is, ottmaradt a falunk senki földjének. Azon az éjszakán elfordult a világ, akár az ittas fazekas korongja, elől szaladt az ifjabb Sirbi, nyomában a feleségem a két leánykával, mögöttük én és Dani fiam: a sort öreg Sirbi, valamint a Tisza névre hallgató kutyám zárta. Amikor Blága kovács telkére értünk, borzasztó látvány tárult elénk: halottak szerbe vérbe fagyva. A kovács a műhely előtt hevert ingben-gatyában, tőle karnyújtásnyira hatalmas nyújtókalapácsa, a feltúrt, vértől iszamos udvaron öregasszony, ifjanc ember, vénember, fiatalasszony, kicsiny és nagyobbacska gyermek. Családom egérutat nyert, eljutott Sirbi Sever szekéréhez, mi hárman és a kutya bekerítődtünk. A kutyát verték le elsőnek a lábairól, vasvillával, szerencsétlen állat próbált felénk vonszolódni úgy lecsonkoltan is. Engem és Dani fiamat Kenessi komám veteményésében értek utol. Még hallottam Sirbi kiáltó hangját: „Megálljatok, kik vagytok, hát nem ismertek meg?”

Amikor Cz. Dávid magához tért, nem érzett semmi fájdalmat. Alatta, szinte agyonnyomva, Dániel fia feküdt. Az apa fogta fel a fiúnak szánt ütéseket és szúrásokat, a kutya meg azokat a csapásokat, amelyeket Cz. Dávidnak szántak. Próbált feltámbáskodni, kínlódott, hogy megszabaduljon a nyakába dermedt kutya tetemétől. A hátába, vállába ütött sebeket sem érezte, csak borzasztó viszkettség kínoztá. „Kutyával hálunk, mondta vigyorogva Dani fia, bolhásan ébredtünk. Hol az a hajó, amivel idáig jöttünk?”

– Emlékirataim tizenegy száz oldalas füzetet töltenek meg. Most éppen egy összefoglaló címet keresek. Egyszerű vasutas létemre azt is tudom, hogy minden cím egy jelképrendszer tömörítése, mivel két fogalom tartalmi hasonlóságán alapuló szókép, vagyis egy telibe talált metafora. Utolsó bejegyzésem ez: „Távozó esztendeiből egyéb haszna sincs az embernek, mint hogy napjainak és elmúlt cselekedeteinek restellini való önzésére, gyűlölködéseire, rosszhiszemű gyanúsítgatásaira emlékezzék. Szerencsétlen, ostoba az, aki csak a jelenre gondol és közben elhanyagolja a múltat. A jelen csak pillanatnyi, ezért nem tud oktatni minket megbízhatóan, hanemha a múltból a jelenre és a jövőre is lehet következtetni.” – Tavasszal otthon jártam: elidőztem a Sírkert fölött kékülő kónél: alatta nyugszának ama októberi éjszaka áldozatai. Elmélyedtem bánatos gondolataimban, hirtelen arra riadtam: vadpulyka rikoltozik rémes hangon. Ki hinné, hogy örömében rikolt: fészekre bukkant. Elfelé indultam a Sírkerből, ölt a bánat, miközben jó megnyugvást kívántam a boldogtalan pakulárnak, aki ama reggelre kelve tátott szájával hevert egy hagymaágy kellős közepén. Összezúzott orcáján foltos kószalegyek teprenkedtek. Ama hét óra alatt Sirbin kívül még három havasi embert is agyonvertek. Hány halottja volt ama éjszakának, nem tudja senki pontosan. A közös sír fölött P., az unitárius tiszteletes úr mondott beszédet.

A föltámadás

- Miért mondd, Gábor, hogy eltemették?
- Azért, Dávid, mert egy szikla alá tették a testet, mit levettek a keresztről ...
- A keresztről? Ahol a jobb és bal lator mellé volt fölszögezve?
- Pontosan;
- és a bal lator szidta egyfolytában
- őt, szidta, szidta szakadatlanul ...
- Ellenben a jobb?
- Sokkal jobb az se volt,
- épp csak megkérde: te vagy a zsidók királya, sőt az isten fia, te?
- Én vagyok – mondta ő, miközben ecetet nyalt valami rossz szivacsból.
- S az a jobb lator elhitte neki?
- Elhitte, igen, és ő azt felelte: bizony mondom néked, még ma te is énvelem leszel a Paradicsomban!
- Akkor hát miért temették el mégis, nem paradicsomba – sziklák alá?
- Nehéz ez még neked, kis Dávidom!
- Azért csak mondd!
- Mert isten fia volt,
- de embernek született, és az ember meghal előbb-utóbb, így vagy amúgy, el kell hát temetni.
- Mégis föltámadt!
- S te elhiszed?
- Én? Hát, úgy gondolom ...
- Figyelj csak, egyik legjobb tanítványa,
- Tamás is kérte, hadd dugja bele
- ujját dárda-verte sebeibe.
- S ő megengedte?
- Meg, bizony, bizony.
- Te mit tettél volna az ő helyében?
- Én csak ember vagyok – nem is tudom.

A HALLEY-ÜSTÖKÖS

Hosszú pályája mélységeiből egy alig hat-hét kilométer átmérőjű, porból, különféle gázokból és „piszkos” sziklatörmelékekből összejegecesedett, alaktalan tömböt vonszolt elő a Nap ellenállhatatlan gravitációs ereje. Ez a „piszkos hólabda” 1986 tavaszán éri el a Naprendszer belső térségét.

A nagy kozmikus óra

Akik legutóbbi, 1910-es ittjártakor születtek, most hetvenhat évesek. Akik most másodszor és tudatosan is látják majd, azoknak 80 felett kell járniuk az évek sorában. De a most tízéves gyermekeknek is meg kell érniük nyolcvanhadik születésnapjukat, hogy 2061-es visszatérésekor üdvözölhessék. A Halley-üstökös legtöbbünk számára „csak egyszer az életben” előforduló jelenség. Olyan égi óra, amely minden hetvenhatodik esztendőben „üt” egyet. Sok ember élete esik e két „ütés” közé.

Az is igaz, hogy történelmileg nem mindig a legkedvezőbb időben tűnik fel. Ez azonban nem az üstökös, sokkal inkább a történelmét „formáló” emberiség rovására írandó. Mégis, az üstökösöket a legutóbbi időig úgy emlegették, mint az „égi hatalmak haragjának jeleit”, „háborúk és járványok előhírnökeit”, „monarchiák bukásának és birodalmak széthullásának égi előjeleit” stb. Az ilyen és hasonló hiedelmeket gyakran művészi formában is kifejezték. *Janus Pannonius* például így ír a Halley-üstökös 1455-ös feltűnésekor:

„... a szürke éjből egy csillag kiválik
S a napsugárral versengésre kél.
Nézd, üstökét mint bíborozza fénye,
A véres háborúkat hirdető!
Akár az ős Jupiter hívott létre,
Akár a Vénusz, az itáliai nő,
Búbajt ne hozz ránk, utadat ha járod,
Ne ártsen nekünk gyászos végzet...”

(Geréb László fordítása)

Érdekes, hogy a régiek az általuk sokkal jobban megfigyelhető földi természeti jelenségeknek kevesebb jelentőséget tulajdonítottak, mint az üstökösöknek és a teljes nap- és holdfogyatkozásoknak. Ezekre sokáig emlékeztek és gondosan feljegyezték őket a legapróbb részletekkel és mellékkörülményekkel együtt. Nagyrészt ez a gyakorlat alapozta meg mai lehetőségeinket, a számításokat, amelyek révén a bibliai időkig követhetünk vissza néhány üstököst, így a Halley-üstököst is.

Ősi elképzelések és adatok az üstökösösről

A káldeusok úgy vélték, hogy az üstökösök állandó, a bolygókhoz hasonló égitestek, amelyek a Nap körül (!) keringenek, de jóval kiterjedtebb pályán, s ezért csak akkor láthatók, amikor a Föld közelébe érkeznek. Ez a hit a periodikus üstökösök létének legősibb bizonyítéka. Ezt vallották a pythagóreus filozófusok is.

Arisztotelész ezzel szemben kigőzölgésnek hitte őket, amelyek az atmoszférában elégnének. *Anaxagorász*, *Apolloniusz*, *Démokritosz* és *Zéno* szerint ezek az égitestek összetömrült „kis” bolygók. Érdekes, hogy *Ptolemaiosz*, az ünnevelt csillagász egyáltalán nem tesz említést az üstökösökről. Plinius viszont nagy figyelmet szentel nekik, tizenkét „fajtájukat” különbözteti meg, és az egyes „fajtákat” fizikai sajátosságaik alapján nevezi el. *Seneca* azt tanítja, hogy az üstökösök „fent” és „túl” vannak a Holdon. Ezt kelésükből és nyugvásukból következteti, amelyben közös tulajdonságot mutatnak a Holdon „túli” csillagokkal. *Paracelsus* szerint az üstökösök égi „utasok”, jó vagy rossz események hírét hozó követek. Valószínű, hogy részben tőle ered ez a napjainkig fennmaradt elgondolás. A rómaiak nem sokat törődtek az üstökösökkel, amint általában a csillagászzal sem. Mindemellett úgy tekintettek a Kr. e. 43-ban megjelent üstökösre, mint röviddel a feltűnése előtt megölt Julius Caesar lelkét hordozó égi szekérre, kocsira.

Milton *Elveszett Paradicsomának* II. Könyvében az üstököstől való félelemről olvashatunk: „A Sátán állt félemlően – és hasonlóan egy égi üstököshöz, mely égett hosszan az Ophiuchustól elnyúlva az Arktikus (északi) égen, és amelynek undorító hajától dögvész és háború hullik.” Mai szemmel teljességgel érthetetlenek az ilyen sorok, hiszen egy ragyogóan fénylő üstökös csóvája esztétikailag szép és felemelő látvány.

A Halley-üstökös visszatéréseiről

A korabeli feljegyzések nyomán szinte évszázadról évszázadra követhető nyomon az emberi gondolkodás fokozatos fejlődése, az ember és az égi jelenségek viszonya. Talán az egyik legősibb földi katasztrófát üstökös okozta. A közelmúltban tették közzé amerikai kutatók azt az elméletet, hogy mintegy hatvanöt millió esztendővel ezelőtt egy hatalmas üstökösrag becsapódása semmisítette meg a dinoszauruszokat. A becsapódás ugyanis hosszan tartó légköri homályt okozott, s ezért elpusztultak a dinoszauruszok táplálékát képező növények.

A Halley-üstökössel kapcsolatba hozható legrégibb feljegyzés Kr. e. 240-ből, Kínából származik. Az időszámításunk szerinti 66. esztendőben *Josephus Flavius* említ „egy kardra emlékeztető csillagot”. Ez a Halley-üstökös volt „Jeruzsálem felett”, röviddel annak pusztulása előtt. Az üstökös 66. január 31 és április 11 között volt látható. 218-as ittjártát *Dion Cassius* „félelmetes, szörnyű, lángoló csillag”-ként említi. Más források szerint „fényes és hegyes” volt. 451-es feltűnését Attila hun király vereségének előrejelzésekként tartja számon a legenda. 530-as megjelenésekor pestisjárvány söpört végig Európán. 684-ben özönvízszerű esőzések, zivatarok, villámlások és árvizek kísérik a Halley-üstököst. Sok a halott Európa-szerre. 1066 tavaszi égboltján, röviddel Anglia normann meghódítása előtt, igen rossz ómen volt a Halley-üstökös Harold király számára – még abban az évben elesett a hastingsi ütközetben. A korabeli források szerint április második felében az üstökös fényessége elérte a Vénuszét, s még a telihold fénye mellett is ragyogott. Széles és a végén két ágra szakadó csóvája volt.

1145-ös visszatérése alkalmával „halvány” volt. Valószínűleg több gáz szabadult ki az üstökös fejéből, mint por, és a gázokon akadálytalanul haladtak át a napsugarak, nem volt jelentős fényvisszaverődés. 1222-es ittjártát Dzsingisz kán világhódító törekvéseivel hozták összefüggésbe a feljegyzések. 1301-ben szeptember 15 és október 31 között volt jól látható. Olyan feltűnő volt, hogy *Giotto di Bondone* firenzei festő meg is örökítette a Páduában készült A Mágusok hódolata című freskóján. (Ezt „honorálta” az Európai Űrkutatási Szervezet azzal, hogy az egyik Halley-szondát róla nevezte el.) 1531-ben feltűnő és hosszú csóvája volt. Ekkor állapította meg *Apianus*, hogy a csóva mindig a Nappal ellentétes

irányba mutat. (Ezt a jelenséget a Nap sugárnyomása okozza.) 1607-es visszatérését Kepler is megfigyelte, de ő még úgy vélte, hogy az üstökösök „egyenes” pályákon mozognak, a Földhöz soha vissza nem térő, alkalmi látogatók. Kepler csak harminc napig figyelte az üstökös mozgását, és ez kevés volt a pálya kiszámításához.

1682-es megjelenése fűződik Halley nevéhez. Ez hozott maradandó dicsőséget a nagy csillagásznak. E megjelenés egyike a legelső eseteknek, amikor Newton módszerével számították a pályát, három megfigyelésből. Newton tisztán geometriai módszerrel, körzövel és vonalzóval oldotta meg a feladatot. Abból a feltevésből indult ki, hogy a pálya parabola. Saját és Flamsteed megfigyeléseit alapul véve, visszafelé számította a pályából a geocentrikus koordinátákat az észlelés napjaira. Így kapott koordinátái egyeztek a megfigyelttel.

A felfedezés történetéből

Néhány évvel 1680 után publikálta Newton a Principiát, amelyben gravitációs elmélete alapján értelmezte az akkori üstökös mozgását. Geometriai konstrukciókat szerkesztett a pálya látható részére, és felhívta a csillagászokat, hogy alkalmazzák a módszert a különböző feljegyzett üstökösökre. (Az 1680-as üstökös pályájára így kb. 575 éves keringési időt kapott.)

Halley számításai ugyanezen az alapon készültek. De egy másik nagy felismerés is vezette: az összes korábban feljegyzett üstökös adatait összehasonlította, hogy nem mutatnak-e azonos pályaelemeket. Úgy találta, hogy az 1531-es, az 1607-es és az általa látott, 1682-es üstökös ugyanazon a pályán mozog. Nem három különböző üstökösről, hanem három, egymást követő visszatérésről van szó. Egy olyan égitest visszatéréseiről, amelynek 75,5 év a keringési periódusa. Két körülmény azonban bizonyos nehézségeket támasztott: az egymást követő periódusok nem voltak pontosan egyenlők, és a pályának az ekliptikához való hajlásszöge sem volt minden esetben ugyanaz. Halley azonban úgy vélte, hogy ezek az eltérések természetesek. Okuk ugyanaz, mint a bolygómozgások perturbációinak: a bolygók nemcsak egymás, de bizonyos üstökösök pályáit is zavarhatják. Halley azt is kimutatta, hogy az 1607-es és az 1682-es visszatérések között az üstökös olyan közel haladt el a Jupiter mellett, hogy az a mozgását feltétlenül felgyorsította, ezért a legközelebbi visszatérésre 1758 végét vagy 1759 elejét jelölte meg. Megfigyeléseihez később még hozzátette: „... ha visszatérne a mi előrejelzéseink szerint az 1758-as év körül, a részrehajlatlan utókor nem fogja megtagadni az ismeretet, amelyre elsőként egy angol ember bukkant.”

Ahogy az idő közeledett, egyre nagyobb várakozás előzte meg az üstökös visszatérését, és többen megjelölték a perihélium-átmenet várható idejét is. Clairaut ezt 1759. április 13-ra tette. A sors azonban úgy hozta, hogy nem hivatásos csillagász látta meg először. Egy Palitzsch nevű farmer látta meg az üstököst Drezda mellett 1758. karácsony éjszakáján. Az 1759. március 12-i perihélium-átmenet előtt csak néhány megfigyelés történt, mert az üstökös szorosan a Nap közelében tartózkodott. Április és május folyamán azonban Európa-szerte észlelték, bár inkább a déli féltekén volt látható. (A jelenlegi visszatéréshez hasonló volt az üstökös, a Föld és a Nap helyzete.) A pályaszámítások nehézségét érzékelteti, hogy az a 161 napos megfigyelési periódus, amelyben jól látható volt, a teljes pályának csak 162-ed része; kicsiből a nagyra következtetni csak nagyobb hibák árán lehet. (A bolygók ezzel szemben – a szoros napközelséget kivéve – pályájuk minden pontján észlelhetők.)

1835-ben augusztus 5 és május 19 között volt jól látható az üstökös. Fogadására nagy előkészületeket tettek. Ez volt az első alkalom, hogy komolyabb opti-

kai eszközökkel vizsgálták, mégpedig a berlini Dorpat Observatórium 30 centiméteres lencsés távcsövével, refraktorával. Ekkor próbálták a kutatók először tisztázni a csóvaképződés mechanizmusát: az üstökös testéből a napsugárzás hatására gázok és porszemcsék szabadulnak ki, s ezek alkotják a rendkívül látványos, de igen ritka csóvát. A csóva akkor fényesebb, ha nagyobb mennyiségű a por, mint a gáz, mert ilyenkor nagyobb a fényvisszaverődés. Jelentősebb gáz-kiszabadulás esetén halványabb a csóva. Ezért nem „jósolható meg” előre soha a csóva és általában az üstökös fényessége, látványossága.

1910-ben népszerűsítés előzte meg az üstökös megjelenését: könyvtárnyi publikáció és nagyszámú könyv jelent meg világszerte. Különös jelentőségű volt az 1910-es visszatérés azért is, mert az üstökös mintegy százmillió kilométer hosszúságú csóvája „végsőpörte” a Földet. Sokan attól féltek, hogy megmérgezi a Föld légkörét! A pánik helyenként egészen rendkívüli volt. A Pesti Hírlap 1910. május 20-i számában ezt olvassuk: „Párizsban az emberek eszeveszetten látták el magukat oxigénnel a ciánveszedelem ellen; mulatókban, kocsmákban várták a világ végét. Olaszországban, mintha a középkor támadt volna fel. Bologna, Milánó és a többi városok zálogházait éjjel is nyitva kellett tartani, mert az emberek minden holmijukat elzálogosították, csak hogy mulathassanak.” Más forrásokból is tudjuk, hogy számos öngyilkosság történt. A csóva 1910. május 19-én elérte a 150° hosszúságot az égbolton. (A Meridián az Északponttól a Délpontig 180° !) A csóvát a Vénusz bolygó is keresztezte. A perihélium-átmenet körül megfigyelték a csillagászok az üstökös magjának osztódását is. Olyan hatalmas mennyiségű por és gáz szabadult ki az üstökös testéből, hogy a fej átmérője a csóvafejlődés idején 13,3 földátmérőnyi volt.

Az 1910-es visszatérés idején ismét fellángolt a vita: lehetett-e a Halley-üstökös a betlehemi csillag? Ezzel a bibliai üstökösök rendkívül izgalmas kérdésköréhez értünk.

Bibliai üstökösök

Az a kérdés, hogy tesz-e említést az üstökösökről a Biblia, először és határozottan a Donati-üstökös 1858-as láthatósága idején merült fel. És ez nem véletlen, mert akkoriban a Bibliát még gyakran tekintették természeti jelenségek fenomenológikus leírásának (is). Az sem véletlen, hogy éppen a Donati-üstökös kapcsán merült fel a kérdés. Bár a betlehemi csillag és a Halley-üstökös (vagy egy másik üstökös) lehetséges kapcsolatának az elméletével már Kepler is találkozott, a Donati-üstökös a XIX. század „nagy” és „látványos” jelzőket kiérdemlő üstököseinek sorában is rendkívülinek számított. *Jókai Mór* hitelesen írta le A tengerszemű hölgy című művében: „Két hétig volt látható... s ezalatt folyton a legderültebb idő volt, még csak egy felhő sem volt az égen. Eközben az üstökös folyvást közeledett a Földhöz, egyre nagyobbodva, alakja tökéletesen hasonlított egy török kardhoz; utoljára fényes nappal is látható volt már.” *Jókai* megemlíti még: a tüneménytől „azt az eszmét kaptam, hogy egy humorisztikus hetilapot kezdjek meg, s azt „Üstökös”-nek címezzem. Ez nekem huszónöt esztendei munkát adott.” A Donati-üstököst tehát méltán kapcsolták össze a hasonlóan látványosnak vélhető betlehemi csillaggal, miként a Halley-üstököst is. A betlehemi csillag kérdésében azonban még nincs megnyugtató megoldás. A Jézus születését év szerint meghatározó legújabb kronológiai számítások és történelmi vizsgálódások ugyanis arra mutatnak, hogy a születés évében nem volt az égen látható üstökös. Hogy a Kr. e. 11-ben (illetve 12 elején) megjelent üstökös a Halley-vel azonos, ma már bizonyosnak látszik. Az azonban, hogy Jézus születését erre az esztendőre – vagy eköré – kellene tenni, már nem megalapozott. Sokkal inkább

tekinthető annak a Kr. e. 8. vagy 7. esztendő, ami viszont nem üstökössel, hanem a Jupiter és a Szaturnusz háromszori együttállásával (coniunctiójával) áll összefüggésben. Ez azonban ma még vita tárgya. A budapesti Planetáriumban már 1977 óta adjuk rendszeresen A betlehemi csillag című műsort, amelyet *Ponori Thewrewk Aurél* és e sorok írója készített. Ebben megállapíthatjuk: „Akár volt üstökös abban az időben, akár nem, igen nagy kétkedéssel kell fogadnunk, hogy üstökös jelezte volna a Messiás születését, hiszen az üstökösöket mindig szerencsétlenségek előhírnökének tekintették. Már alakjuk is kardra emlékeztetett, sőt dús fantáziával még levágott emberfejeket is láttak bennük. Örömhírt hozó üstökösről nincs tudomásunk!”

M. Kamiński, a krakkói egyetem tanára, 76,90 éves középperiódussal visszamenőleg Halley-táblázatot készített, természetesen már elektronikus számítógéppel. Az üstökös eddigi leghosszabb periódusa 79 év, 4 hónap és 12 nap (79,4 év) volt, a legrövidebb pedig 74 év, 5 hónap és 4 nap (74,4 év). Kamiński Kr. e. 9541-ig (!) számolta ki a Halley-üstökös perihélium-átmeneteit. A következő táblázat Kr. e. 3239,4-ig közli a szóban forgó adatokat.

A megjelenés éve

+1910,30	607,23	700,1	2007,3
1835,88	530,87	777,2	2082,7
1759,20	451,50	855,6	2159,3
1682,76	374,06	931,0	2234,6
1607,82	295,30	1008,9	2311,9
1531,65	218,30	1084,3	2388,2
1456,44	141,21	1161,3	2468,6
1378,76	66,05	1237,2	2545,3
1301,81	-10,23	1315,4	2623,7
1222,69	85,42	1392,3	2699,9
1145,30	161,71	1471,3	2777,0
1066,24	238,04	1548,6	2852,4
989,67	312,70	1626,8	2929,4
912,55	389,70	1703,1	3005,3
837,15	465,73	1780,0	3083,5
760,44	543,95	1855,2	3160,4
684,40	621,04	1931,6	3239,4

A Halley-üstökös 1985–86-ban

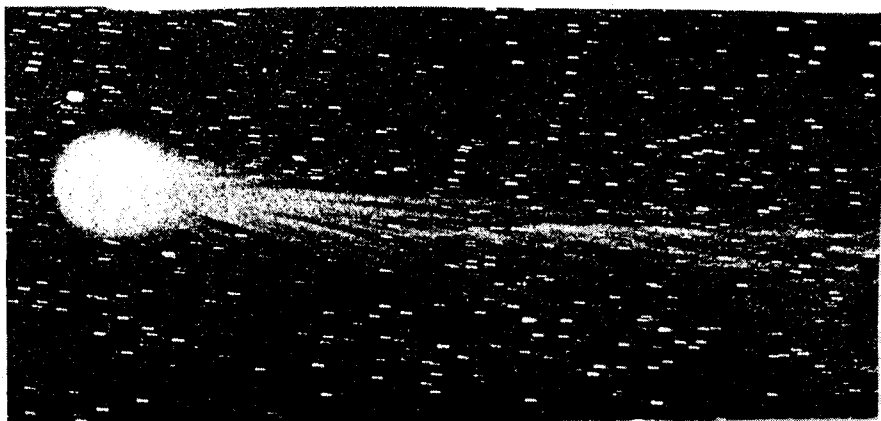
Ez az első alkalom, hogy az üstökös pályáját elektronikus számítógépekkel számították ki. Most került sor arra is, hogy az összes ismert bolygó zavaró hatását kétezer évre visszamenőleg tekintetbe lehetett venni a számítások során. Az üstököst 1910-ben történt eltűnése után legelőször 1982. október 16-án sikerült lencsevégre kapni (soha még ilyen korán) a Palomar Observatórium óriás távcsövével. Ekkor még kívül volt a Szaturnusz bolygó pályáján és 18 milliószor volt halványabb, mint az emberi szem által érzékelhető leghalványabb objektum! (Legutóbbi ittjárta óta helyezték üzembe a Palomar Observatórium 5 méteres óriástükrét, a Wilson Csillagda 2,5 méteres tükrét és még számos más 3 méter körüli távcsövet szerte a Földön.) 1985 nyarán sikerült lefényképezni az MTA Csillagászati Kutatóintézet Piskés Tetői Observatóriumában is. Tóth Imre csillagász készítette róla az első hazai képet. A közeledő vendég november folyamán

a Bika csillagképben, a magyar nép által közkedvelt Fiastyúk közelében járt, december 1-én a Vízöntő és a Kos csillagképek között, szilveszter éjszakáján pedig a Vízöntő csillagkép közepén.

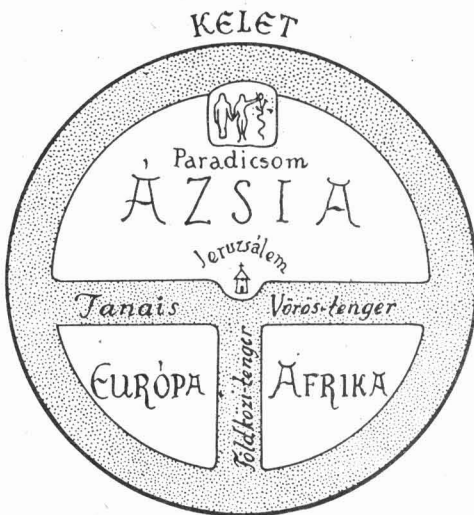
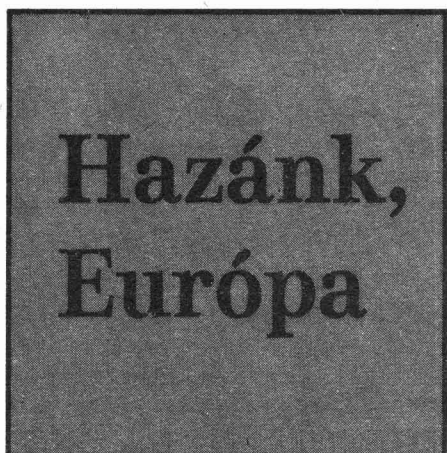
1986. január első felében elvben már szabad szemmel is látható, jóllehet nálunk elég alacsonyan, a nyugati látóhatár felett, közvetlenül napnyugta után. 1986. február 9-én érte el pályája Nap-közelpontját, ekkor haladt át a perihélium-ponton; kerekén százmillió kilométer távolságban a Naptól, ami nagyjából a csóva hosszának megfelelő távolság. A Földről nézve ekkor már elveszett a Nap fényzónében, hogy márciusban újra feltűnjön a hajnali égen közvetlenül napkelte előtt. Április 11-én kerül Földünkhöz a legközelebb: 64,5 millió kilométerre. Ezzel az üstökös lényegében be is fejezi keringési idejéhez képest igen rövid, mindössze félesztendő pályafutását a Naprendszer belső térségében, és megkezdí a hideg és sötét mélységek felé vezető 75,5 éves útját. Nap-távolpontját harmincöt-év múlva, 2024-ben éri el, túl a Neptunus bolygó pályáján, és ekkor fordul vissza a Nap irányába. Nem láthatja emberi szem 2061-ig.

Mostani érkezésére földön, égen, vízben, levegőben, de még az űrben is, eddig soha nem látott nemzetközi együttműködéssel készül a tudományos világ. Jövele ma, sokkal inkább, mint valaha, titkai megfejtésének ideje lesz. Már 11 európai nemzet, valamint Japán és a Szovjetunió „lobogója” alatt úszó, különös automatikus űrflottilla közeledik feléje az űrben, hogy először az emberiség és az üstökös történetében fizikailag is megközelítsük a Halley-üstököst.

Sajnos, a Föld egyes pontjai a mostani látogatás során nem egyenértékű megfigyelési helyek. Nem szabad túlzott reményeket táplálnunk a látványosságot illetően, mert *a Halley-üstökös vizuális megfigyelhetősége az elmúlt 2000 esztendő során éppen most lesz a legrosszabb!* Csak szerény látványra számíthatunk az északi szélességeken. Ez a szerénység azonban a Halley-üstökös esetében relatív. Összehasonlításokat tenni csak azok tudnak majd, akik 1910-ben is látták ezt a tudomány- és kultúrtörténeti szempontból egyformán jelentős, a bibliai idők üzenetét is hozó, legendás égitestet.

A HALLEY-ÜSTÖKÖS 1986. JANUÁR 10-I FELVÉTELE

BÁRDOS-FÉLTORONYI MIKLÓS

KÖZÉPKORI EURÓPA, KÖZÉP-EURÓPAI MAGYARORSZÁG

Az egyik nyáron az NDK-ban, Gernerode preromán templomában jártam. A pazár katedrálisban a keletre néző apszissal szemben, a bejáratnál levő „nyugati épület” szokatlan nagysága tűnt fel. Az akkori templomoknak ez a része az építető kegyúrnak, végső soron a császárnak szánt hely volt, mely a kora középkortól kezdve, a német-római császárság területén időnként nagyobb hangsúlyt kapott, mint a keletre néző apszis. Gernerodében is egyenrangúvá vált a pápaság és a császárság szimbóluma.

Egy másik alkalommal, amikor Erdélyben jártam, igen meglepett, hogy a gyergyószentmiklósi örmény katolikus és a berethalmi evangélikus templomban több oltárt is fenntartanak más vallásúak számára. Megtudtam: az 1568-as tordai országgyűlésen elhatározottak, hogy a vallási béke biztosítása érdekében a különböző egyházak papjai megtanulják a latint mint közös nyelvet, és minden templom nyitva áll vallásuk gyakorlására.

A középkori nagyhatalmak egyenrangúsága egyazon területen, valamint az erdélyi egyházak közötti türelmi viszony számomra fontos példája az európai és a közép-európai pluralizmus lehetőségének.

Sötét-e a középkor?

A kora középkor, amelyet egyesek elsietve sötétnek jellemeznek, különlegesen gazdag a pluralizmus sokféleségével, színességével, változatosságával. Egy-más mellett élt a pápaság, a császárság, a feudális főurak, illetve választófejedelmek és a városok. Ez már önmagában összetetté és bonyolulttá tette az európai színteret. Hozzájött még ehhez a Cluny-i, majd a cisztercita reformszellem, amely rendkívül gyorsan terjedt.

Sokszor lebecsülik a keletről jövő kultúrjavakat. Pedig a középkor barbárnak mondott népvándorlásai egy új kort nyitottak meg. Hozván magukkal bábéli nyelvzavart, számtalan népcsoportot, a római intézmények és a központosítás lazulását, új vállalkozókedvet, lovagi eszményeket és új vallásosságot. Egyszóval „rendetlenséget”, amit sokan lebecsülték, főleg a hagyományos történészek. Kétségtelen, hogy a római rend, a Pax Romana merevségével és biztonságával szemben a bizonytalanságot, a kétséget, de egyben a rugalmasságot hozták magukkal: a különbözőség, a sokértelműség, a változatosság lehetőségét. Európa sokarcúsága innen veszi kezdetét.

Többszereplő hűségeskü

A törzsi kötelékek már a 8. században föllazulnak, viszont megerősödnek a népes családok, amelyek többfelé is elkötelezhetik magukat. Európában a hűbéri, feudális rendszer vált uralkodóvá, ez azonban nem jelentett önkényuralmat. Lehetségesé, sőt elkerülhetetlenné vált a többfajta hűségeskü. A választásra jogosultak választhatták a várossatyákat, a kolostorok apátjait, a püspököket, sőt a királyokat és a császárokat is. Még a jobbágy is megszabadulhatott hűbérurától, ekkor a szabad költözködési jog még érvényben van.

A középkori Európa tulajdonképpen „keresztény köztársaságnak” volna mondható. Nem királyságnak, nem is szövetségnek, de nem is köthető határokhöz, és mindemellett bizonyos szellemi egység, a „vérre menő” ellentétekkel együtt. A vallásos élet és a teológiai gondolkodás mellett lassan kialakul a profán, az evilági mindennapiság: a művészet, a tudomány és a bölcsesség. A rítus és a liturgia gazdag sokfélesége elfogadott. Még az egységesülő római stílusra is hatással van Athén és Róma antik kultúrája, Bizánc és a Közel-Keleté, de érződik a hatása az afrikai és a viking kultúrának is.

A szerzetesrendek sűrűn behálózák Európát, teljesen nemzetközi jellegűek. A 10. században a Cluny-i reformot követő bencés „invázió”, majd a 12. században a ciszterciták viharos terjeszkedése jellemző, az Atlanti-óceántól szinte az Uralig. A ciszterciták 1110-től 1150-ig 300 rendházat építenek föl.

Az ókori államfogalom elhalványodik. A határok csak halványan rajzolódnak a térképre, semmi sem végleges. Meglepő a tolerancia, a türelem mind kulturális, mind gazdasági és társadalmi szinten.

A politikai erőszak és a nemzetállamok születése

Nem ismeretlen persze a középkorban a háború sem, a békétlenség, a viszály. De a 13. századig, már a fegyverek műszaki fejletlensége miatt is csekély az áldozatok száma. A 9–10-ik században az Európát beszáguldozó, portyázó magyarok után is meglepően kevés emberáldozat marad, sokkal nagyobbak az anyagi károk. A kereszties háborúk már inkább totális jellegűek, és lassan divatba hozták a vérengzés fogalmát és főleg a gyakorlatát. A 14. századtól születő nemzetállamok (Franciaország, Anglia, Spanyolország) egyre erőszakosabbak a más nemzetekkel, illetve a máshogyan gondolkodóval szemben. Ekkor kezdődik például Észak-Olaszországban és Dél-Franciaországban az eretnekek irtása. Ekkor hallunk az első jól megszervezett „akciókról” a lombárd, a zsidó és mór polgárok ellen.

A kora középkor embere többfajta kötöttségben, illetve elkötelezettségben élt. Ez mindenki számára természetes volt. Az újkori totalitárius nemzetállam éppen ezt korlátozza vagy teszi lehetetlenné.

Fölvetődik a kérdés: A középkori európai pluralizmusnak van-e ma új lehetősége? Itt Európában vagy Közép-Európában, még szűkebben nézve, Magyarországon? A világméretű gazdasági átszerveződésben – a fölhalmozás válságában –

a nemzetállamok több százéves merevsége föllazul-e? A válságból születik-e egy újfajta összetettség, sokszólamúság? Mi is hát Európa? Hol van Közép-Európa? Mi a pluralizmus? Nincs-e válságban? Beszélhetünk-e a válság teológiájáról? És mi köze mindennek Magyarországhoz? – Sok kérdés ez. Egyiket-másikat szeretném megválaszolni, vállalván azt is, hogy talán ellentmond valaki.

Mi Európa?

Vallásaival, nemzetállamaival, vélemények sokaságával, aránylag rugalmas társadalmi osztályaival bámulatosan változatos. Több világ találkozik itt. Az iszlám és a kereszténység az Ibériai-félszigeten és a Balkánon keresztül, sőt a Mare nostrum összes partjain érintkezik. Itt születik meg a demokrácia, sokszor a legszörnyűbb erőszakuralmaktól kísérve, itt a görög politika és a római jog. Nagy birodalmak virágzanak: bizánci, arab, karolingi, viking. Európa városai és egyetemei páratlan sokszínűségükkel tűnnek ki. Itt születik meg Bacon episztémomonológiája, Marx dialektikája, Freud lélekelemzése. Európa az önkritikus tudat szülőhazája.

A feudális Európára egy egészen különleges dolog is jellemző: a papságnak a világtörténelemben egyedülálló társadalomszervező szerepe, segítve ezzel a királyt, az arisztokráciát, a jobbágyokat és a városi polgárságot. A papság befolyása „nem a legfelsőbb hatalomgócokra irányult egyedül”, hanem, ahogy Bibó István mondja, „szétáramlik a társadalom egészére”. A szerzetesség szerepe elsősorban az Appenninektől északra érvényesül. Továbbvivése ez a római pragmatizmusnak, államszervezési és jogászai gyakorlatnak, de egyben a szentágostoni államképnek is. Több száz évre a közigazgatási és egyetemi értelmiség előkészítője. Fontosnak tartják az írást és az írás hatását a gondolkodásra és a szónak a szerepét az önkifejezésben. Az arabon keresztül közvetítik a görögök azon vívmányait és erőfeszítéseit, amit a dolgok értelmének, jelentésének keresésében, a világ és a másik ember megismerésében tettek.

A 16. századig Európa könnyen olvaszt magába más népeket és kultúrákat. Rugalmasan egyensúlyoz a központosítás állandó kísértése és a helyi sajátosságok tudomásulvétele között. Erősek a történelmi gyökerek. A soknyelvűség előny, akár Indiában. Semmiben sem akadályozza az egységnek. A 16. századtól azután egészen a legújabb korig a világuralom mítoszában élt. A két világháborúval azonban a gyarmatosító és imperialista Európa végleg letűnt a történelem színteréről. Az európai országok ma tudják, hogy elvesztették a jogot ahhoz az uralkodáshoz és erőszakhoz, amit eddig természetesnek tartottak.

Különös módon Európa éppen hanyatlásában mutatta meg igazi erejét: a szellemi, a műszaki és művészi fejlődés nem föltételezi az imperializmust. A különbségek és a békés ellentétek erőt adnak, abból születik az új. Hamvas Béla írja (némi túlzással): „Európa bázisa egy háromezer éves civilizáció, amelynek mozdulataiban még ma is él Orfeusz, Pithagorász, Homérosz és Periklész.” Hozzátehetnénk: a próféták és Dávid király énekei, Jézus és apostolai stb. Európa akkor erős, ha felismeri a hatalmasok cinkosságát, és emlékezik történelmére.

Hol van Közép-Európa és mi Közép-Európa?

Közép-Európa Európa kutató intézete, Európa történelmének sűrített kiadása. Maximális különbségek minimális területen. Valahol Krakkó és Bécs, Berlin és Budapest, Prága és München között van. De lehet, hogy hozzászámíthatjuk Zürichet és Pozsonyt, Stockholmot és Kolozsvárt, Belgrádot és Helsinkit is.

Már a német-római császárság, aztán a Pax Austriatica és Pax Turcensis laza föderációja kialakít egyfajta egységet Közép-Európában. Nyugatabbra testesebb

és valódibb, keletebbre testetlenebb és némelykor szimbolikusabb. Nyugaton a kialakult nemzetek hivatalosan egynyelvűekké váltak, bár mindenki szívesebben beszéli a helyi nyelvet. Keleten az országok többnyelvűek maradtak, és nemzeti határaik többnyire törékenynek bizonyultak. Nyelvi nacionalizmusuk csak nyelvi határokat igazolhat. Egy pluralisztikus Közép-Európában a nyelv legfőbb tartományi határokat jelenthet, úgy mint a mai Svájcban vagy Finnországban.

Közép-Európa szimbolizálja Európa sebezhetőségét, ugyanakkor példáz egy kultúrát és egy sorsot, ahol a nemzetiség egybeolvad a néppel. Ha nem vigyáz, határai könnyen temetőkerítéssé válnak.

A késő középkortól született nemzetállamok magukkal hozták a nacionalizmus lehetőségét és sajnos, majdnem elkerülhetetlenül a gyakorlatát. Ezek az államok Európa és elsősorban Közép-Európa ellenségei. Ugyanakkor a kis országok hajlamosabbak európaian gondolkodni. Ha Közép-Európában a pluralizmus nő, akkor Európa virágzik. Az európai különbségeknek a középkor óta még nem volt alkalmuk kivirágozni. Európának és különösen középső vidékeinek gazdag alapjai vannak a finom megkülönböztetésekre és összehasonlításokra, a környezetnek művészetként való elfogadására, a humorra mint az állam és a pénz fétisének ellenfegyverére.

És ma, adjunk hálát a Jóistennek, nincs több „történelmi elhivatottság” (mindig nagybetűvel szedve), ami a századok folyamán bármilyen történelmet igazolhatott. Európa országai ma már mind legyőzöttek: dicsőség, nagyság, túlzott komolyság nélkül élnek. Képesek egy új európai kultúrára, ahol a különböző jellegű gazdasági fejlődés, elkötelezettség és erkölcsi tudat nem akadály a közös feladat megoldásában.

A különbségek szépsége és joga

Mit jelent élni és túrni a különbségeket és a pluralizmust? Ez nehéz az egyénnek, nehéz a csoportoknak, nehéz a társadalmaknak. Hiszen mindenki hajlamos visszavezetni minden dolgot egy egységes alapelvre. Ugyanakkor az állandóan mozgó, változó és fejlődő társadalomnak nincs és nem lehet egységes meghatározó alapja. Lukács György kifejezésével élve: „Egynemű társadalom csak a kezdet kezdetén létezik... Az esztétikai szféra gáttalan pluralizmusát éppen az teszi szükségsszerűvé, hogy az egyéneknek külön-külön kell eljutniuk a művészi objektiváció minden egyes fajtájához.” Túlzottan merész-e, ha ezt a gondolatot kiterjesztem a társadalomra, a kultúrára és még a tudományra is, ha nézőpon-
tom éppen a csoport és a társadalom? Mindegy, hogy miben van különbség: gondolkodásban, hitben vagy magatartásban. A különbség mindig a másként való lét jogát szentesíti. A másság elfogadása és kiviragoztatása maga a kultúra.

Az európai pluralizmus egyik kezdete a férfi és a nő egyenlő szintű felfogása a zsidó-görög-római-keresztény hagyományból kiindulva. Az intézmények sokasága és ellentétei. Az értékek változatossága: egyén és közösség, magánélet és államiság, szabadság és egyenlőség. A munkaerő tulajdona és a főlhalmozás problémái. A számos és mozgékony társadalmi réteg és osztály.

A tőke felhalmozásával egyidejű műszaki fejlődés újabb válságát éljük. A tőke világméreteken átszerveződik: egyik gazdasági ágból a másikba, egyik földrészről a másikra. Ez nem veszélytelen az európai pluralizmusra. Az egyén és a csoport vágyai és tervei egysíkúvá válnak. Az egységesített fogyasztási szokások át-
alakítják a társadalmat. Mindjobban elterjed a szcientizmus, ami az értéket mennyiséggel méri. A tudomány, a számítás- és reklámtechnika új nyelvet teremt, ami a hatalom nyelve és nem a széles tömegeké.

Az emberi kapcsolatok leegyszerűsödnek és összezsugorodnak piaci összefüggésekre, kapcsolatokra. Az emberi viszonyok áruvá válnak. A „hiányok” ideig-óráig kielégülhetnek, de az örök vágyak, amikkel születünk és felnövünk, elfojtódnak. Az önállóság, az öngazgatás megnehezül.

A pluralizmus válsága

A sokszerűség nemcsak az életben, a társadalomban és a történelemben fontos, hanem az egyházi életben és a teológiában is. Mint gondolkodó és cselekvő keresztény emberek, pluralizmus nélkül nem tudnánk élni. Szükségünk van ugyan „keresztény részrehajlásra”, aminek fő megnyilvánulása az elnyomás és az elnyomók elleni magatartás; a mindig jobbulásra való törekvés, még ha ez „barbár rendetlenséggel” jár is.

Isten műve nem lefagyasztott, kedélytelen, humortalan, ízetlen-bűzetlen, agyonszabályozott és fegyelmezett mű. Isten országa itt és most építődik, jól s rosszul, magunk és mindnyájunk által. Föltételezi, sőt megköveteli különbözőségeinket, legyen az a legszemélyesebb nemiség vagy a legközösségibb államépítés. Különbözőségeink nagykorú elviselése, fölismerése, sőt föltárása önmagában is isteni mű. Megvalósítása az életben; az isteni terv végrehajtása.

A párbeszéd feltétele a jó kérdés feltevése. Platón szerint, kérdezni nehezebb, de mennyivel fontosabb, mint válaszolni. Kérdezni annyi, mint ésszerű lehetőségeket fölkinálni, amelyek közül a válaszoló választhat. Az eszmecsere, a párbeszéd megengedi, hogy a dolgok igaznak bizonyulhassanak. De eszmecsere vagy párbeszéd jó kérdések nélkül lehetetlen. Ha nincs pluralizmus, ha „minden egy-nemű”, nincs jó kérdés.

A zsinat előtti és utáni teológia egyre jobban tudatára ébredt annak, hogy nem tarthat igényt abszolút jellegre, hogy a tévedés lehetősége, sőt a tévedéshez való jog is a pluralizmushoz tartozik. A kemény vagy – vagy kérdésföltevés totalitárius: a másikat kalitkába zárja és a jövőt meg az élet összes lehetőségét egy igen vagy nem válaszra zsugorítja. Nincs-e olyan veszély, hogy a mai egyház hallható hangja nem támogatja, hanem inkább fékezi a pluralizmust? Ennek elkerülése minden keresztény feladata.

Közép-Európa reneszánsza?

Képes-e Közép-Európa egy új európai kultúra megszületését elősegíteni, ahol az elkötelezettség nem akadály a sokféleségnek? Mi ebben Magyarország történelmi lehetősége?

Abból kell kiindulnunk, hogy Közép-Európának joga van a biztonságra. Ez kötelességgel és ellenszolgáltatással jár, amit a pluralisztikus társadalom képes biztosítani. Lényege – történelmének helyes ismerete. Az ellentétes látszatérdek ellenére ez vezet párbeszédre. Joggal szögezi le Berend T. Iván: Közép-Európa „ügyszólván minden népe és országa időről-időre hódítók uralma alá került és soknemzetiségű birodalmakba tagolódott. Magyarországon a független nemzetállam megteremtésére tett évszázados erőfeszítések – bukott szabadságharcok és sikeres kompromisszumok együttes hatása révén – legalább részlegesen realizálódtak.”

Magyarország sok más közép-európai országgal együtt „- sajátos földrajzi helyzete és egyéb adottságai folytán – nyitott ország. Európa keresztútján fekszik, tragikus – máig ható történelmi tapasztalatokat szerzett értelmetlen háborúkból, megosztó nemzeti indulatokról.” A magyar külpolitika a párbeszédet keresi. Teszi ezt „... annak a tudatában, hogy a kis és közepes országok kapcsolatai nyilvánvalóan nem helyettesítik a világ sorsát döntően befolyásoló két

nagyhatalom párbeszédét. De a két szövetségi rendszerhez tartozó kisebb országok viszonya hozzájárulhat a nemzetközi légkör javulásához, ami egyik feltétele a két nagyhatalom közötti párbeszédnek.”

Talán nem véletlen, hogy a Nemzetközi Valuta Alapnál Ausztriát és Magyarországot ugyanaz a belga Jacques De Groot képviseli, mint Belgiumot.

Pax Mitteleuropa?

A késő középkor és az 1848–49-es időszak, valamint a két világháború közötti évtizedek megmutatták, mire képes egy földarabolt Közép-Európa. Pax Turcensis, Austriatica, Pax Warsoviensis biztosítják több száz éve, hogy a közép-európai népek ne gyilkolják egymást. Elképzelhető-e olyan Közép-Európa, ahol a katona-társadalomra épült nemzetállamok mindinkább felolvadnak egy polgári jellegű társadalomra alapozott nagy egységben? Ami lehet a kossuthi konföderáció vagy a Jászi Oszkár-féle dunai népek összefogása, vagy a merészebb Rapaczky–Palme-terv s az ehhez hasonló belga De Smael és az angol–magyar Mary Kaldor megoldása. Ahol a nemzeti háborúk kiiktatódnak, ahol a soknyelvűség gazdagságot jelent és nem viszály forrását. Ahol a szláv–germán–magyar kultúra egymást erősíti a különbségek párbeszédén keresztül.

DENIS HAY

A HUMANISTA VILÁG FÖLDRAJZI HORIZONTJAI

Hangsúlyoznom kell, hogy nem vagyok sem földrajztudós, sem térképészeti szakember. De régóta érdekel, hogy régebbi, kezdetlegesebb korok emberei hogyan látták a világot. Megpróbálom röviden összefoglalni, hogy melyek voltak a késő középkor világának földrajzi és fizikai horizontjai.

Nehéz megérteni, hogy szemlélték az emberek fizikai környezetüket. Sokan nagy területeket jártak be, érzékelték tehát a vidékek különbözőségét. Ezt néhány olyan könyvből láthatjuk, melyeket a Rómába igyekvő zarándokok írtak, főleg az 1300-as jubileumi szentév utazásai után. – Az emberek többsége azonban egyetlen városban vagy falucskában élte le életét. Azoknak, akik az Alpokban, a Pireneusokban, az Appennineken vagy Skandinávia fjordjai között éltek, a világ a hegyek világa volt. Ezeken csak ritkán keltek át, bár a könnyebben elérhető felföldek jó legelőket kínáltak a vándorló pásztoroknak. Az egyik völgyben lakó ember itt találkozhatott a másik völgy lakójával. A Pó mocsaras torkolatvidéke, Anglia lecsapolatlan lápjai (Fenland), Németalföld mélyen fekvő területei pedig folyton ki voltak szolgáltatva a tengernek. E területek változtathatatlanul bizonyultak elszegényedett lakosságuk számára. Ez volt a helyzet a síkságon is, ahol az évszakok szabták meg a mezőgazdasági rendszert, de ezt hol viharok, hol szárazságok szakították meg. Lakosságuk egy helyben élt: egyetlen horizontjuk évszázadokon át egy-egy mezővároska volt a maga piacával. A törekvő gazdálko-

dók ezt rendszeresen fölkeresték, de a néhány mérfölddel odébb élő falusiak többnyire nem is ismerték. Milyen világképet alkothatott az emberek többsége?

Európa politikai egységét főleg a korabeli történelemkönyvekben és történelmi térképeken vizsgálhatjuk. A színekkel vagy vonalakkal világosan bejelölt határok kiemelésével olyan kontinens rajzolódik ki előttünk, amelyet pontosan felosztottak mindenféle hercegek és nemesek, egyházak és városok között. A 14. és a 15. századra már valódi politikai egységek jönnek létre jó néhány területen.

A legtöbb atlasz még a késő középkorban sem veszi figyelembe a szigeteket egy országon vagy tartományon belül; s a határvidékeket sem, ahol nincsenek hatóságok, csak útonállók és az igazságszolgáltatás elől bujkálók. Ezért foglalkozom kevesebbet Itáliával vagy Németországgal, hiszen ezek a területek a joghatóságok labirintusai voltak. Területi igényeiket gyakran változtatták, vagy pedig bekebelezték őket a szomszédos hatalmak, s így – legalábbis átmenetileg – teljesen megsemmisültek.

A 15. században a sok államból összetevődött Itáliában és Németországban még a legszilárdabb, legnagyobb államok is cseppfolyós állapotban éltek. Ezt a leghosszabb életre hivatott köztársaság mutatja a legjobban. Lehetetlen reális képet alkotni Velence birodalmáról, amely megoszlott az ingadozó (de általában csökkenő) tengeren túli birodalom, a *stato de mar*, és a hasonlóképpen fluktuáló (de általában növekvő) *terra ferma* között. A *stato de mar*-ban a hatalmas és sebezhető földterületek nem rendelkeztek nyelvi vagy vallási egységgel. A latin, a görög és az iszlám alkotta a művelt réteg nyelvi alapját és az egyszerűbb emberek tájszólását. De ha Velence kivételes eset is, aligha egyedülálló, kivéve méretét és fontosságát az európai és az olasz gazdasági és politikai ügyekben. Még *Britannia Maior*-ban is több változata volt az angol nyelvnek a kelta nyelvek három különböző variánsa mellett. Két, szüntelenül háborúskodó királyságra oszlott: a határvidék senkiföldjére és Írországra, annak bizonytalan számú jelentéktelen hercegével együtt, akiket az angol trónon ülő uralkodó képtelen volt kordában tartani.

Az *il terra* a mindennapi ember számára Európa nagy részén meglehetősen korlátozott területre szűkölt. A joghatóság pontos meghatározása a sűrűbben lakott vidékeken bizonyára érintette az egyszerűbb embereket is. A bajorországi Tankönyvkiadó érdeme, hogy megpróbálta térképen felvázolni a joghatósággal rendelkező intézmények elhelyezkedését az osnabrücker egyházmegye különböző részeiben. Hiszen a megvádolt embereknek fél kilométerrel odább esetleg egészen más jellegű bíróság elé kellett állniuk. Osnabrück püspöki székhely, és a középkorban az egyházi igazságszolgáltatás általában stabilabb volt, mint a világi, bár sokszor távolról sem elegáns és tiszta.

A korszerű értelemben vett kartográfia a középkor végén kezdődött. A 14. és a 15. század csakugyan kritikus időszakot jelentett a térképészet történetében.

A középkor világát tanulmányozva mindig a klasszikus írókból, a héber bibliából, az ókeresztény egyházatyákból és a kora iszlám filozófusaiból kell kiindulni. Hatásuk a különböző időkben nagyon egyenetlenül érte a latin Nyugat tudósait. E források megismerését a patrisztikus időszak némileg ellentmondásos beszámolóinak köszönhetjük.

A Nyugat a görögöktől (római írók által) elsősorban azt a világszemléletet örökölte és tartotta meg sokáig, hogy a Föld kör alakú (a korai görögök szerint), minden oldalról víz határolja, s a kör sík lapon nyugszik. Ez az elképzelés sokáig rögződött. A földhöz kötött emberek többsége a Földet laposnak látta, aombok és hegyek kivételével. Nem tartották gömb alakúnak, bár a görögök között már akadtak olyanok, akik elfogadták ezt az elméletet. Végül Arisztotelész bizonyí-

totta be és az őt követő földrajztudósok alkalmazták. De ezt sajnos nem mindenki ismerte. Vad találgatásokon kívül még azoknak sem volt semmiféle eszközük a földrajzi hosszúság kiszámításához, akik tudományosan ismerték a Föld formáját. Igaz ugyan, hogy a földrajzi szélességet meglehetősen pontossággal ki lehetett számítani egy nap hosszából, egy földbe szúrt bot árnyékából. Ami az ilyen természetű információk képszerű ábrázolását illeti, ez csak néhány utazót érintett és a part közelében hajózó tengerészeket – azokat, akiknek tulajdonképpen a térképek (periploi) készültek. Történt néhány kísérlet kör alakú térképek szerkesztésére. A legjobban kidolgozott munka Agrippáé volt Rómában, Kr. e. 20-ban.

Az értelmiségiek tehát elég sokat tudtak a Föld formájáról; igaz, hogy többségük egyáltalán nem törődött ezzel, ahogyan ma sem gondolunk rá. A tanult emberek között is sokan tökéletesen beérték a sík-kör elmélettel. A császárok korában a felosztásoknak csak adminisztratív jelentőségük volt (Augustus provinciái Itáliában; Cézár korábbi és téves feltételezése, hogy a németek a Rajnától keletre élnek). A valóban képzett földrajztudósokkal, mint Ptolemaiosz, nem sokat törődtek. Az irodalom megőrizte, hogy a görögök Ázsiára, Afrikára és Európára osztották a világot, de ennek alig tulajdonítottak jelentőséget.

Ebbe a hellenisztikus világba tört be a judaizmus, majd a kereszténység. Magukkal hozták problémáikat, teremtéstörténetüket. A világot a káoszból Isten teremtetten, majd a vízözön után – mondhatni – újjáteremtette, meghagyta Noé három fiát és a Bábel tornyát. Ezeket kellett a földrajznak asszimilálnia. Mindkét felosztást használták a későbbi korokban. Az első hármas felosztást azonosítani lehetett a három ősi kontinenssel. Shem meghódította Ázsiát, Ham Afrikát, Európa pedig Japhetét volt; a Bábel tornya magyarázatot adott a nyelvek sokféleségéhez Isten teremtésében. Az Újszövetség igazolja az Ószövetséget, s így erősíti meg az említett világméretben található elemeket. Az Apostolok Cselekedetei pedig már a jövő felé tekint – az apostolok s a hatalmukat öröklő püspökök terjesszék Isten ígését. A felhívás, hogy a Tizenkettő vegye lajstromba az evangelizálandó területeket, a *Divisio apostolorum*ként ismeretes felsorolás összeállításához vezetett. A kereszténység terjedésének legjelentősebb földrajzi következménye egy közös elnevezéshez vezetett a kereszténylakta területeken: a keresztény világ (Christendom) fokozatosan önálló fogalommá lett a kereszténységnek mint valásnak továbbra is megmaradó fogalmából (christianismus).

Az utolsó fejleményt siettette az iszlám seregek állandó előrenyomulása a Közép-Keleten, Észak-Afrika partjai mentén és magában Európában, nevezetesen Spanyolországban, Szicíliában és Itália déli részén. Az „igaz hit” is arra irányult, hogy elterjedjen az egész földön, szilárd és egyetemes vallást kényszerítve a világra. A két birodalmat ingadozó határ választotta el egymástól. Ez siettette a keresztény világ gondolatának kifejlődését.

Az Európa név tanult szó volt, amint bizonyos mértékben még most is az. De a „keresztény világ” kifejezés aligha örvendett nagy népszerűségnek, legalábbis a 18. században, mielőtt eltűnt. A krónikákban az első kereszties hadjáratot követően esik szó Európáról, amikor kissé homályos karrierjét megkezdte. Sevillai Isidorus *Etimológiáiban* már megjelentek az *imago mundi* alkotóelemei. Elmondja, hogy a görögök és a latinok *Oceanus*nak nevezték azt, ami a földet (orbem) határolta; a latin *orbis* szó jelentése természetesen kör, nem gömb. Később a „De terra et partibus” szakaszban megismerjük annak leírását, mi is valójában az *oikumené*. Idézem: „A Föld a világ közepén foglal helyet . . . a vizekből merült föl (mint a Genézisben). Az *orbis* elnevezés kör alakú természetéből származik, hogy olyan, mint a kerék . . . óceán határolja mindenütt. Három részre oszlik:

Ázsiára, Afrikára, Európára; de nem egyenlő arányban, mert Ázsia keletről észak felé terjed. Nyilvánvaló tehát, hogy a kör két részre oszlik. Ázsia a kör egyik fele, Európa és Afrika a másik, melyet kettéssel a Földközi-tenger.”

Micsoda felhívás szemléltető ábra készítésére! Ettől kezdve Isidorus több kéziratában felbukkannak a híres „T–O” térképek, ha egyáltalán nevezhetjük térképeknek a Gondviselés világának e merev leírását. Isidorus hozzáteszi, hogy Júdea köldökén van Jeruzsálem. És még ha a földi édenkertet Ázsiában találjuk is, Jeruzsálem lett a világ e primitív ábrázolásának középpontja. Innen futott jobbra és balra vagy keletnek és nyugatnak a két nagy víziút, a Nílus és a Duna; délen a Földközi-tenger az óceánba torkollott. Ezt a naivitást látjuk az Isidorus-szöveg illusztrációinak százain és más szövegekben, amelyek jóváhagyták vagy támogatták ezt az ábrát. Közöttük a legelterjedtebb és a legtekintélyesebb a Macrobius-kommentár volt a *Somnium Scipionis*ről. A szöveget – talán helytelenül – Cicerónak tulajdonítják, és a közelmúltban élénk érdeklődést keltett.

Ezek a térképek gyakran mutatják be Noé három fiát a nekik juttatott kontinensekkel; furcsa módon a *dispersio apostolorum* nem szerepel rajtuk, talán mert a Tizenkettő sokfelé járt, talán, mert számuk megnőtt és keveredett a későbbi hithirdetőkkel. Visszatekintve, még sokkal meglepőbb, hogy egyik *mappae mundi* sem tesz kísérletet arra, hogy feltüntesse a keresztény világ területeit.

Aligha szükséges említenem, hogy ezek a vázlatok semmivel sem könnyítették meg a zarándokok és vándor árusok útjait vagy a tengerészeknek a hajózást. Az utazóknak tapasztalatokat (know-how) kellett gyűjteniük, és lassan kialakultak a Rómába, Jeruzsálembe vagy Compostellába vezető útvonalak. Akadtak mai Baedekerekkel egyenértékű írásos dokumentumok térkép nélkül: anekdotában gázdag útleírások, „bölcshelyi mondásokkal és korszerű példákkal” teli, különböző formákban. Fenn is maradtak a Montaigne-féle utazókig és a mai útikönyvekig. Természetesen erre az időre már sok országban megszülettek a topográfiai művek, például Flavio Biondo *Italia Illustrata*ja és egy évszázaddal később Leandro Alberti *Descriptio*ja – ezt használta itáliai *vade mecum*ként Montaigne. Ekkor pedig már az, amit „valós” világnak nevezünk, egyre sürgetőbb igénnyel keltette föl a földrajztudósok és a térképészek figyelmét.

A földre és az égboltra vonatkozó ismeretek nagy részét Ptolemaiosz gyűjtötte össze. Ehhez számos utazó is hozzájárult, nem kis mértékben a mohamedánok, akiknek arisztotelészi ismerete egyesült olthatatlan vágyukkal, hogy utazásaikat feljegyezzék. Ilyen vonatkozásban egyre több információ halmozódott fel, legnagyobb részét szöveges leírás formájában. Ebből csak néhány városka és földbirtok föltérképezése maradt ki. A 13. század gazdasági tevékenysége mérhetetlenül gazdagította a föld felszínének megismerését, és természetesen az itáliaiak voltak az úttörők, tevékenységüket egészen Kolumbuszig és Cabot-ig folytatva.

Szükségtelen most aprólékosan beszámolni a 13. század felfedezőivel kapcsolatos részletekről. Csak a Polo-család utazásaira hivatkozunk azzal az emlékekkel, amelyet Marco Polo állít nekik *Il Milione* című csodálatos munkájában. Az így kapott információt sok esetben bejelölték a „T–O” térképek változataiként készült kör alakú térképekre. Igen figyelemreméltó az ebsdorfi (korai 13. század) és a herefordi (kb. 1290) nagy falitérkép tervezőinek találékonysága. Jelentős ismeretanyagukat belezsúfolják egy szent körbe. Az ennek nyomán létrejött torzulások megdöbbentőek. Kelet megmarad a térkép felső részén, nyugat délen, észak és dél a bal, illetve a jobb oldali kerületeken található. Itáliát például úgy ábrázolták, amint északnyugatról délkelet felé tart (erre a tényre emlékeznie kell annak, aki Dante *De Vulgari eloquentia* című művét olvassa); Spanyolország torz kitéremkedés az óceán nyugati végén, a brit szigetek megnyúlt szigetsopor-

tokra töredeznek északon, és így tovább. Ezek az adatok tulajdonképpen jórészt igazak voltak, bár a képi elrendezésen fantasztikus zűrzavar uralkodott. A kartográfusok mindezt mitikus elemekkel gazdagították: különösen Ázsiában a paradicsomkerttel, Góg és Magóggal és sok további csodával, melyek évszázadokon át sem szűntek meg kísérteni a térképészeket és az utazókat.

Amikor a 13. század végére elkészült Hereford nagy térképe, elkezdődött a sokszorosítás, majd egyre részletesebb lett az ábrázolás. Megjelentek a Földközi-tenger térképei, a *portolani*. Véltetően jóval korábban keletkeztek, különben nem lett volna olyan erőteljes a földközi-tengeri kereskedelem a 12. század végétől; nemigen lehetett azonban kapcsolatuk az ókori térképekkel (periploi). A fennmaradt *portolani* mindenestre használatra készültek: ezt rögtön megérezni rajtuk, szinte árasztják a tengerszagot.

A *Paradiso* nem hagy kétséget afelől, hogy Dante jól ismerhette az egyik díszes *portolanót*, amit ekkortájt például a genovai Pietro Vesconte tervezhetett. Hogyan lehetne máskülönben magyarázni Szent Domonkos calaruegai szülőhelyének leírását?

Ott, ahol édes zeffirünk születve
száll, hogy a lombot frissen bontva vonja
vén Európát újdón öltözetbe,
hol ama hullám csap a partoromra,
mely mögött, hosszú hevétől kiégve
rejlík a Nap előlünk nyugalomba:
ül a szerencsés Calaroga, védve
a nagy paizstól, amelyen feküdve
nyúl az oroszlán és bátyákra lépve.

(Babits Mihály fordítása)

(Par. XII. 46–54.)

Ez a hivatkozás Kasztília címerére minden bizonnyal az atlaszokon zászlókkal megjelölt királyságok képi ábrázolásából keletkezett, mint a Katalán atlasz (jóval Vesconte után), amely minden királyságot díszes hadijelvényekkel ábrázol. A térképeken feltüntetik az iszlám félholdat berber területeken; ezzel a kereszténység és a pogányság szemben álló területeit először jelzik láthatóan, hiszen ezek egy „T–O” atlaszon sincsenek bejelölve.

A tengerészek Európa téves régi határait hamarosan ésszerűsítették: térképeiken kiterjesztették a nyugati partot az Északi-tenger, majd a felfedezéseknek megfelelően lassan Afrika nyugati partjai felé is. A 15. század végére Észak-Afrika nagy része, Levante és a Közel-Kelet térképen is hozzáférhető volt. Természetesen sok volt a bizonytalanság. A földrajzi szélességet hozzávetőlegesen meg lehetett állapítani, meghatározták az iránytű pontjait és e szerint tájékozódtak. A földrajzi hosszúságok azonban meghatározatlanok maradtak a pontatlan mérések miatt, amíg a 18. században meg nem jelentek a javított kronométerek.

A korábban megített óriási utak a hajózás történetének csodálatos vállalkozásai. A 15. század végére megkerülték a Jóreménység fokát, Kolumbusz felfedezte azt, amit Japánnak gondolt, Cabot partra szállt a későbbi Újfoundlandon. Ezeknek a kiváló itáliai úttörőknek és az őket követőknek a felfedezéseit pontosan nyomon követték az ötletes glóbuszokon, majd később más ügyes itáliai és német ábrákon, például Mercator térképein és földgömbjein. Kár, hogy az itáliai utazóknak főleg Amerigo Vespucci neve állít emléket, akinek a legjelentősebb felfedezést tulajdonítják.

Nem említettem a reneszánsz érdeklődését egy másik tekintély, Ptolemaiosz iránt. Kolumbuszra és társaira erősen hatott, bár azt hiszem, kevésbé, mint Marco Polo könyve. Ptolemaiosz latin fordítása 1406-ban jelent meg (iskolakönyvek formájában), s hamarosan rendkívül népszerű lett. A század végére több tucat kézirat keletkezett és az *editio princeps*et követően többször is újra-nyomták.

Ptolemaiosz munkája okozta a lapos *orbis terrarum* elmélet első jelentős vereségét, azzal, hogy a Földet gömb alakúnak ábrázolta. Homály fedi azt, hogy a térképeket és az illusztrációkat ki készítette és mikor, de a görög Ptolemaiosz *Földrajzával* – különösen a latin változatban – erősen hatott az egész nyugati térképészetre, számos tévedésével együtt.

Ptolemaiosz leírását „iskolakönyv”-félének neveztem. Meg vagyok győződve arról, hogy a gyér számú írni-olvasni tudók többsége jobban kedvelte a *terra incognita* leírásait. Ezek túléltek Kolumbusz és társai tényleges felfedezéseit; még mindig találunk Afrikát a Hold hegyeivel; embereket, akiknek egyetlen szemük van a homlokuk közepén vagy egyetlen hatalmas lábuk.

Mindez olyan könyvekben szerepel, mint Mandeville *Travels* (Utazások) című műve. Ezek a könyvek rendkívül népszerűek voltak a késő középkorban. Alig tudunk valamit Mandeville-ről. Valószínűleg belülről ismerte az angol börtönöket; könyve (ha csakugyan ő írta) 1371-től volt forgalomban. Az eredeti franciának latin változata már 1396-tól kapható volt. A következő században és még később angol, holland, olasz és spanyol nyelven is felbukkant. Ezeket a nyelveken ki is nyomtatták, akár a latin szöveg sok változatát 1480-ban.

Ezeket a részleteket azért említem meg, hogy bemutassam, milyen népszerű volt ez a munka, csodálatos, rendkívüli és különös ábráival. Valójában a rendelkezésre álló források antológiájának tekinthetjük. Mandeville minden biztonnal tudta, hogy a Föld gömb alakú, de gyakran említi úgy, mintha a jól ismert *orbis* lenne, lapos kör. Könyvét a régi kozmográfián felnőtt nemzedék számára ez is könnyen emészthetővé tette. Természetesen a cinquecento idejére a művelt emberek Mandeville-t mulatságosan tévesnek találták, de kétszáz éven keresztül *Travelse* illusztrációival együtt erősen hatott Európa képzeletvilágára, először a művelt, majd az egyszerű emberek körében.

Csábító volna a 15. századi Itália kartográfiájának gazdagságát és fontosságát elemezni és leírni, csakúgy mint a korábbi és a későbbi évszázadokét is. De a történettel már számos esetben foglalkoztak.

Ptolemaiosz és a könyvnyomtatás együttesen tették lehetővé az új térképészet fejlődését. A Nyugat meg a Kelet új felfedezéseit és a földgömb egyenlítő alatti felszínének ismeretét fokozatosan adták hozzá az emberi tudás összességéhez.

A 15. század közepétől a térképeken kezdték bejelölni a felfedezéseket. E téren sokat tettek a portugál tengerészek és a velencei „térképészek”. Bár nőtt az érdeklődés a kartográfia iránt, a térképek szerkesztése semmiképpen sem korlátozódott Itáliára, Katalánia vagy Portugália tengeri kikötőire. Az első kész földgömböt Martin Behaim készítette Nürnbergben 1492-ben. Abban az időben még nem tudtak földgömböt nyomtatni. De az adatokat összeállították nyomtatott formában, s ez Kolumbusz rendelkezésére állt. Feltételezhetően más itáliaiak is ismerték, ismerte Giovanni Cabot is, aki az angliai VII. Henrik számára felfedezte Észak-Amerikát. Az eseményt Polydorus Vergil jegyezte fel *Historia Anglica* című művének kéziratában. De nem tekintette érdemesnek arra, hogy nyomtatott históriájában megemlítsé (1534), és így nekem hagyta meg az örömet, hogy ezt a szakaszt 1939-ben az *English Historical Review*-ban közöljem.

A 15. századra tehát az Európa szó új jelentést kap. Technikai elnevezés volt a görögöknek, az egyházatyáknak és a középkori íróknak: az *orbis terrarum* negyedrésze, benépesítve Japhet leszármazottaival és a trójai szökevényekkel. A 15. században Európa fokozatosan az emberi földrajz jelentős részévé válik. Az új szemléletet jól jelzi II. Pius, nem annyira *De Europa* című művével (amelyet Kolumbusz is használt), hanem azért, mert az „európai” melléknevet használta. A jelentéstan eredetének kutatásában a melléknevek sokkal fontosabbak, mint a főnevek. Az „Európa” és az „európaiak” kifejezés egyre gyakrabban fordul elő a késő középkori és a reneszánsz szövegekben. Használatuk még elterjedtebb lett a reformáció korában, amikor a „keresztény világ” kifejezés elenyészett.

A 15. század végére tehát a kozmográfusok és a térképészek az Európa elnevezést és földrészt közismertté és könnyen azonosíthatóvá tették. De vajon az emberek, még a műveltek is, akkoriban mennyire szereztek tudomást erről az „Európáról”? Csak találgatásokra vagyunk utalva. Ma is milyen gyakran előfordul, hogy tanult emberek azt mondják: „európai vagyok”. A kontinens a politikai világ része lett, s a szó jelentése már másra utal. De lesz-e valaha is bárkinek igazi hazájává?

Görgey-Jolsvay Edit fordítása

BÉCS ERNŐ

Megjelölt engem az Úr, hogy jelen legyek seregében, megjelölt engem az Úr, hogy részt vegyek az ő menetében

Évtizedek hegyén-rönkjén óvott engem
résztetett sirásban, sok-sok győtrelemben.

Az én Uram értem hegyfokra kiállott,
amikor gégemre úsztak sikoltások.

Tudta, hogy lelkemért a denevérszörnyek
utálatos körben fölöttem köröznek,

és lecsapnak hozzám örvényszárnyú vércsék,
hogy föltűzött szívem csőrükkel elérjék.

Most betömi szájam földdel és virággal,
szemem medencéje árad piros lázzal.

Nyugtalan szerelmem vérbe-mártott rózsza,
dadogó bölcs lettem, Nap-nélkül napóra.

Elindulok Felé, mert Ő szólít engem,
tömlős tüdöm zárja recseg a mellemben.

Prokop Péterrel

1985 tavaszán nagy örömmel és szeretettel köszöntöttük Budapesten a Rómában élő Prokop Péter pap festőművészt, aki Kalocsa városának ajándékozott képei egy részéből rendezett állandó kiállításának megnyitására hosszú évek után először látogatott haza. A művész Kalocsáról indult, s művei döntő részét ajándékként szülővárosának, püspökségeknek, egyházi iskoláknak és a Budapesti Művészetbarátok Egyesületének küldte haza; az utóbbi években öt remek művészi albumot adott ki, s ma is alkot.

– *Ki hatott önre leginkább indulásában?*

– Végéről nézve az elejére, ráfoghatom tanáromra, hogy ő támasztotta bennem a csinálási kedvet. Dicséreteivel egyre fokozta ambíciómat. A négy alsó gimnáziumban év végén engem tüntetett ki a rajzprémiummal. Jogszokássá vált, hogy ez csak nekem járhat. De most már azt is látom, hogy könnyű Katát táncba vinni; azt lehet könnyen lelkesíteni, akiben már ott lappang a parázs. A fújtató szerepe fontos a lángra lobbantáshoz, de ha nincs mit élesztetni, nem fog szikrázva pattogni a tűz. Egy kisfiú sündörködik körülöttem. Úgy traktálom, mint művész kollégát, és már ég a tekintete. Ha sorsa jó lesz hozzá, merem jóslni, hogy összerakott farakása lángra kap. A megtermékenyülés két pólus egyesülése. Boldog az, akinek tehetsége mellé adatott serkentő társ is.

Erdekes, hogy a fölöttünk vitézkedő osztályokból senkire se irigykedtünk. Egy más között azonban annál inkább vetélkedtünk. A magam szempontjából csak egy szabófit tartottam veszélyesnek, akivel lándzsatörésben eldöntetlen maradt a viszályunk. Azaz ő lekopott a mezőnyről, s ha többet is ért volna nálam, a szorgalmasabbaké marad utoljára a pálma. Rajzosabb volt, én festőibb. S ki tudja, ahova értem, annál lehet-e valaki még vonalasabb? Valóban örök kíváncsiság gyötör, ha megmarad, ugyan hova jutott volna? Elnézem a Tiberis partján a platánfák pazarlását, a magok szétszóródásának túlbiztosítását. Az emberi képességek java része is elkallódásra ítéltetik. Micsoda kár: inkább hagyta volna hivatalát másra, arra bárki alkalmas, és lett volna belőle művész, isteni ajándékok sáfára!

– *Ez szinte azt jelenti, hogy aki szépérzékét nem neveli, renyheséggel vétkezik.*

– Csak ízlésünk ne öregbülne? Az idős tudósnak hite eltávolodik ifjúsága lelkenedező naivitásától. Csak az ostobák és az ökrök nem fejlődnek.

– *A művész sem állandósulhat?*

– Önálló útra lelni, saját ösvényen járni az itatóhoz, egyéni nyiladék a dzsungelben, azaz eredetiség a művész plusz törekvése. Különben magában véve ez sem elég. Elmélet, csepűrágás, agyonmagyaráztatás sohasem pótolhatja, amit Aquinói Tamás így fejez ki: Quod visu placet – ami nézésre tetszetős.

– *A keresőnek igazán meglehetnek a kemény próbatételei.*

– A meglelt és biztos hit gőgösénél a tépelődő kereső közelebb lehet Keresettjéhez, akit teljességgel soha föl nem foghatunk. A kutató típus mélyebb a prob-

lémátlannál. A fölényes magabiztosról értetlenül peregnék le a hitetlen kérdései, mert ismeretlenek számára a tévelygés aggodalmai. Becsületesebb a nehézségek mérlegelése, mint a fanatikusként mással nem törődése, tűzzel-vassal uralkodása.

– *Hogy viszonylik egymáshoz az alkotó és akinek alkot?*

– A műélvező is ad valamit magából a kiállított tárgyhöz. A haldokló Gallus drámáját az is fokozza, ha összenézem a márvány ráncaiba rejtőző, tavaszt tündöklő Vénusz bájaival. Férfinak és nőnek is mást sugall a két eléje-jelenülés. Végzetes, megoldhatatlan tragédia szimbóluma, ha halálosan beteg vőlegény küldi üdvözlőlapként a lebukó harcost rá váró menyasszonyának. Már-már regények tájain járunk. A viszonylagosság kimeríthetetlen változatosságok okozója. A Szent Pál-bazilika arany félkupoláját nem láthatták olyannak mozaikrakói, mint mi ma reflektorfényben. Új jelentést adtunk hozzá, amit a szerzők el se képzelhettek. A fény jelenlegi fizikai értelmezése is akarva, nem akarva belehat mostani fantáziánk alakító hiedelemvilágába. Az én egem más, mint Fra Angelicóé volt.

– *Egyszóval a néző is hozzátesz. Alkotótárssá emelkedik?*

– A modern műkutató az összehasonlítás lehetősége miatt gazdagabban lát, mint egy antik görög szobrász. Sőt, a görög márványok is szélesebb körű értékelést kapnak azzal, hogy módunkban van mellétnni a kínai porcelánoknak. A Vatikáni Múzeum legújabban emelt részlege beton- és fekete vasalkatrészekre helyezi a hófehér torzókat, amelyek így meglepő, szokatlan értelmezést is kapnak. A letört orrok, hiányzó félarcok, köelszennyeződések, bármiféle csonkaság mennyi érdekes varázst adhat a régi, hibátlan faragványhoz. Félézer évvel később minket is szélesebb skálán fognak értelmezni, mint ahogy mi értjük önmagunkat.

– *Mi a művészerkölc?*

– Az igazi művész a maga keretein belül szent is, ami persze megfelelő szavak behelyezése szerint értelmeződik, és olyasmit jelent, hogy rátalálva ideáljára, azt konokul és megalkuvás nélkül követi. Van Gogh, Klee angyalian tiszta. Miro gyermekien ártatlan. A művésznak kevésbé árt az önbizalom hiánya, mint áhítat nélküli elbizakodottsága.

– *Igaza lesz-e a károgó jóslatnak: az ürember kinő a szépből?*

– Meghal a művészet? A kritikusok biztosan, akik kedvenc tételükül rebesgetik. Ehhez az emberi természetet is meg kéne változtatni. Soha senki előre nem képzelhette el, hova fordul a holnap művészete. A tegnapé biztos nem tér vissza, a jövőének még fogalmazása is tovább fog másulni. Az új sokszor törvényesedett botrányokon keresztül. Legtöbbször észrevétlenül vedlett le kígyóbőre. A szem állandóan tágitja ízlése kerítéseit.

Én mégse fejlődésről beszélnék, inkább változásról. A perspektíva fejlődés a geometriában, de a művész kezében inkább kifejezési forma. Vannak távlatant használó rossz festők, Cimabue nélküle is jó. Majd ha megszületett az új, tudjuk megfogalmazni szabályait. Nem a gondolkodó irányít, az csak leszűr.

– *Néhányszor felrótták, hogy papi hivatását fölcserélte a festőével. Van miatta lelkiismeretfurdalása? Vagy elaltatta? Hogyan látja: ütközik-e a kettő?*

– Először is nem alá- és fölérendelési viszonyról van itt szó. Inkább egymással karöltve járó „foglalkozásokról”. Az emberré tevő ösztöneinket aligha becsmé-

relhetjük alá. A szép-igény inkább betetőző ajándéka a Teremtőnek. Merészen hangzik: szinte önmaga fölé dicsőülése az eszes állatnak. A Teremtő is ok nélkül szépíti égre szivárványát, gyönyörködött havasainak fenségével, pirosítja a rózsaszirmot. Szemünk nemcsak tájékozódásra, hanem a szép örömeire is adatott. A fejlődés vonalán vadnövényeinkből kerti tulipánt, egzotikus üvegházakat fejlesztettünk, bizonyos eszközeinket nem is használatra, hanem díszványernak, faragott tartónak, zománcos vázának helyezzük asztalunkra.

– *Ízlésünk nevelése tehát emberi kiteljesedésünk követelménye is? Az örök Szépségtől ránk mért feladat?*

– Portrét festet magáról a bennszülött király. A festő árnyékot tesz a mandzsettára, hogy kihozza plasztikusságát. De piszoknak tartja, és tiltakozik ellene a néger fejedelem, mert ő nem úgy látja a valóságot, ahogy megjelenik előtte, hanem, ahogy tudja. A látás nevelődésének bizonyítéka az egész művészettörténelem. Kíváncsi kérdés: Mint vélekedett volna Leonardo egy impresszionista festményről? És Uccello a kubizmusról? Milyen jeleket hányt volna magára a néger varázsló Ravenna mozaik-templomában?

– *Gondolat-festőnél, aki csak a legszükségesebb eszközökre szorítkozik, hogy kötődik össze a szellem az anyag megbecsülésével?*

– Az anyag-szellem vitában az utóbbi a főség? Pedig a szellem a lebecsült materián át közlódik. Még Istent is szeretjük anyagban ábrázolni, antropomorfizáljuk. A művész áhítatosan tiszteli tuskóját, kötömbjét, melyből kihámozza vízióját. Kifűrészezi a szépmintájú fát, fölragasztja a megpörköltödött furnérlemezre, nem dobja el a gyűrtött nylonzacskót, hanem belekomponálja dada-együttesébe. Bizony, ne fitymáljuk Kozmosz kínálta lehetőségeinket, mert azoknak héján csillan föl a bennük rejtőzködő értelem.

– *Talán a varázslóktól örököltük, hogy a művészeket titokzatos lényeknek tartjuk. Van-e titkuk és mi az?*

– A misztikusnál az eltöltött imaórákból, a festőnél az elvégzett munkákból fakad. Olyan egyéni megélés ez, ami szavakban nem önthető. A fölgýülemlett tapasztalat paragrafusokba nem foglalható. A kíváncsinak is át kell vergődnie a szakma kanyargóin, hogy birtokolhassa a titkot, ami nem titok, inkább valami készség, a zsonglór ügyessége, amely sok-sok tréning kiteljesülése. Próbálgatás, színek keverése, vonallényegülés, sokszor kínzó, értelmetlennek látszó vergődés után ívelődik föl mint szivárvány. Műteremben leselkedők inkább gondolnak ajtót fölkattantó varázsszóra, kasszát nyitó számösszetételre. Számptalan vásárló elhúzza az injekciós tűk polca előtt. Kábítószere, kórházra gondolhatnak. Nekem rajzadási lehetőségnek ugrott be. Hosszú keresgélés folyamatában: hogyan lehetne olajszínek fölé olajjal vonalazni, fölkinálkozni a kis műanyag pumpa. A hajlam és a hogyan már régen bennem lappangott, csak a szerszám hiányzott. Aki-ben nincs túlzó vonaligény, annak hiába ajánlanám találmányomat. Külsőséges, át nem érzett utánzóvá válnék. A repülés, bukfenc, kézenállás, labdaütés titkát mindenki maga fedezi fel maga számára edzés közben.

A titok hát a titokkeresőben bujkál. Rossz nevelőknek hízeleg, ha növendékeik modorukat utánózzák. Az igazi pedagógus fölfedezi tanítványából fakadó eredetiségét, azt kihozza belőle, a szunnyadó, maga se tudott tehetségét. Tehát fordított a játék: nem a mögöttem ülő lesi el az én titkomat, hanem én segítek kibontakoztatni az övét.

Maróczky Erzsébet

WALKÓ GYÖRGY

ELMÉLKEDÉS A TOLERANCIÁRÓL

Az elmélkedésre egy évforduló adott okot, de előre kell bocsátani: csak szabadon csapongó elmélkedésre, ünneplésre semmi esetre sem, nem olyan évforduló volt ez. Háromszázadszor fordult ugyanis 1985-ben az esztendő azóta, hogy XIV. Lajos visszavonta a vallási türelem nevezetes alapokmányát, a nantes-i ediktumot. Hatályon kívül helyezte egy másik ediktumban, a fontainebleau-iban, 1685-ben. Nyolcvanhét évig volt érvényben a türelmi rendelet, tehát kevés híján egy évszázadig igyekezett örködni a felekezeti békén, elismerve más hitek és ezzel más nézetek jogát, megerősítve egy sajtóságos erényt, a toleranciát; amelyről azt állítja a jeles, múlt század végi magyar lexikon, a „Pallas”, hogy „az újkori világfelfogás nagy diadala”.

Nem az elv kimondásának, hanem visszavonásának volt évfordulója, mégis csupán Franciaországban – szavahihető katalógusok szerint – közel ötven könyv és kiadvány jelent meg erre az alkalomra, balítéletnek ritkán kijáró, szokatlan tisztességgént. Az egykori szégyenfoltot azonban nem törli le sem okoskodás, sem oknyomozás. A megdöbbenést a megidézett korabeli nyilatkozatok csak fokozzák: XIV. Lajos megsemmisítő gesztusa a kortárs szellemi élet olyan nagyjainak tollára csalt lelkes szavakat üdvözlésül, mint Madame de Sevigné, La Bruyère vagy éppen Racine. Magyarázatban persze nincs hiány: a társadalmi mozgás, a nagyhatalmi politika sakkhúzásai nyomon követhetők, senki sem tagadja, hogy a hugenották – mert ezúttal a máshitűek, tudjuk, ilyen néven voltak ismeretesek – a türelmi időszak alatt megerősödtek és növekvő politikai tényezővé váltak.

Ha valaki visszalapoz a törtélemben, három évszámon akad meg a szeme: 1572-ben következett be az intolerancia kegyetlen történelmi szimbólumaként a Szent Bertalan-éji vérfürdő; huszonhat év múlva, 1598-ban viszont már a tolerancia tételeit szögezte le a nantes-i ediktum; nyolcvanhét év múlva, 1685-ben pedig a türelemnek ezt az okmányát egy másik visszavonta. Ugyanebben az évben sietve válaszolt rá a porosz királyok elődje, a brandenburgi választófejedelem, kiadta a potsdami ediktumot: a harmincéves háborúban kivérzett országa húszezer dolgos kezű hugenottának adott menedéket.

A tudománytörténet egy-két adatára is érdemes közben futó pillantást vetni: 1632-ben a kopernikuszi szemlélet védelmében Galilei közreadta művét, a *Discorsi*-t, s egy év múlva már ott állt a tudós az egyházi bíróság előtt, hiába számított toleranciára. Galilei megítéltetése messzi határokon túl is elrettentő példa volt: elbizonytalanította, sőt egy időre el is némította Descartes-ot. Kételkedésre épített bölcséleti tételeivel a francia gondolkodó csak 1637-ben merészkedett elő, a *Discours de la methode*-ban. 1642-ben viszont, kilenc évvel Galilei római

esete után, hasonlóképpen járt Descartes új lakóhelyén, a protestáns Hollandiában: az ő művét kálvinista teológusok ítélték el. Pedig óvatos volt a filozófus: a *Le Monde*-ot, főművét, s benne gondolatépítményének univerzális konzekvenciáit soha közzé nem tette... A brit szigeteken más alapokról indult el egy másik gondolkodó, a mechanikus racionalizmusáról, sőt materializmusáról nevezetes Hobbes. 1651-ben jelent meg az ő könyve, a *Leviathan*. „Bellum omnium contra omnes”, más szóval mindenki harca mindenki ellen – tudjuk, ez volt az alaptétele, vagyis a totális intolerancia; az ember feladata ebből az ősállapotból kibontakozni. Politikai és vallási viszályok ellen gyógyszerül az erős államhatalmat rendelte Hobbes teóriája, társadalmi beharcok helyett egymásra utalt polgárok békéjét ígérte, a vallások közt pedig türelmes disputát. A megkívánt kölcsönös toleranciában ő nem *erényt* látott, hanem közönséges emberi *érdeket*; a társadalmi egyensúlyban ismerte fel minden türelem biztosítékát. Ha a realitáshoz magához nem is, de a realitás fogalmához tagadhatatlanul közelebb hozta ezzel a tolerancia-gondolatot.

Hobbes kiinduló tétele, az egymást ölő zűrzavar elve mindenestre elég világosan bizonyította: a tolerancia-eszmény története semmiképpen sem kezdődhet ott, ahol az emberiségé. A kezdetek keresése közben, szokás szerint, a görögök kerülnek először gyanúba; a demokrácia máig érvényes fogalmát különben is ők teremtették meg. Klasszikus korszakukban a gondolkodás ámulatra méltó szabadságáról tudósít a filozófiatörténet – a felekezeti kérdés érthető okokból akkoriban nem volt időszerű. Szókratésznek mégis ki kellett innia a méregpoharat, sőt mások is jutottak hasonló sorsra előtte, mint Anaxagorasz és Protagorasz. Nem kedvelte, s mert türelemről van szó, így is mondhatni: nem tűrte a hatalom, ha bölcsek iskolát teremtenek, ha hívek gyűlnek köréjük kelleténél nagyobb számban. Szókratész esetét Platón műveiben elég részletesen taglalta; Galileiét mintegy kétezer év múlva Descartes nem, illetőleg csak felettébb félénken, név említése nélkül érintette a *Discours* hatodik részének kezdetén. Párhuzamokat keresni mindazonáltal kár volna, a történelem, mondják, nem ismétlődik.

Ad viszont a történelem a tolerancia-eszményre példát az érett középkorban. A lovagi erénykódex a kopják nyelvére is lefordította a *dialógust* – egyenlő felek türelmes eszmecseréjét, melyet egykoron Platón gondolatai kifejtésére formálul választott (s amely a „Discorsi”- vagy „Discours”-féle tudományos mű-címekben éppúgy tovább él, mint a magyar „értekezés” szóban). Az udvari-lovagi kultúra párviadalra fordította a párbeszédet. Olyan párviadalra, melyet a lovagiasság jól ismert szabályai kötnek meg, legfőképpen azzal, hogy mindenekfelett elismerik az ellenfél jogait, méltányolják erényeit. Sőt, a francia és a német udvari-lovagi epika tanúsága szerint ellenfeleik közt gyakorta még a máshitűeknek is megadták a tiszteletet: szaracén (tehát mohamedán) vitézek nemes lovagiasságának dicséretéről szép verssorokat lehetne idézni. Csak kódex volt persze ez is, csupán emelkedett szabálygyűjtemény, az irodalom szolgáltatta hozzá a legszebb példákat s nem a történeti valóság. Az eszmény mindenestre maradandónak bizonyult – a „fair play” fogalma mindmáig őrzi.

A lovagi etika vagy az udvari etikett alaptételei nem vágnak okvetlenül egybe a kereszténység normarendszerével, de nem is függetlenek tőle. Ez a szó „kereszténység” viszont, mihelyt elhangzik, nyomban új történelmi távlatokat kínál: a kereszténység történetében, sőt annál is régebbi bibliai forrásokban fedezi fel a kutató szem a kiindulópontot – a legpregnansabb formában természetesen a *Hegyi beszédben*. „Szeressétek ellenségeiteket... ,jót tegyetek azokkal, akik titeket gyűlölnék” – írja Máté (5, 44) s majdnem szó szerint ugyanígy az evangélista Lukács is (6, 27), s még szemléletes képet is fűz hozzá mindkettő: „aki arcul üt

téged jobb felől, fordítsd felé a másik orcádat is” (Máté 5, 39; Lukács 6, 29). A különbség szembetűnő az eddig emlegetett normákhoz képest: ez nem lovagi erkölcs, ez több annál, még az egyszerű türelemnél is több, annak többszöröse, hatványa vagy legalábbis extrém változata – ez aszkézis, az eszményi kereszténység egyik klasszikus elve. Ennél csak egy másik etikai alapelv klasszikusabb, Mózesig nyúl vissza (III. 19, 18), Lukács csak megismétli (10, 27): „szeresd felebarátodat, mint tenmagadat”.

Tudatunk homályosabb rétegeiben persze nem filozófusok körülményesen kifejtett, elvont türelem-posztulátumai oldódtak általánosító szállóigékké, visszatérő, szemléletes „toposzokká”, hanem a *Hegyi beszéd* parabolái még az udvari kultúra lovagiasságra, udvariasságra intő jelszavai: De képalkotásban a felvilágosodás irodalma is megtette a magáét: Lessing *Bölcs Náthánjának* például a „gyűrűmese” (mely egyébként Boccaccióra vezethető vissza) a bibliai és a lovagi példák után bizvást idesorolható harmadikként, a maradandó türelem-parabolák közé. Tudjuk: az örökhagyó apa három fia az örökbe kapott három gyűrű közt hiába kereste volna az igazit – a három nagy világvallás egyenlő esélyéről szólt a tanmese. A formába sűrült tolerancia-elv negyedikként idézhető, legmodernebb változata később kelt lábra. Lessing Náthánjának bölcsessége folytatódott benne, de immár bonyolultabb periódusában egy polgári korszaknak: „Leben und leben lassen” – vagyis élni és élni hagyni másokat. Leírni Goethe írta le ezt így először, a reneszánsz életkedvtől és polgári öntudattól duzzadó drámájában, az *Egmontban* (1788 volt megjelenésének éve).

Pontosabban csak elejtette ezeket a szavakat, mintegy a tollára tévedtek a dráma sorai közt: még múlt időben állnak ezen a helyen („leben und liessen leben”), s különösebb felhívó jellegük sincs. Egy brüsszeli polgár beszél így a IV. felvonásban, a megszálló spanyol hadak láttán: „A mi helyőrségünk mégiscsak vidámabb népség volt; hányavetiek voltak, szétvetett lábbal álltak, félrecsapták a sapkájukat, jól éltek és nem bánták, ha más is jól él; ezek a fráterek meg mind olyanok, mint valami masinák, amiket az ördög hajt.” (Keresztury Dezső fordítása.) Tehát: jól éltek és nem bánták... Jelmondattá Schiller alakította a nevezetes tételt a *Wallensteinben*, 1800-ban, vagyis tizenkét évvel az *Egmont* után, éppen a XIX. század hajnalán. A trilógia bevezető darabjában, a *Wallenstein táborában* kap ilyen határozott formát és ilyen felszólító hangsúlyt: Leben und leben lassen. Hozzá lehet fűzni, hogy amikor 1796-ban Schiller a *Wallensteinben* dolgozni kezdett, Goethe *Egmontjából* is készített egy alaposan átdolgozott színpadi változatot. Átrostálta, végigtapogatta tehát Goethe szövegét, kiválogatta szavait. A Goethe-szónak különben is csak szerkezeti és mondattani helye szerény a drámában – a mű központja felé mutat a cselekmény szélére sodortan is. *Egmont* gróf jellemére rimel rá, a polgárok bálványáéra, a tolerancia hőséére, aki példájával polgárivá formálja a lovagi erényeket.

Sok mindenről beszél ez a jelmondat, a reneszánsz, a felvilágosodás vagy éppen a bontakozó liberalizmus korának beköszöntő trombitajeleként kétszer is felharsan benne az „élni” szó, sok mindenről beszél tehát – csak aszkézisről nem. A Hegyi beszéd „tartsd oda a másikat is” elvének pontos ellenpólusa ez a tétel, noha a tolerancia parancsát éppoly elszántan hirdeti meg, mint amaz. Hogy valamilyen antik-epikureus vagy reneszánsz kori olvasmányából csengett-e vissza Goethe fülébe ez a velős szókapcsolás, ismereteink jelenlegi állása szerint megnyugtatóan aligha tisztázható.

Bizonyos viszont, hogy a tolerancia-kérdés Goethét hosszú pályáján gyakorta foglalkoztatta, felekezeti változatában éppúgy, mint a világnézeti-politikaiban, nem is szólva a kései Goethe-korban különösen elevenné lett változatról, a sajtó-

szabadságról. A legtömörebb és legtartalmasabb Goethe-nyilatkozat a tolerancia-kérdésről a *Maximák és reflexiók* közt lelhető fel, ebben a példátlanul gazdag gyűjteményben, melyet újabban – és méltán – a költő főművei között szokás nyilván tartani. Ott szögezi le Goethe: „A toleranciának voltaképpen átmeneti szemléletmódnak kellene lennie: az elismeréshez (Anerkennung) kell elvezetnie. Megtűrni annyit tesz, mint megsérteni.” (HA 151. sz.; Hecker 875 sz.) És rögtön utána egy másik tétel: „A valódi liberalizmus – az elismerés.” Akár a tolerancia-fogalom szükségképpen „túlhaladásának” is lehetne nevezni ezt a követelményt, túllépésnek rajta: új fogalomnak kell a pusztán „megtűrés” helyébe lépnie, a teljes és természetes egyenjogúságnak, a komolyan vett XIX. századi liberalizmus jegyében. A türelem kora lejárt, az „elismerés”, a befogadás, az azonos verseny-feltételek korszaka érkezett el. Goethe így vélte, s nem volt egyedül.

Carl Jacob Burckhardt svájci diplomata az 1930-as évek derekán egy SS-tiszt kíséretében meglátogatta az egyik náci koncentrációs táborban a Nobel-békedíjast, Carl von Ossietzkyt, az egykor oly bátorhangú német publicistát, a klaszszikus tolerancia-eszmék őrét. A diplomata beszámolója nem bőbeszédű.

„Tíz perc múlva jött két SS-legény, s inkább vonszolt, hurcolt, mint elővezetett egy apró embert. Valamit, ami reszketett és holtsápadt volt, egy látszatra érzéketlen lényt, egyik szeme be volt dagadva, fogait láthatólag kiverték, húzta az egyik lábát, el volt törve s rosszul forrt össze, elébe mentem, kezemet nyújtottam, nem nyúlt utána. – Jelentést – ordította Loritz. Artikulátlan, halk hang tört elő a meggyötört ember torkából. Rászóltam Loritzra: – Hátrébb! – Von Ossietzky úr – szólítottam meg –, barátainak üdvözlét hozom. A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának képviselője vagyok, azért vagyok itt, hogy segítek Önnek, amennyiben van rá lehetőség. – Semmi válasz. Elöttem állott még épp hogy életben egy ember, aki legszélső határáig jutott az elviselhetőnek. Válaszul egy szó sem. Közelebb léptem. Még látó, ép szeme ekkor megtelt könnyel és selypegve, elcsukló hangon megszólalt: – Köszönöm, mondja meg barátaimnak, végét járom, nem tart már soká, hamar vége lesz, jó így. – Aztán még nagyon halkan: – Köszönöm, kaptam egyszer híreket, itt volt egyszer a feleségem, nem akartam mást, csak békét.” – Ennek a látogatásnak kerek ötven éve.

„Ha szeretet pedig nincsen bennem, semmi vagyok” – mondta Szent Pál, pontosabban írta a korinthusiaknak. Ma viszont tudjuk, ha tolerancia nincsen, a büszke emberi civilizáció válik semmivé. És a tolerancia szükségképpen „túlhaladásáról”, amit akár szeretetnek is lehetne nevezni, akkor még is nem esett szó.

Következő számunkból

Cserhádi József: A magyar egyház a zsinat után

Vargha Kálmán: A Nyugatról

Vathy Zsuzsa novellája

Szokolczay Lajos Tűz Tamásról

Tűz Tamás versei

Csányi László: Etruszk napló

II. János Pál pápa beszéde az Európa Közösség előtt

A MEGÚJULÁS LELKISÉGE

A zsinat dokumentumaiban igen gyakran visszatér a gondolat: az egyházban „mindenki meghívást kapott az életszentségre”. Az egyház tehát nemcsak egészében és elvileg mondható szentnek – azért, mert Krisztushoz tartozik. Szentségét nem csupán elvi megfontolások igazolják, hanem tagjainak élete is. Erre a feladatra az egyház minden tagja – tehát nemcsak a papok, szerzetesek, hanem a laikusok is! – meghívást kapott. Annál hitelesebben keresztény, minél elszántabban törekszik „az állapotának megfelelő tökéletesség elérésére” (LG 42).

B. Peyrous a Nouvelle Revue Théologique 1985. 5. számában utal arra, hogy a zsinat után VI. Pál, majd II. János Pál pápa mennyire sürgette a lelki megújulást. Megnyilatkozásaikból élénk rajzolódik az életszentség korszerű eszménye. Isten országának jelenlétét az egyházban az jelzi igazán hitelesen, hogy mindig újra akadnak „igazi tanúi” Krisztusnak: akadnak olyanok, akik Isten elragadtató szeretetében élnek, s fenntartás és méricskélés nélkül Krisztusnak adták magukat. Életkorra, nemre, foglalkozásra, életállapokra való tekintet nélkül mindig találunk olyanokat az egyházban, akiket egészen áthat az Isten-közelség misztikus élménye. Sokaknak ismerős lehet Madeleine Delbrel († 1964), Padre Pio (1887–1968) vagy a firenzei polgármester, La Pira (1904–1977) alakja. Mások pedig egészen embertársaik szolgálatára szentelték az életüket: a szegények, betegek, elhagyottak gondozására vagy éppen az igazságtalanság és az elnyomás elleni küzdelemre – mint Oscar Romero érsek vagy Teréz anya.

Az egyház szentségét a világ szemében az hitelesíti, ha akadnak szent tagjai is. Nem elég csak a módszereinket megújítani, magunknak kell megújulnunk. II. János Pál különösen papjait buzdítja erre. „Az egyháznak ma különösen szüksége van szent lelkipásztorokra”, mondta nemrég a francia püspököknek. A Fülöpszigetek püspökeinek pedig: „A szentségre kaptunk meghívást. Életszentség nélkül nem válhat eredményessé püspöki szolgálatunk. Jézus szentségében részesedve tölthetjük be hitelesen prófétai küldetésünket: hirdetjük a szentséget, de bátran gyakoroljuk is.” Ugyanezzel a felszólítással fordult ahhoz a hatezer paphoz is, akik 1984-ben Rómában közösen végeztek lelkigyakorlatot: „A mai világnak papokra, sok papra van szüksége – legfőképpen azonban szent papokra. A papi hivatás egybefonódik a szentségre való meghívással. Mindegyiteknek szentté kell válnotok, hogy segíthessétek testvéreiteket abban, hogy ők is szentté legyenek.”

A pápák nemcsak sürgetik a lelki megújulást, hanem szentté, illetve boldoggá avatásokkal is példát állítanak élénk. A kanonizációs eljárások száma észrevehetően megszorozódott az utóbbi évtizedekben. XIII. Leó 25 év alatt 11, X. Pius 11 év alatt 4 embert nyilvánított szentté. A folyamat utána gyorsult fel: XI. Pius 17 év alatt 25, XII. Pius 19 év alatt 32, XXIII. János 5 év alatt 10, VI. Pál 15 év alatt 19 új szentet és 38 boldogot avatott; II. János Pál hét év alatt 8 szentet és 49 boldogot. A számok növekedése még feltűnőbb, ha egy évezredre tekintünk vissza.

A 10–16. században mindössze 113 keresztényt avattak szentté, a 17–19. században 144-et; a 20. században viszont (VI. Pál uralkodásának végéig) 169 szentté és 847 boldoggá avatás történt. Feltűnő, hogy túlnyomó többségük, 85–89%-uk a múltban férfi volt, s századunkban is csak 25%-ra emelkedett a nők részaránya: a nők másodrendű szerepet töltenek be a hivatalos egyházban, állapítja meg a statisztikák elemzéséből P. Delooz a Concilium 1979. 11. számában.

Új jelenség, hogy az utóbbi években főleg az egyes helyi egyházakból származó, ott tisztelt férfit vagy nőt „emeltek oltárra”, bizonyosságul annak, hogy abban a korban, népfajban és kultúrában is lehet keresztényül élni. A liturgikus naptár zsinati reformja nyomán az egyetemes egyház naptárában kevesebb szent évenkénti emléknappja szerepel. Viszont minden ország, helyi egyház összeállította a maga naptárát. A szentek többségét így főleg abban a szűkebb környezetben (országban, szerzetben) tartják számon liturgikus formában is, amelyben élt és működött.

Az utóbbi években a szentté avatás ünnepélyes szertartása sem mindig Rómában ment végbe. II. János Pál lelkipásztori útjai során többször nyilvánította szentté vagy boldoggá annak a népközösségnek egy vagy több tagját, ahol éppen járt.

Az egyház hivatalosan is számon tartott szentjeinek nagy része a papok és szerzetesek közül került ki – „civiliek” elenyészően kis számban akadtak köztük, s mindössze néhány szentet tisztelünk azért, mert példás családi életükben valóstították meg tökéletesen a keresztény életeszmenyt.

Ez az utóbbi években sem változott lényegesen a statisztikák tanúsága szerint. Századunkban mégis egyre több laikus keresztény él vagy halt meg a szentség hírében. Két csoportra figyelhetünk fel különösen.

Ha meggondoljuk, hogy szinte hétről hétre hányan szenvednek üldözést, vértanúságot hitükért több kontinensen is, akkor túlzás nélkül beszélhetünk ma újra a vértanúk egyházáról. Nemcsak papok és szerzetesek tesznek életükkel tanúságot Krisztusról, hanem a legkülönbözőbb keresztények. Az ártatlanul megkínzottak, megöltek között találunk civil hitoktatókat, bázisközösségek tagjait, de tanulatlan, egyszerű embereket is.

Szentként tisztelik századunk jó néhány megújulási mozgalmának alapítóját vagy egy-egy tagját is; így például Joseph Kentenichet (1885–1968), a Schönstatt-mozgalom alapítóját. Korunk egyházában talán a megújulás, az egyházasabb és elkötelezettebb keresztény élet, az embertársak önfeláldozó szolgálatának legfőbb forrásai ma ezek a mozgalmak (pl. Focolare, Schönstatt, neokatekumenék, karizmatikusok, Comunione e Liberazione): több millió keresztényt fognak össze a Föld csaknem minden országából.

Rajtuk keresztül sok megkeresztelt pogány és szokás-keresztény jutott el bensőségebb Isten-kapcsolathoz és önfeláldozóbb, másokért odaadott élethez. Fontos szerepet játszanak egy új egyháztudat kialakulásában is: e mozgalmak testvéri együttesbe fogják össze a papokat és a civileket, a családókat és a teljesen Istennek adottan élőket egyaránt.

Lelkiségük különböző árnyalatokat mutat: a ma megélt evangélium színes kaleidoszkópja tárul elének. Két vonásuk azonban közös: tudatosan törekszenek olyan személyes Isten-közelségre, bensőséges imára, elmélkedésre, amit korábban néhány misztikus kiváltságának tartottunk. Ugyanakkor pedig bátran kilépnek a nyilvánosság elé – nemcsak karitatív jótettekkel, hanem a társadalmi életben is elkötelezetten, vállalva mindenféle nyomór enyhítését, harcolva a társadalmi igazságtalanság és embertelenség ellen.

Az őszi szinódus előtt többfelé keserűség, kétely, bizonytalanság vált érezhetővé: jó úton jár-e, előrehalad-e az egyház? A szinódus lecsillapította a kedélyeket, de megmutatta azt is, hogy a zsinat csupán kezdet volt, s jó időnek kell még elteltetnie, amíg szelleme valóban átjárja az egyházat. Az életszentségre szóló felhívását azonban egyre többen s elszántabban követik, és ez reményt önthet belénk: egyházunk nemcsak szent, de a szentek – a hitvallók és a vértanúk – egyháza is.

L. L.

FORMÁLÓDÓ NEMZET ÉS EGYHÁZ TANZÁNIÁBAN

„Nem vagyok hajlandó, hogy Istent nincstelennek, butának, babonásnak, féltélennek, elnyomottnak és szerencsétlennek képzeljem – mint amilyen azok többsége, akiket Ő saját képére és hasonlatosságára teremtett!...”

„Mindazok számára, akik az emberi személyiséget az élő Isten egyedülálló teremtményének tartják, a jelenlegi helyzetnek elfogadhatatlannak kell lennie...”

„Ha az egyház nem vesz cselekvően részt az embereket megnyomorító, megálázó és elnyomó társadalmi struktúrák és gazdasági szervezetek elleni lázadásban, haszontalanná válik az emberek számára, és a keresztény vallás olyan babonahalmazzá korcsosul, amit csak a gyávák fogadnak el. Ha az egyház és tagjai és szervezetei nem fejezik ki Isten szeretetét az emberek iránt – mégpedig az emberiség mai viszonyai elleni tiltakozásban való részvétellel és annak kezdeményezésével –, akkor egynek fogják tartani a jogtalansággal és az üldözéssel...”

Julius Nyerere, Tanzánia első elnöke számára (aki az idézett mondatokat fogalmazta) ebből két dolog következik. A keresztény meggyőződés sürgetően követeli az embertelen, emberellenes hatalmi, gazdasági, társadalmi viszonyok elleni küzdelmet. És ez a kötelesség nemcsak egyes embereket, hanem Isten egész népét és annak intézményét, az egyházat is terheli. Nem lehet elfogadni a szegénység, az éhezés, az elnyomás botrányát. A megosztottságét sem. „Pedig a világ nem egységes – folytatja Nyerere. – A népek megosztottabbak, s ennek jobban tudatában is vannak, mint valaha. Jóllakottakra és éhezőkre, hatalmasokra és erőtlenekekre, uralmat gyakorlókra és azt elszenvetőkire, kizsákmányolókra és kizsákmányoltakra oszlanak. Van egy jól táplált kisebbség, amely ellenőrzi a világ gazdagságát. Ezt a bőr színe s a faj is megkülönbözteti. S azokat a nemzeteket, amelyekhez e kisebbség zöme tartozik, még valami jellemzi – hogy felvették a keresztiséget...”

Az utolsó mondat belső ellentmondása felszólítást tartalmaz. A „felvett keresztiség” a kisebbségtől megtérést követel s a szeretettel ellentétes előnyök feladását. A többség lehetősége viszont abban áll, hogy maga körül meg nem osztott világot teremtsen. Például Tanzániában, amelyet 1961-ig Tanganyikának hívtak. Amelynek nincs egységes nemzeti múltja. Amelyben tíz magyarországnyi területen (945 087 km²) 19 millió ember él. Amely érdemleges nyersanyagok híján a világ 25 legszegényebb országa közé tartozik. Amely társadalmi békéjét nézve Afrika egyik legstabilabb országa – és egyik legérdekesebb kísérlete.

Tanzánia népessége az 1961-ben megszerzett függetlenség időpontjáig nem rendelkezett egységes társadalomszervezettel. A törzsi és nyelvi tagolódás biztosított bizonyos kapcsolatokat, de a gazdasági és éghajlati adottságok nem kedveztek nagyobb embercsoportok együttélésének. A lakosság 90 százaléka nem falvakban, hanem szétszórtan, családonként, tanyákon élt vagy vándor életmódot folytatott. Ez minden civilizációs törekvést, oktatást, egészségügyi ellátást meggátolt; jóformán lehetetlenné tette a szervezett közigazgatást és gazdasági fejlesztést és megakadályozta a nemzettudat kialakulását is. Az új államnak egyszerre kellett megküzdeni a gazdasági és a társadalmi-kulturális elmaradottsággal. A természeti erőforrások szűkösségén nem tudott változtatni. Tanzániában – ENSZ-statisztikák szerint – az egy főre jutó nemzeti jövedelem a nyolcvanas évek elején is csak évi 150 US-dollár körül van (míg ugyanazon forrás szerint Magyarországon 2200, az NSZK-ban 5500 dollár). Hogy mégsem reménytelen a helyzet, az az oktatás- és a településpolitikának köszönhető. Tanzánia önállósága első évtizedében az államháztartás 20 százalékát, utóbb 10 százalékát költötte az oktatásügyre – megelőzve ezzel a világ országainak nagy többségét. Az angol uralkom megszűntekor a lakosság négyötöde analfabéta volt, főiskola vagy egyetem nem volt az országban. 1969-ig az általános iskolások létszáma megkétszereződött. A teljes körű beiskolázás határideje 1989. Addigra évi 600 000 gyermeknek kell tanterem, tanszer, tanító. A tanzániai „afrikai szocializmus” ingyenes oktatást biztosít. A felsőfokú végzettségűeknek azonban kétéves „nemzeti szolgálatot” kell teljesíteniük. Ebből három hónap katonai kiképzés, a többi olyan helyeken –távol, őserdőben – végzett, a szakmájuknak megfelelő munka, ahová maguktól nem mennének.

A településpolitika valójában átfogó, sőt talán utópikus társadalompolitika. 1967–1977 között mintegy tízmillió (!) embert telepítettek falvakba. A falvak vezetőit azután az ott lakók választották. A mezőgazdaságot fél-szövetkezeti módra szervezték. Így lehetővé vált a fejlettebb termelési technikák bevezetése és a gazdasági infrastruktúra – utak, víz, szervezett áruforgalom – kiépítése. A pártprogram szerint az új társadalmi forma a régi családi közösség felelevenítése. Ennek teljes megvalósításához azonban alighanem „szentek társadalmára” lenne szükség (mint egy francia újságíró megjegyzi).

Tanzánia lakosságának egyharmada mohamedán, egyre csökkenő része törzsi vallások híve és közel fele keresztény. A keresztény misszió a múlt század végén kezdődött. 1900-ban még csak a népesség 2,4 százaléka volt keresztény. Ez az arány 1970-ig 36,0, 1980-ig 44,0 százalékra nőtt. Az előreszámítások az ezredfordulóra 53,0 százaléknyi keresztényt mondanak. A katolikusok aránya 1970-ben 23,1, 1980-ban 28,2, 2000-ben várhatóan 34,2 százalékot tesz ki. Az állam és az egyházak közötti viszony jó. „Egy szocialista társadalomban a közösség tagjai szabadon lehetnek vallásosak és azt a vallást követik, amelyiket akarják, hiszen az ember számára igen fontos vallásos hite, a szocializmus célja pedig az ember” – hangsúlyozza Nyerere államelnök:

A katolikus egyház lekipásztori munkáját közel 1500 pap, több mint 4000 szerzetes nővér és több mint 8000 világi hitoktató végzi. Az európai és amerikai misszionáriusok számának fogyatkozását kiegyensúlyozza a szeminaristák bősége. Tanzániában feleannyi katolikus van, mint Magyarországon, de a papnővédek száma kétszer akkora, mint nálunk. Az óriási terület ellátása mégis elképzelhetetlen lenne a világiak bevonása nélkül. Rugambwa bíboros – akit az afrikai püspökök szószólójuknak választottak – már a II. Vatikáni zsinaton sürgette a világiak szerepének elméleti-teológiai elismerését és az egyházi munkába való bevonását. Mint mondotta: a világiak „számos kérdésben, például a családban, a

falusi és a városi munkásság körében vagy általában a társadalomban való apostolkodás terén sokkal illetékesebbek”, mint a klérus.

A II. Vatikáni zsinat ajánlásainak megvalósítását a lelkipásztori munka átgondolásával kezdték. 1963-ban a fehér atyák alapítottak Lelkipásztori Központot. 1964-ben a püspöki kar irányításával megalakult a Tanzániai Lelkipásztori Kutató Intézet. 1969-ben „Tanulmányi Évet” szerveztek. Minden plébánián megbeszéléseket tartottak az egyház helyzetéről, feladatairól, lehetőségeiről. Év végén pedig – nem hivatalos lelkipásztori zsinatnak is nevezett – nagygyűlésen összegezték az ajánlásokat. A „Tanulmányi Év” javaslataiban új egyházkép körvonalai bontakoznak. Az egyház alapsejtjei a keresztény kisközösségek. Ezek egymás között különféle kapcsolatokat tartanak fenn. A területileg egymás mellett levők együttesen alkotják a plébániát, amelynek tanácsadó testületében minden kisközösségi vezető jelen van. A kisközösségi és hitbuzgalmi szervezetek képviselői viszont a Világiak Tanácsában találnak fórumot, és azon keresztül vannak kapcsolatban a püspökökkel. A kisközösségek plébániai felelősségvállalása megoldja a közösségekben nem részt vevő, „peremen levő” keresztények lelki gondozását éppúgy, mint az öregek és más rászorulóknak szociális ellátását. Mindehhez persze sok mindenre szükség van: a püspöki kar elkötelezettségére e koncepció mellett; a papság szerepének átalakulására, kitartó közösségteremtő, majd a közösségeket összehangoló munkájára; önfeláldozó, a közösségek lelkesítésének és vezetésének minden terhére vállalkozó keresztények ezreire-tizezreire; végül olyan intézményekre, amelyekben a közösségek megbízottjait, a hitoktatókat és más világiakat képezni s továbbképezni lehet. 1973-ban nemcsak Tanzánia, hanem a Kelet-Afrikai Püspöki Karok Szervezetében képviselt valamennyi ország (Kenya, Malawi, Tanzánia, Uganda és Zambia) püspökei együttesen foglaltak állást az előbbi modell mellett. Ez a papsággal szembeni elvárásokat is meghatározta. Tanzániában a kisközösségek fő kezdeményezői a papok. Jelenleg a világiak képzését is többnyire ők végzik. A 13 iskola egyéves tanfolyamaira a jelentkezőket általában családotul várják – hiszen a családnak kell majd helyt állnia egy-egy közösség élén. A végzők zöme azután régi szakmájából él, azaz egyházi tevékenységéért nem kap külön díjazást. Vannak, akik csak átmenetileg bírnák ezt a munkát. Mégis elég felelősségvállaló és rátermett világi van ahhoz, hogy a kisközösségekre támaszkodást a püspökök, a papok és a világiak egyaránt a jövő biztosítékának tartsák. Igaz, mindez az „egyház afrikaivá tétele” jegyében történik, mondván, hogy a nyugati kultúrában hiányzik az ehhez szükséges önzetlenség, közvetlenség, közösségi szellem. Dehát Rugambwa bíboros a zsinaton azt is megjegyezte, hogy „az egyháznak már túl hosszú ideje volt nyugati kinézete”.

Tanzánia számtalan nehézséggel küzd. „Afrikai szocializmusnak” nevezett társadalmi kísérletét egy katolikus folyóirat „humanista, szinte misztikus szocializmusnak” nevezi. Mindenesetre ez csak kísérlet. Sikere nem bizonyos, ami azonban nem csökkenti a vállalkozás értékét. Az emberibb társadalom keresésében a keresztények és az egyházak is részt vesznek – mint megbecsült munkatársak. Ők ugyanakkor a keresztény közösség legmegfelelőbb megvalósítására is törekszenek. Ugyancsak kísérletezve. Az évente 30–40 000 újonnan kereszttel feltöltött gyarapodó, papi és világi hivatásokban egyaránt bővelkedő tanzániai katolicizmus önértelmezéséből talán kifejez valamit Rugambwa bíboros egy, a zsinaton tett megállapítása: „Isten egyháza ezen a földön nem annyira »szilárd«, mint inkább megvalósulóban levő, »átmeneti« halmazállapotú.”

T. M.

ELŐÍTÉLETESSÉG VAGY BOTRÁNYOS NYITOTTSÁG?

Az anekdotabeli oxfordi diák kijelenti, hogy minden amerikait utál, de az „igazság kedvéért” hozzáteszi, még nem találkozott olyanval, akit ne kedvelt volna. Egy fehér gépkocsivezető tétlenül lődörgő bennszülöttek mellett elhajtva, azt mormogja magában: „lusta barmok”. Néhány órával később más bennszülöttekkel találkozik, akik ritmikus munkadalt énekelve mázsás gabonaszákákat hordanak egy teherautóra. „Vadak – dörmögi magában –, mit is várhat tőlük az ember!” „Nekem az égvilágon semmi bajom sincsen a cigányokkal, mint egyénnel, de valahogy nem bírom őket elviselni tömegben”, mondja egy fiatal magyar újságíró, aki nem sokkal ezelőtt jót nevetett egy idős kunsági parasztemberen, aki azt magyarázta neki, hogy ő szereti a port, „mert valahogy tisztítja a levegőt”. A szellemi népbetegségünknek tekinthető *előítéletelesség* is azon negatívumok egyike, amiben élenjáró ország vagyunk Európában. Ebben mi keresztények is ludasak vagyunk. Elég csupán a mi köreinkben tipikus, a nem hívőkre, a más vallásúakra és a más felekezetűekre ráaggatott címkékre gondolunk.

Bűneink vagy csak rossz szokásaink közé soroljuk előítéleteinket? Mentségünkre szolgálhatnak-e „rossz tapasztalataink”? *Előítéleteink* meg nem erősített előzetes ítéleteink. Ezek nélkül nem tudnánk megismerni, gondolkodni, létezni. Mondhatnánk, előítéleteink mi vagyunk. Ennek torzult formája, az előítéletelesség és az előítéletes viselkedés viszont ön- és közveszélyes lehet: a lekicsinyléssel és negatív indulattal is járó beskatulyázás. A valamilyen csoporthoz mindenképpen tartozó ember mi-tudatában természetesen felértékelődik az a csoport, az a közösség, amellyel azonosnak érzi magát, és szinte automatikusan leértékelődik a többi, a máshová tartozó, a körön kívüli ember. Ez még szinte természetesnek is vehető. De hogyan lesz az, aki nem igazhitű muzulmán hitetlen gyaúr? Hogyan lesz a többi, a másmilyen „koszos”, „rohad”, „bűdös” vagy legjobb esetben is „szegény szerencsétlen”? Figyeljük meg magunkat! Milyen könnyen rokonszenvezünk az igazságszolgáltatás ellenfeleivel, a „rokonszenves” gazfickókkal mint tévénezők, krimiolvasók, és milyen könnyen válik ellenszenvessé valaki, akár a mi köreinkből is, egyetlen rossz szokása, egyetlen mássága miatt!

Hogyan szabadulhatnánk meg előítéleteinktől? Egyáltalán megszabadulhatunk-e tőlük? Vagy meg kell-e szabadulnunk tőlük? Vagy csak meg kellene tanulnunk megfelelően élni velük, hogy ne váljanak ön- és közveszélyessé? Végül is mi a rosszabb: az előítéletelesség vagy a közömbösség? Nem azokban keletkeznek elsősorban előítéletek, akik hisznek valamiben, akiknek van véleményük, akik féltének valami értékeset, akik mernék állást foglalni valami mellett? Ebben is van igazság, hiszen a tüntetően előítélet-mentes emberek olykor feltűnően közömbösek. Nemcsak a hibák mellett mennek el nagyvonalúan, hanem az értékek mellett is. Csak bonyolítja a helyzetet az, hogy az előítéletelesség könnyen összekeverhető a kritikussággal, a demagógiával, a tekintélyelvűséggel, a hagyománytiszteléssel, a viccelődéssel, az iróniával, a makacs következetességgel. Természetesen akármelyikkel szövetkezhet, ötvöződhet. Ha ez így van, nevezhet-e

egy jó érzésű keresztény az anyós-vicceken? Lehetünk-e türelmetlenek az előítéletes emberekkel?

Az előítéletesség nem egyszerűen kellemetlen vagy rossz szokás, hanem Isten műve terjedésének, Istentől kapott feladataink elvégzésének egyik legfőbb akadálya. Előítéleteinktől vezérelve vagy fékezve nem tudjuk sem a földet uralmunk alá hajtani, sem Krisztus tanítványaivá tenni a népeket. „Végezzetek imát, könyörgést minden emberért. Ez jó és kedves üdvözítő Istenünk szemében, aki azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön”, halljuk a tanítást, de még imádkozás közben is azon kapjuk magunkat, hogy azt bizonygatjuk, mi nem vagyunk olyanok, mint a vámosok. Legalább olyan fontos *tudatosítanunk* előítéleteinket, mint „küzdelmet indítani” ellenük. Az önmagunk ellen indított boszorkányüldözés azért nem segít, mert köz- és önveszélyes előítéleteinkkel együtt könnyen elégethetjük ártalmatlan előítéleteinket, sőt kritikusságunkat, *határozottságunkat*, önmagunkkal való azonosságunkat is. Fontos tudnunk, hogy az adott ellenszenvnek az oka valaminek a helytelenítése vagy csupán az, hogy nem azonosulunk valamivel, valakivel. Az előítéletesség sok esetben helytelen módszer. Ahelyett, hogy a bűnt rosszallanánk, nemegyszer a bűnöst ítéljük el. Ahelyett, hogy nemtetszésünk kinyilvánítását és megítélésünket is magában foglaló párbeszédet kezdenénk előítéletünk tárgyával vagy tárgyról, kizárjuk őt szeretetünkéből. Ha alapos okunk van a nemtetszésre, a bírálatra, akkor is célszerű önvizsgálatot tartani, mert ilyenkor is rajtakaphatjuk magunkat, hogy biztonságunkat féltjük, hogy gőgösek és képmutatók, vagyis előítéletesek vagyunk, igazságunk előítéletességgel szennyezett. A legalaposabb emberismeret és a legkipróbáltabb türelem sem elég. Még a vallásosság sem garancia, hiszen a lélektani kutatások eléggé egyértelműen bizonyították, hogy a vallásosság egyidejűleg oldja és köti is az előítéleteket. A megoldás: el kell jutni Szent Pállal oda, ahol „nincs többé zsidó vagy görög, rabszolga vagy szabad, férfi vagy nő”, mert mindannyian eggyé letünk Krisztusban. Ahhoz, hogy ártalmatlanná tudjuk tenni kapcsolatellenes, vagyis bűnös előítéleteinket, az Istenembert használva mércéül, meg kell újítanunk *emberképünket*.

Az „előítélet” szó ugyan nem fordul elő a Bibliában, de magára a jelenségre mégis világos tanítást olvashatunk ki belőle. Az Ószövetség is lépten-nyomon hangoztatja az emberi természetre jellemző idegengyűlölettel szemben az idegen különleges védelmét, valamint azt, hogy „ítéletkor ne nézzétek a személyt, a kicsiket éppúgy hallgassátok meg, mint a nagyokat”. Jézus különleges vonzalmat érez a korabeli előítéletek céltáblái: a bűnösök, a vámosok, a szegények, a nők iránt. Az embert a törvény fölé helyezve, *botránnyosan nyitott* volt azokkal szemben, akiket a tisztességesnek, istenfélőnek tartott zsidók is lenéztek. A papokat és a levitákat is megszégyenítve, egy félig pogány szamaritánust állít az irgalmas-ság példaképül.

Fontos persze a *szakszerű lélekismeret*, az elfogultság homályát eloszlató *józan ész*, a „türelemjátékokban” megedzett *türelem*, de Krisztus botránnyosan nyitottságát is fel kell vállalnunk. Ez lényegét tekintve ugyanaz, mint a *gyermeki nyitottság*, amelynek alapja a *bizalom*; a szorongást okozó ismeretlen bizalommal való elfogadása, az az érzés, hogy végső soron semmitől sem kell félnünk. Ez a gyermeki, vagyis krisztusi nyitottság felment minket az igazsághoz való görcsös ragaszkodástól, mert ennek, a felnőtt számára mindig kockázatos nyitottságnak nem az igazságok, nem a törvények, hanem az Igazság a garanciája. Csak ennek az Igazságnak a tudatában lehetünk nagyvonalúak, csak ez elé térdepelve válhatunk előítéletes farizeusokból megnyíló vámosokká.

SZENT GYÖRGY HAVÁBAN

Végh György (1919–1981) önéletrajzában beszámol arról, hogy férfikorának delén élete mély kátyúba jutott. Fiatalkori szerelme, akivel hajdan égetően, önpusztítóan nagy lángú szeretetkapcsolatban volt, s aki egyszersak egy gyors házasságkötéssel eltűnt az életéből, most hirtelen fölbukkant. Mégpedig azzal a hittel, hogy mindent újra lehet kezdeni. „Hét év múlt el nélküle, és tulajdonképpen már nem is gondoltam tudatosan arra, hogy még valaha is találkozom vagy beszélek vele az életben. (...) Hét év múlt el, hét élet, hét század nélkül, hogy ebben a hét évben az első hónapok keservei után egyetlenegyszer is éreztem volna Eszternek mint embernek a hiányát életemben.” A költő közben már túl volt egy szármalman rosszul sikerült házasságon, s hónapok óta szerelmes volt valakibe, aki ugyan kacérkodott vele, el is fogadta hódolatát, sőt anyagi segítségét is, de másba volt szerelmes. S most újra megjelent a hajdani társ. A költő világosan érzi, hogy már egészen más ember lett, hogy már rég meghalt benne a szerelem, de nincs ereje a nyílt és következetes állásfoglaláshoz. Belesodródik a titkos találkozások, a kusza, tisztázhatatlan helyzetek, a megalázó hazugságok világába: hol a régi, hol az új szerelmével él együtt. Múlnak a hónapok s az önbecsapások, a mások becsapásának periódusa, iszonyú belső kínlódasokkal ugyan, de tovább húzódik. Végh érzi, hogy az egyedüli megoldás a kellő távolságtartással megvalósítandó tiszta mérlegelés lenne, de poklait nincs ereje föltárni, s a tisztázatlanság indái egyre fojtogatóbban fonják körül. Aztán látszatra minden megoldódik: a költő beleveti magát egy ismét csak rossz kimenetelű házasságba, majd nemsokára a régi szerető öngyilkos lesz. Am az emlékezetben és az idegrendszerben, a lélek titkos zugaiban tovább kísértének a személyes döntésnélküliség apródjai, a kínlódasok és gyötrődések.

1967-ben, évtizedes vajúdás után, megszületik Végh Györgyben az érett döntés: radikálisan szembe kell néznie önmagával. Ez idő tájt írja Kíváncsiság című versét: „Jó volna egyszer más ember szemével / megnézni-látni kívülről magam: / mert érdekelné, hogy ki és mi-féle / az, aki a szájam és hajam, / hogy ki az, ki a szívem bitorolja, / aki használja lábam és kezem, / ki minden szervem elkoptatja sorra, / aki feléli lassan életem? / Vajjon tudnék-e lenni jó barátja? / Irigyelném-e titkon életét?... / Jó volna egyszer más ember szívével/ érezni ezt halálos komolyan. / Jó volna egyszer más ember szemével / páratlanul megnézni önmagam.” S nemcsak megírja e verset, hanem meg is valósítja: kíméletlenül őszinte önéletrajzot ír. Minden régi levelet, emléket számba vesz, hogy ne sodródjon tovább, hanem fölébe kerüljön saját életének. „Már nem térhetek ki az elől, ami felgyülemlt bennem. Oly sokáig nem voltam hajlandó szembenézni ezekkel az évekkkel, hogy most, ha fölverem árnyaikat – melyek több mint tíz esztendőn át itt lapultak a szívemben, olykor talán ugrásra készen –, nem csitíthatom le őket megint egy kézlegyintéssel, le kell velük számolnom végképp, mint védőszentemnek, Szent György lovagnak a sárkánnyal; le kell győznöm őket örökre, hogy soha többé ne merészkedhessenek elő álmatlan éjszakáimon.” Azzal, hogy mérlegre tette és bevallotta múltját az igazságra áhítozás tisztaságával, túl tudott emelkedni egy kínzó életszakaszon, mely a történéskor az idegrendszerébe, csontjaiba, a szembenézéskor pedig az életművébe ette magát. Le tudott számolni élete sárkányával.

Sárkányölő Szent György a középkor egyik legkedveltebb alakja volt. Tiszteletének számos magyar vonatkozása is van: Szent István koronáján ő az egyik ábrázolt szent; Szent Imre tisztasági fogadalmát a veszprémi Szent György-templomban tette le; Szent Gellért egyházmegyéjét, Csanádot az ő oltalmába ajánlotta; Károly Róbert királyunk Szent György-vitézek

lovagrendet alapított stb. A modern korig Szent Györgyöt III. századi vértanúként tisztelték, ám a történettudomány nem tudta igazolni historikus hitelességét, ezért ünnepét törölték a szentek hivatalos jegyzékéből. Ám a Szent György-legenda – mint szellemi-lelki útmutató – historicitáson fölüllálló, mindig érvényes üzenet: mindnyájunknak megvan a maga sárkánya, amelyet hősi küzdelemmel kell legyőznünk, hogy önmagunk birtoklására jussunk. Ahogyan Csánád Béla mondja versében a prágai Szent György-szoborról, a Kolozsvári testvérek nagyszerű alkotásáról: „Ha kételkednél Szent György jó vitéz / történetében, idézd régi szobrát / a prágai vár ünnepi terén. / Halálra ítél sárkány vic sorog rád, / mely azóta sem halt meg igazán. / Meddig győzi a szent a néma harcot? / Időtlenül tusakodik a hős, / arcán felismered rettenve arcod: / benned emeli Szent György jó vitéz / győztes lándzsáját a szörnyeteg ellen, / benned tusakodik az égi hős / halálodig szüntelen küzdelemben.”

Szent György lovag napja a természethez közel élőknel a tavaszkezdet, az új munka, az új lehetőség ünnepe lett. Szent György hava, április pedig ezt üzeni nekünk: személyes harccal birtokba kell venni magunkat, teljes egészében. Hogy teljes egészében átadhassuk magunkat Annak, aki feltámadásával legyőzte a Gonoszt.

Tarjányi Zoltán

Irodalom

KÖLTÉSZET NAPJA '86

Egy Reményik-vers keletkezése

„Vannak költők, akiknek olvasásakor a művészet csillogása, a képzelet játéka, a képek újszerűsége, a ritmus omló zenéje úgy leköt bennünket, hogy eszünkbe se jut a versek mögött álló emberre gondolni. És vannak költők, akikben az ember erősebb a művésznél, akik mindjárt az első percekben úgy megkapnak bennünket egyéniségük szeretetreméltóságával és nemességével, embervoltuk monumentalitásával, belső életük mélységeivel vagy finomságaival, hogy már régen meg vagyunk hódítva; mielőtt tulajdonképpen művészi formáik értékeire gondolnánk. Reményik Sándor ez utóbbiak közé tartozik...” Ezekkel a szavakkal vezette be Sík Sándor a Pásztortűz című folyóirat (Kolozsvár) 1936. május 15-i számában közölt méltató cikkét Reményik Sándor *Romon virág* című verseskötetéről. A kötet 1935 decemberében jelent meg Kolozsvárott, az Erdélyi Szépművészeti Céh századik kiadványaként. A két költő között fennálló mély barátság már 1924-ben kezdődött, amikor Szócs Jenőné Szilágyi Piroška festőművésznő,¹ Reményik művésztársa² és verseinek egyik ihletője, egy szép művészeti naptáralbumot készített a költőnek, saját rajzaival díszítve, benne Reményik Sándor szerettei, író társai és tisztelői emléksoraival. A festőművésznő januárban megkérte Sík Sándort is, hogy írjon néhány sort az emlékkönyvbe. Ő örömmel teljesítette a kérést, bár a két költő akkor még személyesen nem ismerte egymást. Reményik hálás hangú levélben köszönte meg. Az *Egy eszme indul* című verseskötet megjelenése után (1925) újabb levélváltás következett, akkor már feltehetően ismerték egymást, a fennmaradt levelek alapján³.

Egy évtizeddel később Sík Sándor fent említett cikkében így jellemzi Reményiket: „... Azok közül a költők közül való, kiknek egész művét a hangulat egysége tölti el. A hozzá időben közelálló lírikusok közül Juhász Gyula és Tóth Árpád költészetét jellemzi ilyen tökéletes hangulati egység. Mind a hárman fogékony lelkű költők, akik sokféle tárgyról írnak, sokféle hanggal próbálkoznak, színben, hangban; formai hatásokban többkevesebb újat is hoznak; mégis mind a hárman egy-egy jellegzetes, mindenki másétól különböző, sajátos hangulat képviselői, amely minden egyes versüket, az egymástól látszólag távolosókat is belengi, és amely minden másnál jellemzőbb rájuk. Akármelyiknek a nevét mondjuk ki, nem egy vers, nem is egy kép, nem is mondanivalók szövedéke vagy törekvések dinamikája jelenik meg tudatunkban, hanem egy szavakkal ugyan ki nem fejezhető, de mégis egészen határozott hangulat, amely csak rájuk jellemző. Ez a *Reményik-hangulat* az, ami az olvasó lelkét megfogja...” A cikket Sík Sándor ezekkel a sorokkal végzi: „... Az *Erdélyi Szépmíves Céh* alig örökíthette volna meg méltóbban századik kiadványának ünnepét, mint evvel a könyvvel. Ez a könyv valóban ünnep önmagában is, nemcsak a megbecsülhetetlen munkát végző kiadótestületnek, nemcsak a Reményik-olvasók áhítatos ezreinek a Királyhágón innen és túl, hanem az egész magyar irodalomnak.”

Reményik Sándor az alább közölt levélben meghatottan köszönte meg a szép méltatást, és ekkor küldte el Sík Sándornak a neki ajánlott verset is.

Reményik Sándor – Sík Sándornak

Kolozsvár, 1936. május 28.

Drága Testvérem!

Nehezen bírok szavakat találni arra, hogy megköszönjem gyönyörű írásodat könyvemről, melyet barátaim számomra teljes mértékben meglepetésnek készítettek, s céljukat mindenképpen el is érték.⁴

Mély meghatódottsággal olvásom újra meg újra. Olyan elmélyedés, olyan együttrezgés, akkora szeretet jellemzi soraidat, amilyenre csak igaz költő és jó testvér képes.

És látod, mégis vitatkozom Veled. Nem, nem egységes bennem az ember és a költő. Mind erősebben érzem az évek folyamán, mennyire külön járnak ezek ketten. A költő talán emelkedett – az ember csak süllyedt minden vonatkozásban az utolsó szomorú évek alatt. Nem tartozom azok közé, akiket a szenvedés nemesít. A költeményeimben pedig legfeljebb az vagyok – aki szeretnék lenni.

Írásod a végtelen öröm és boldog megindulás mellett újra kimélyítette ezt az örök belső tusámat. Fogadd kérék, ennek illusztrálása gyanánt szívesen a mellékelt s Neked ajánlott kis versemet. A Pászortűz mostani számában jelenik meg.⁵

Áldott ünnepeket kíván s nagy szeretettel
ölel

Reményik Sándor

Össze ne tévesszetek véle

Sík Sándornak

A verspillangó felrepült.
Tágul a kék ég körülötte.
Mint a báb: bámulok utána –
Báb-életét szétfeszítette.

A verspillangó felrepült,
Engem üresen hagyott s holtan.
Meg kell nyugodnom: nem szülője,
Csak eszköze és burka voltam.

Össze ne tévesszetek véle:
Ő immáron a napsugaré.
Hernyóformában, báb-alakban
Én maradok a föld poráé.

Misztikus vándor: megszáll engem,
Csal, minthá magzatommá válna,
Aztán göggel lendíti szárnyát
Egy fölényesebb, más világba.

És mégis jó, hogy háza voltam,
Egy darabig eszköze, őre –
S jó a bábnak, ha néha-néha
Hall egy virágtól hirt felőle.

1936. május 14.

Reményik Sándor

Sík Sándor válasza Reményik Sándornak:

Budapest, 1937. március 24.

Kedves Sándorom,

innen-onnan egy esztendeje, hogy válaszolatlanul maradt egy versed és egy leveled. Talán azért, mert reméltem, hogy élőszóval tárgyalhatjuk meg ezt a mondatodat: „A költő talán emelkedett – az ember csak süllyedt az utolsó szomorú évek alatt ...”

Nem volna méltó Hozzád és hozzám, ha vigasztalgatni próbálnálak, pláne olyasmivel, hogy – ő, dehogy, az nincs úgy!

Tanítgatásokat sem engedhetek meg magamnak Veled szemben. De úgy-e azt szabad mondanom, hogy teljesen megértetek. Átélttem és átélem magam is, úgy, hogy ma már értem a szenteknek számomra azelőtt érthetetlen penitencia-vágýát, amely szinte banálisnak és mániákusnak tűnik néha: egyensúlyt akarnak teremteni a bennük lakó két ember között.

A magam részéről úgy érzem, hogy egy felső és egy a mélyben sodródó ár folyik át a lelkemen. Én úgy érzem, Testvér – ha ez a felső ár bármennyi falevelet, korhadt ágacskát, szemetet és rongyot sodor is magával, a mélyebbik – az mégiscsak az Úristen felé megy és a jobbik énem felé, afele, aki lenni szeretnék. És tudom, hogy Nálad is ugyanúgy van –

csak fáradtabbak az idegeid és nehezebbek a külső körülményeid, semhogy a tudatodba léphetne egy-egy ilyen harmóniakeltő gondolat.

... Amit az egész helyzetet tekintve, nagyon-nagyon érthetőnek talállok! ... Ó, ha segíthetnék Neked valamit!

Az Isten segítsen meg mindnyájatokat, Testvér! Köszönöm a gyönyörű verspillangót!

Nagy szeretettel ölel

Sándor

A két költő-testvér levelezése és barátsága Reményik Sándor haláláig, 1941. október 24-ig tartott, és témájuk mindig „a szenvedő, küzdő, az embertragikum mélységeiben gyötrődő, de a mélységből felfelé kiáltó ember” volt. (Id. a fent említett Sík-cikkből.)

Imre Mária

JEGYZETEK: 1. Sz. J. Szilágyi Piroska festőművésznő (1889–1931). Erdélyi születésű, Budapestre ment férjhez. 1920–21-ben két gyermekével együtt hosszabb ideig anyósánál tartózkodott Kolozsvárott. Itt ismerkedett meg Reményik Sándorral. – 2. Ő festette Reményik Sándor *Vadvizek zúgása* című kötetének (1921) címlapját. – 3. Reményik Sándor levelei Sík Sándorhoz, Piarista Rendház; Sík Sándor levelei Reményik Sándorhoz. Petőfi Irodalmi Múzeum. Kézirattár. – 4. Reményik Sándor 1935 nyarán sokat betegeskedett, ezért a *Romon virág* című kötet összeállításában íróársai sokat segítettek. – 5. Pászortűz, 1936. május 31. sz. A vers később megjelent 1940-ben a *Magasfeszültség* című kötetben, majd később összes verseiben is.

Csoóri Sándor: Kezemben zöld ág

Szeretem Csoóri verseit. Azon kevés költőbarátom közé tartozik, akinek verseit az elémbe került újságokban mindig elolvasom. Kíváncsi vagyok rájuk. Mint egy levélre. Mint egy rokon levelére. Mi van vele? Mit gondol? Bírja-e, győzi-e? Természetesen, elsősorban magát a sorsot, az életet, na meg a versírást is. Személyesen érint, ami vele történik, amit vele történet az élet, s amit maga csinál magának.

Az egyes versek is mindig küldenek egy festményt (Csoóri gyönyörű képeket fest, képi költő a javából és javában, s ha már esztétikaira fordul a szó – különös képessége van arra, hogy ezeket a képeket a hangzás magasában „szólalíttassa meg”, vagyis a képek „énekelnek”. Remélem, tetszenek érteni. A nagyon színesen megjelenő kép a maga elemi részletességével, kissé szürreális lebegésével kitölti a vers hangterét is, „bekiabálja” a kép kereteit, a leíró képek a retorika magasába röppennek. Imígyen a vers nagyon *látszik* – és *nagyon szól*. *Egyszerre*. Azt gondolom, ez a Csoóri-vers keletkezési technikája is. A kép a hangzás előhívójában születik meg. Csúfondáros, de a megértéshez közelebb vívó hasonlattal olyanok e versek, mint ama szuperképeslapok, melyekre éneket-zenét is barázdáltak. Természetesen ez csak technikai hasonlat – épp ennek a kettőnek művészi egysége avatja olyan gyönyörűséggé a költeményeket. S az egyes versek is mindig küldenek egy dallamot. Am egy kötet – mint a jó anyagú verskötetek általában – fölülmúlja, egybefogja,

összenyalabolja az egyes képeket és szövegeket, mintegy könyvvé avatja. „Küldeményné”, ajándékká válik. Az újságok betűit levette, zsoldárkalligráfiává emeli. Igen, olyan, mint mikor gyerekkorunkban vallásos énekeskönyvet tartottunk a kezünkben – aztán abból énekeltünk – a szenvedésről, a megváltásról, hazánkról, az Istenről. Nem mi írtuk, de jó szívvel és jó hangon el tudjuk a verseket énekelni. (Csakugyan, költőnk azon kevés kortárs közé tartozik, kiknek verseiből nem áll az ember idegen vagy baráti füleknek „elő-énekelni” – s talán ez a legnagyobb dicséret, magánhasználatra. Hiszen magánhasználatra kisajátítjuk ilyenkor a költőt – mint a saját mondanivalónkat, mint saját énekünkkel honosított verseket énekeljük.)

Személyesen érintenek tehát Csoóri Sándor versei. Az esztétikai vonzódáson túl ebbe a közös generáció is belejátszik. A generációt itt szorosán véve az időbeliségre értem. S talán valami alkati vagy életmódbeli generációs hajlamra. Hiszen kezdetben, úgy vélem, indulásunkkor vajmi kevés szemléleti vagy ideológiai hasonlóság kötött össze. S ma már szinte azonos életteni, embertani, verstani hullámok örvendeztetik számomra a rokonságot.

Hogy magyarázzam meg ezt közelebből? Egy verskötet, egy költészet nem egyszerűen ideológiát sugároz. A verseknek mint valami felhőknek, megvan a maguk szellemi lecsapódása. Attól párállik a táj. Attól gőzölög, illatosodik a növényzet, attól dúsul a levegő, azt lélegezzük be. Talán szemléletnek nevezhetjük, talán nagyképű szóval attitűdnek – ahogy a fákra nézünk, ahogy kitárjuk az ablakunkat, ahogy fázunk, ahogy kétségbeesünk, ahogy szeretünk, ahogy egy állapotot megélünk, ahogy emlékezünk. Ez a hasonlóság, közelség teszi olyan magától értetődővé számomra a versleveleit, olyan megélhetővé verskínjait.

Ebben a *Kezemben zöld ág* című verskönyvében is ezek a találkozások rendítenek meg a legmélyebben.

Mi éppenséggel a második világháborúban voltunk tizenkét-tizennégy éves gyerekek. Kamaszok. Sihederek. Elő-felnőttek. Nagy-gyerekek. Még nem tudtuk, mi a szemlélet, de már szemléletesek voltunk. Olyan közelre jött a háború, hogy szinte a pupillánk volt a bombakráter. Szinte a kezünkkel érinthettük a katonák halálra hunyt szemhéját. Ázott egyenruhászag ivódott orrunkba, mint a rühes kutyák szaga. Bombák fröccsentek szét a híradókban s a szomszédunk házában. Kamaszkorunk kettéhasadt egy rész háborúra, egy rész játékra, egy rész halottnézetre. Ettől mi már nem szabadulunk. Ez a mi politikánk, szerelmünk, családunk, hazánk örökös háttere: az angol bombázóktól féltett búzatáblák rajongó tengere vagy a Balaton ragyogása fölött ezüstpontokként züm-mögő menekülés, örök tankzüm-mögés, örök csatatér... és mindez gyönyörű! A mi háborús gyermekkorunk – hiszen a háború nincs tekintettel a gyerekkorra – a háborút avatta fájdalmasan széppé, nem a nemzet, hanem a borzalom jegyében. Előre és visszamenőleg alig akad olyan Csoóri-vers, melyben át ne vérezne a pólya. Az a pólya, amit a háború tekert ránk, ott van az író jobb kezünkben, ott van a simogató jobbunkon, ott van a kezét szorító jobbunkon. Valami visszatér. Csoórinál legtöbbször valami szívszorítóan szép képen – lövészárokban, hógomolygásban, vérpettyekben, tankokban – nevelésgesen szomorú szóval azt mondhatnám, ez a háborús esztétika. Ezt nem lehet „kinőni”. A csodálatos tán csak az, hogy Csoóri ezzel is úgy van – mint a tűz körüli ősköltők, sámánok és minden varázsköltő –, hogy addig ismételteti rémületeit, amíg megváltja tőlük magát. Ahogy az idősebb Nagy László vagy a még idősebb Pilinszky is tette a háború dolgaival. Csakhogy – és ez valóban elbűvölő – Csoóri a gyerekkori szemgolyó ámuló tekintetében a szépség keresztjelével látja el a borzalmakat, a gyilkoló-futó-ordító katonákat, véres hóutakat, a félelemben fájdalmasan megszületett szépség. Minden-hasonlata, a légzése ritmikája, a keze mozgása átvette ezt a háborús szépséget. Volt is abban valami megválthatatlan gyönyörűség: a „most meghalni” egzisztenciális élménye – ha szabad magamtól idéznem: „Bombák

ragyognak kioldva magukból, / talán megállnak még az útközépen, / és hirdetik az Excel-sis Deo-t / a levegőbe rögzítve fehéren! / De gyönyörű . . .”

Igen, amíg Pilinszky a maga tíz évvel idősebb tapasztalattal és borzalmaival az apokaliptikus sírásba és reménybe kapaszkodik: „de nem lankadtam mondani / mit kisgyerek sír deszkarésbe”, és világvégi vákuumba helyezi a maga háborúját: „Látja Isten, hogy állok a napon. / Látja árnyam kövön és kerítésen. / Lélegzet nélkül látja állani / árnyékomat a levegőtlen présben” – addig Csoóri a gyerekkori boldogságba idézi a mi tíz esztendővel fiatalabb emlékeinket: „... Remeg a levegőég köröskörül / s fehér rakétaként száll föl lassan a zámolyi templomtorony.” S micsoda zamatok és csordulások a mi háborús gyerekkorunk idézetéből: „Ó, körteíz, számban szétfutó zamat / s ti repedő húsú szilvák, ott gomolygott / bennetek, ki tudja, mennyi lepke szárnya, / rózsabogaré, rigóé! Egy harapás / és napfény söpört végig a kerten. Fröccsenő / nedvektől gyors záporok irgalma / fényezte át a leveleket. Magam voltam és / mégse egyedül: állt a levegő velem, / remegett, mint pályára ítélt lovak bőre.” Milyen más gyerekkor, milyen már „levegő-prés”! A háborús évek „boldog kora”. Pedig még a Tiszáról is háborús hasonlat jut eszébe: „... a Tisza ... némán menetelt, mint eltervesedett hadifoglyok.”

Ez a közös, gyerekkori háború: Csoóri költészetében megejtő varázslatossággal bomlik eleven, félfő és mégis fölemelő képekké – olyan rokonközletről hallatszik, mint az akkori bombák ritmikus bömbölgése. Engem mindig megdelejez.

A szerelem ... minden költő szabadító és rontó állapota. Mégis azt érzem, olyan elevenen idézi meg a sajátját: mintha a sajátomét érezném. Különösen ezt a legutóbbi borzalmast: a halál fekete hálójában fönnakadt haját: „A testét átfújó szélben / nekem ő jelenik meg mégis / tömérdek, éjféli hajával ő jelenik meg . . .”

Megint csak a generációnkra gondolok. Mintha ezekben és ebben a szerelemben valami végtelen földönfutás volna, földönfutás valami elől, ami talán maga az előbb leírt háború, talán maga az agyonázott katonaruháktól, síró anyáinktól, tankapostasáktól menekülő gyerekkor. Mintha az egész politikától súlyos éveinkből való menekülés is volna. Mintha a mi magánmenekülésünk volna a társadalomból a szerelemben. Mintha kételkedésünk menedéke-menhelye volna a szerelem hitébe. Mintha életünk gyerekkori és ötvenes évekbéli megfegyverzettségéből, betonfegyelméből menekülne ez a szerelem a szabadság túlbuzgóságába, forró önkívületébe. A szerelmes versek az önkívület szabadságát keresik – az agy ketreiceiből.

Persze hogy ennek a szerelemnek az elvesztése csaknem az „én” elvesztésével jár együtt. A véletlektől fölfokozott gyász: „Már hallani messziről is, / hogy most a haláloz után újra nehéz a lélegzésed, / mintha egy bazalthegyet hordanál / megszakadt szíved helyén.”

Csodálatos-eleven holt-leírás: „Mióta nem vele ébredek, / mióta nem vele ülök asztalhoz vacsorázni, / mióta a halál nevető számba ömlött / s beszorulok az esők közé, / mint vaskerítés lécei közé gyerekkoromban: / egy vékony, fekete csíkot látok ugrálni hosszan / a szemem előtt ... / ... húzza szememet, csalja maga után, / mint foglyul ejthetetlen, fekete hajszál.”

És ahogy megint átüt a szerelemben menekült háborús gyerekség: „Frontra induló, kónok katonákat / temettek annyi bajba, / annyi utolsó éjszakába, / amennyibe te engem betakartál.”

S marad a világomló, elengedhetetlen szerelem: „... Ott még / a Napé voltál: átsütött szoknyádon, rajtad, / gyönyöröd s húsod páráján; megyek a / fákhoz följebb, a berkenyebokor ezer szeméhez, / mert látni akarom, ami téged látott / s ami eltemethetetlen belőled azóta is.”

S mi még, mi még? Mi minden adódik össze egy ilyen kötetben az ismételhetségtől? Megint csak a közös generációs gesztusokban kutakodva türemkedik elő az az állandóan meglevő, finom pára, amit közönségesen halálnak nevezünk. Mindenütt jelenvaló

halál, ahogy ittmaradt a gyerekkorból: a meghalhatóság azonnali pillanatai, melyek átjárják a verseket, a szerelmeket, az idegen városokat éppúgy, mint a honi tájat. Halálvágy? – mondanák nagyokosan Freudék, pedig már intenzitásából is kitetszik: ez maga az élet vágya, maga az élet-láz. Az a fölfokozottság, ami kezdettől fűti Csoóri verseit. Az a kockázat, amivel emberségesen viszi vásárra bőrét szerelemben, visszaléphetetlen utakon, tiszta és fölszántan engesztelhetetlen társadalmi gondolkodásban. A láz becsülete, mely minden fantomjában és tébécé-lázban és társadalmi romlottságában le akarja győzni a halált.

Ez az a fölfokozottság, mely örökké a tájat szegezi szembe az elmúló idővel, a természet buja és tiszta megjelenését, melyben ötvenöt éves fővel is fűbársönyra hanyatlik. Kevés költőnk van, aki ennyire mikroszkópiusan hiteles *tájjal* népesíti be gondjait, szerelmét, népköztársaságát. Eleven földdel, melyből vétetett. Hóval, hófallal, melyen át nem tud kelni a háborús tüzéség sem, szétlőhetetlen, mint a vízzsaggal gomolygó pára, melybe hiába öklelnék bele a legsúlyosabb rakéták – szétfoszlik, elnyúlik, félregomolyog, de ellenáll. Ez a táj maga Csoóri szülőföldje, melyen a láz fölfokozottsága fűti a füveket. Az erdőségeket. A dombkanyarokat és Don-kanyarokat.

Ezeket üzente nekünk ez az egybefogott, egy híján hatvan vers. Most már énekeskönyv, amiből e jellegzetesen zsoltáros verseléseket dűnnyögjük.

E verseknek az a tudományuk, hogy a képeket retorikusan jelenítik meg, mint mondtam. Fölfokozottságuk a képi halmazállapotból a hangi zenébe emelkedik, miközben megképzik az a *hangulat*, az az állapot melyért a költő a verset írta. A vers igazán a vers közben keletkezik, s végére ér el olyan szomorú teljességig, mint az orgazmus. Ez a Csoóri-vers igazi formája.

Azt hiszem, álnokság volna mind az ötvenkilenc verset agyondicsérni. Csoóri a nagy verseiben maradéktalanul tud „képíteni” és „zengetni”. Természetesen, mint minden költőnek, megvannak a maga, reflexeibe ivódott „húrfogásai”, „ecsetkezelései”. Ahol „elméleti” anyagot akar a képbe és retorikába fogni, ott „tan”-akodó, elvont lesz. Ahol tárgyilag meg akar „fogalmazni” valamit, ott a kép- és húrfogások túlszínessé vagy túlvezéreltté válnak. Csak látszanak a képek, csak hangzanak a hangok. Ilyenkor belesodródik tanult önformáiba. „Megcsinálja” a verset, a zene is kizeng, de vissza csupán a szép sorok maradnak, melyek kiperegnek az emlékezetünkből, mint kezünk közül a kvarchomok. Ilyenkor, hogy úgy mondjam, „elleng” a vers, ön-reminiscenciák pengenek elő, és a levélből tőredék lesz.

Sajnos, Csoórit az élményei nem engedik „ellengeni”. Túl gyakran sujt reá az élet, ami-re megvan a maga eredeti válasza. A társ elvesztése a szakadék pereméig lökte. „Nyitott sebemmel ott fekszem most én is azon a mezőn...” Ahogy annyiszor, most is rátörték az „égiek”: „Felhők jönnek rám és vágtaázó, idegen lovasok. / Hányadik testemet tapossák újra bele / hazai földbe? Sár, ganyé, keserű fű a számban. / S édes hazám földjétől öklel-dezem.”

De így küldi nekünk szív-tudó levélsorait: „De érzem s tudom: rámtalál majd a szél...” (Magvető Könyvkiadó)

Gyurkovics Tibor

Fodor András: Reményfutam

Ha jól számolom, éppen a tizenharmadik verseskönyve Fodor Andrásnak a közelmúltban megjelent *Reményfutam*. A legelső a sorban, a *Hazafelé*, 1955-ben látott napvilágot, megkésve az idő történelmi torlaszain, a legújabb 1985-ben. S ha észbe vesszük, hogy költői bemutatkozása a második világháború utáni *Válasz* hasábjain esett meg, melynek nagy tanúi: Illyés Gyula, a szerkesztő Sárközi Márta, Fülep Lajos, Szabó Lőrinc, Németh László, Bibó István (legtöbbjük emlékét vers is idézi az új kötetben) már mind behajóztak azóta emlékezetünk és a szellemi Magyarország Pantheonjába, akkor érzékeljük csak igazán, hogy szinte négy évtizede van jelen, s nem akármilyen, hanem a legújabb kori magyar történelem hullámheggyekkel és hullámvölgyekkel, zúgókkal és örvényekkel áradó négy évtizede fölé borul most már Fodor András költészete égboltjának az íve, s a költő, ahogyan ezt egyik korábbi kötete címével ki is fejezte, maga is ennek „az időnek a foglya”, amelyben mi, kortársai valamennyien egyek vagyunk és együtt vagyunk vele.

Lévén realista alkatú és törekvésű költő, a szó legmodernebb, 20. századi értelmében, aki az önkifejezés vagy önmegvalósítás mámorát sohasem a formai újítások – vagy új formátlanságok – kikísérletezésének a szédületében találta meg, hanem a lelkes anyag csudáinak és az emberi világ üzeneteinek az érzékletesen képszerű és fogalmilag pontos tolmácsolásában; főként mint a kisebb emberi közösségek, baráti csoportosulások eleven lelkiismerete, aki úgy őrökdi a lelkeket összetartó rokonszeírv, a közös eszményekben való egymásra utaltság kohéziója és becsületbeli adósságai fölött, mint a régi görög polisz vagy a római urbs világának költő és filozófus pásztorai – ebben a kötetben is változatlanul a megélt személyes élményt emeli át az ihlet duzzasztóján a versben. Észrevétlenül és könnyedén szakad el a nyérs valóság prózájától, ahogyan a madár vagy a repülőgép, amelynek röptét szemünkkel követjük, mégse érzékeljük, vagy ha benne ülünk, testünkkel nem érezzük, mikor is úszunk át egy másik elembe, legyőzve a földi nehézkedést. Egyik versében a „fecskek iramló gyorsíráselei”-ről beszél, s a kötetnek a görög, a spanyol vagy a japán ütiélményekről beszámoló versei tele is vannak ilyen, a lényegét egyiket vonással kiemelő, lírai gyorsíráselekkel. Milyen pompás az *Éber álom* bevezetése! „Egész éjszaka mellemen / robogtak a kamionok. / A szállodában / zsírosan, forrón állt a levegő.” Vagy amikor a szerelmi, az érzéki varázs ígézetét így kötözi vissza a papírra az *Álom* az *érkezésről* című verse végén: „A kar, a váll, a mellek, csípők / sóvár mágnesre összezárul. // S a térd fölsiklő / kígyómozdulása / megnyitja a tilalmas / ígért kapuját.”

Egészen másfajta intonációval szólal meg viszont a *Reményfutamban* az emberi létezésnek az a területe, amelynek költői megszólaltatását Fodor András pályája kezdetétől fogva egyik alapfeladatának és alapmondanivalójának tekintette, s ez nem más, mint az emberekben mindig testvért kereső és naiv ősbizalommal mindig testvérré is találó buzgalom sorsa a költő személyes életében a hetvenes-nyolcvanas években. Az embereket egymással összekötő híd-sors és híd-szerep vállalásának a buzgalma nem apadt el, s a *Visszanézve* című vers tanúsága szerint a költő mint „könyörtelen művezető”, lankadatlanul hajtja tovább „a test gépezetét... konok működésre”, a jónak és üdvösnek vélt emberi ügyek szolgálatában, de már sejti-tudja, mert minduntalan ezt tapasztalja, hogy ennek a szolgálatnak többnyire és törvényszerűen szinte nem lehet más, csak omlás a vége. A *Reményfutam* ilyen típusú verseiből, a kötet gerincéből egyébként, amelyekben jeges és fájdalmas józansággal méri fel saját irgalmas szamaritánus szerepének a lehetőségét, illetőleg határait, olyan ember portréja rajzolódik elő, aki illúziótlanul és fáradhatatlanul, a görög sorstragédiák egynémely hősére emlékeztető kötelességtudás fegyelmével és megállottjakték munkálkodik egy magasabb, mondhatni: transzcendens parancs teljesítésén; „erőntúli vállalásról” panaszkodva, s „bekötte a bizalom szemellenzőibe”, s magára véve „a folyton másra figyelés őrlődő kínját, gondját”, a „szabadító pillanat” reménye nélkül, mert „körülkerít mindenfelől, csimpaszkodik az éhező igény”. Ahogy egyik versé-

ben írja: „Parancsuk terhet lerázni nem tudom. Két kinyújtott karral meddig tarthatom még meredek hídként magamat...” A költő, aki egy életen át hitt abban, hogy a jóhiszeműség és az önzetlen bizalom mesebeli kiscsizmáival igenis át lehet lépni azt a „roppant jeges űrt”, amely a lelkeket – a modern világban – elválasztja egymástól, most önkínzó realizmussal, a lírai élvezetelenség eszközeivel mutatja meg, hogy ennek a hitnek a tégláiból is zárkafalat keríthet az önzetlenség Sziszifusza közé „az alattomban száguldó idő”.

„Lehet, hogy születésétől fogva / mindenki boldogtalan?” – kérdi rémülten *Belátás* című versében, mint aki a pálya delelőjén döbben rá arra, ami másokat kora ifjúságukban hangolt először versre. „Igen, én mondtam: nincs határ a szeretetben – folytatódik a versbe zárt önvallomás –, de érzem, nem tudom tovább szétosztani magam.” A lélek erőtelenedik el ebben a határokat nem ismerő szolgálatban, igyekezete ugyanolyan „csődbe-tört erőlködésnek” bizonyul, mint a *Hajóút*, *Fonyód* – *Badacsony* című versben ábrázolt „természetdúsítás”. Megkésétt felismerés ez, mert a költőt az elmúlt évtizedek során már teljesen befalazta az „őrségbe esküdt” pompeji strázsa erkölcsének a cementje. Ennek a lelki magatartásnak tehát nincs alternatívája, ezért szolgálja tovább „a másokhoz-szólás parancsát, / a misszió megváltó igazát”, ahogyan ezt egy másik költő – Babits Mihály – beszélgető füzeteiből merített vendégsszövegek és a saját költői mondanivaló vegyítéséből komponált *Babits*, 1941 című verse vége felé megvallja. – Tulajdonképpen Fodor András második „józan reggele” ez a kötet; a hasonló című, 1958-as kötetben a világ akkori riasztó elzordulását diagnosztizálta, mert akkor az volt a költő „sebe”, most saját lelki helyzetét abban a szűkebb világban, amelyben: „Rázkódom vonatokon, / nyakamban kötelességek / le-húzó jármával. Sosem / látom az ablakok mögött / a táj tetszelgő mozi-ját.”

A rezignáció azonban, amit a kötet címe sugall, mintha Fodor Andrásnak – a szó magasabb értelmében – már csak legfeljebb valamiféle irodalmi „pótvizsga” lehetőségét kínálna a sors, csak részben ered az emberi lelkek „szanitécének” mind kilátástalanabbá váló szolgálatából. Mindez össze kell hogy függjön valahol annak a nagyobb erkölcsi romlásnak – a világ elsilányulásának – az előrehaladásával, amely mindenfajta humanizmus, erkölcs és egészséges, ép gondolat posztulátumait kezdi – egyre gátlástalanabban – kétségbe vonni. „Baj van, ha elkezdik magyarázni / a rosszról, nekünk az a jó!” – írja egyik versében, pontosan megjelölve korunk lelki pestisének egyik fő kórokozóját, a legveszedelmesebb narkomániát: a tömeges erkölcsi nihilizmust, amely éppen azokat juttatja a *Bekerítve* című versben is megjósolt sorsra, akik változatlanul a régi becsülettel élnek. „Tanuld, milyen lesz hazátlanként / tiblábolni saját hazádban”. S a költő rosszkedvének ez a másik, az előbbiekkal összefüggő, de annál hatalmasabb indítéka, amely nemcsak a költőnek az emberi barátság és más kapcsolatok kíváncsú minőségéről vallott eszmé-nyeit kárhoztatja reményfutamra, de a költészetnek azt az ősi ihletforrását is, amely Catulluson, Villonon és Balassin át Illyés Gyuláig vagy Fodor Andrásig – évszázadokon, évezredek-eken át – annyi költőt éltetett a maga életvizével. De most mintha gonosz tréfák kedvelői a tiszta forrás fölé szereltek volna egy táblát, azzal a felirattal, hogy: Vigyázat! Fogyasztásra nem alkalmas! Igyunk helyette desztillált vizet! – Pedig biztosan Fodor Andrásnak van igaza, akkor is, amikor azt mondja, hogy a „trükkök” helyett ideje volna ismét a „fogantató eszmét megtanulni”, mert a költőnek ma sem lehet más dolga és hivatása, mint hogy „játszó kezét nyújtva a szenvedésnek – ahogy *A múzsák szövetségéhez* című szép szonettjében olvasom –, hiteds el, hogy a líra logika, hiteds el, addig értelmes az élet, ameddig él a művészet maga. Míg forma, szín az anyagból megébred, amíg a hangon átsajdul a lélek...” – No de hiába is bizonygatná a kritikus, hogy így van, mert: van, akit nem szükséges, s van, akit nem lehet ennek az igazáról meggyőzni. (*Szépirodalmi Könyvkiadó*)

Könyvek szentekről

Korunkban „divatba jöttek” a szentek. A megnőtt érdeklődést egészséges vágy hajtja: nem elvont fogalmakból szeretnénk megismerni a krisztusi életformát, hanem példás keresztény életetekből. Száraz elméleteknél érdekesebb, érthetőbb és népszerűbb olvasmányt kínálnak, s konkrétabb példát is mutatnak számunkra: a mi korunkban, a mi körülményeink között, a mi személyes adottságainkkal hogyan lehet szentté, Krisztus igazi követőjévé válni.

A közelmúltban mindkét katolikus könyvkiadónk több szentnek vagy szentéletű kortársunknak bemutatására vállalkozott.

A Szent István Társulat négy ilyen könyvet jelentetett meg – hármat közülük azonos, tetszetős külsőben, mint egy új sorozat első darabjait.

Eloi Leclerc: Egy szegény ember bölcsessége

Az egyház egyik legnagyobb szentje a világ legkisebb szegényemberkéje volt. Szent Ferenc radikális szegénységben követte Krisztust: nem volt semmije. De szegény volt úgy is, hogy megjárta a lélek éjszakáját, az Istentől elhagyatottság poklát. Életének ezt a legnehezebb periódusát ábrázolja ez a kis könyv, mély és hiteles lélekrajzzal: azt az időt, amikor méltatlanok hatalmaskodása, széthúzása miatt veszélybe került az a rend, amelynek létrehozására Szent Ferenc meghívást kapott. A Fiorettiből ismerős legendák tűnnek fel e lapokon, a „Bölcsesség” és a „tisztá Egyszerűség” nyelven.

Jo Lemoine: Szent Rita

Szent Rita élettörténete a régies s ma már meghaladott szent-életrajzok stílusában készült. Inkább a század első felének leányregényeire emlékeztet: nagy hang-

súlyt kapnak benne a kissé naivan hangzó csodák és a lényegtelen, mesésen kiszínezett epizódok. Ez a közkedvelt és nagyszerű szent megérdemelne korszerűbb és igényesebb, a valósághoz közelebb álló bemutatást.

Elisabeth Heck: Képek Szent Vince életéből

Páli Szent Vince élettörténete kalandregényekbe illő fordulatokkal teli: a szegények barátja volt gályarab, eladták rab-szolgának, tolvajlással gyanúsították. Nem véletlen tehát, hogy film is készült róla hazájában, Franciaországban „Monsieur Vincent” címmel – egész Párizs Vince úrnak szólította. E. Heck műve is olyan, mint egy film forgatókönyve. Nem ad folyamatos krónikát Szent Vince életéről, csak a legjellemzőbb, érdekes epizódokat villantja fel rövid képsorokban. Történeteinek hangvétele objektívebb, mint Szent Rita életrajzáé. Beéri azonban az események színes leírásával, a szent egyéniségének belső vonásait az olvasónak kell kihámoznia a cselekményből.

Jean Ladame: Jézus Szíve apostola – Alacoque Margit-Mária élete

Alacoque Szent Margit a 17. század nagy francia misztikusa, a Jézus Szíve-tisztelet első apostola. Egy látomásában Assisi Szent Ferencet kapta kalauzul, hogy eligáztítsa a reá váró „gyötrelmek és szenvedések között”. Valóban: sokan és sokáig félreértették Margitot – misztikus élményeit neurotikus képzelgéseknek tulajdonították. „Ez a könyv nem akar újat mondani a szent vizitációs nővéréről: csupán a vele való megismerkedéshez akarja hozzásegíteni korunk keresztényeit” – írja a szerző. Margitnak és nővértársainak vallomásait, roko-nainak visszaemlékezéseit idézve a szerző

valóban közelív és hitelessé teszi ezt a méltánytalanul elfelejtett szentet.

Az *Ecclesia* Kiadó új sorozatot indított *Krisztus mai tanúi* címmel. A könyvek műfaja és terjedelme erősen változó. Közös vonásuk azonban az, hogy mindegyik kötet korunk egyházának egyik világszerte ismert és becsült személyiségét mutatja be.

Mary Hall: Dom Hélder Camara

A legendás híró brazil érsek tavaly ősszel ment nyugdíjba, 75 éves korában. Mary Hall interjút készített vele az életéről. A riporter néhány napos ott-tartózkodása során szerzett saját megfigyeléseit összeolvasztja az érsek által vázlatosan elmondott élettörténettel. Camara pappá szentelése után rövidesen országos feladatokra kapott meghívást. Rio de Janeiro segédpüspökeként gyakorlatilag ő irányította a brazil Actio Catholicát, majd ő hozta létre a Brazil Püspöki Konferenciát 1952-ben, s nem kis része volt abban is, hogy néhány évre rá megszületett Latin-Amerika Püspökeinek Tanácsa (CELAM). Életét egyre tudatosabban és elszántabban a szegények és elnyomottak szolgálatába állította, főleg akkor, amikor a nyomortól leginkább sújtott Északkelet-Brazíliában Recife püspökévé nevezték ki. A rövid, de színes interjú így Camara egyéniségének és életútjának vázlatát villantja elénk.

Oscar Romero: Akit a szegények miatt öltek meg

San Salvador 1980-ban meggyilkolt érsekének nevét mindnyájan ismerjük, ahogyan a napi hírekből halljuk a kormány és a népi erők közt folyó kíméletlen harcok újabb eseményeit is. Romero életének utolsó éveiben egyre határozottabban követelte a társadalmi reformokat, elítélte a vérengzést, ártatlan emberek megkínzását és megölését. A püspöki katedrálisban rendszeresen prédikált, s hangját mindenkihez eljuttatta az egyházmegye rádiója. A kötet az életének utolsó négy hónapjában elmondott kilenc beszédét tartalmazza. (Az utolsót szakította meg a gyilkos golyó.) Kü-

lönös prédikációk ezek: a keresztyén hit és a latin-amerikai püspöki konferenciák határozataira hivatkozva Romero nyíltan politizál. Elemzi az ország politikai-társadalmi helyzetét, elítéli az emberi jogok megsértését – nemcsak általánosságban, hanem a konkrét napi eseményekre utalva. Tanulságos olvasmány mindazoknak, akik kíváncsiak arra, hogy az egyház hogyan harcol Latin-Amerikában a szegényekért és az elnyomottakért.

Hajdók János: Kalkuttai Teréz Anya

A sorozat e kötetének szerzője magyar, a könyv most már második kiadásban jelenik meg. Hajdók Jánost megigézte Teréz anya legendássá nőtt, mindnyájunk által ismert alakja. A nagy műveltségű szerző széles olvasottsága és gazdag asszociációs készsége időnként a bőség zavarához vezet – sok kitekintéssel, széles háttérrel mutatja be Teréz anyát és életművét, majd a második részben a Szeretet Misszionáriusainak lelkiességét. Az író sokat foglalkozhatott témájával – felhasználja Teréz anya saját írásait, a róla megjelent életrajzokat és a vele készített interjúkat. Többször hivatkozik Malcolm Muggeridge-re, aki filmet is készített, könyvet is írt róla – furcsa módon azonban ismételtelen keresztnévén (Malcolm) emlegeti a nálunk is ismert író.

Balássy László: Mindig hűségesen

A Székesfehérvári Egyházmegyei Hatóság kiadásában megjelent könyvet szintén az Ecclesia Szövetkezet gondozta. Az alapos forrástanulmányokra épült életrajz vérbeli író munkája: színes, de precíz stílusban, fegyelmezetten és célratörően rajzolja meg Bogner Mária Margit életútját, tárja fel lelkiességének sajátos vonásait. Mária Margit 1933-ban, huszonnyolc évesen halt meg, az első magyar vizitációs zárda alapító tagjaként. Izzó istenszeretetét, misztikus élményeit elsősorban levelein keresztül ismerhetjük meg. Szakos Gyula székesfehérvári megyéspüspök előszavából megtudjuk azt is, hogy Mária Margit boldoggá avatási ügye folyamatban van.

Bach: Karácsonyi oratórium

„Nincs objektív muzsikálás”, írta Dohnányi Ernő. Nincs, hiszen a tolmácsolás egyben mindig újjáalakítása a műnek, mindig személyes értelmezés, a művész a darabról alkotott fölfogását mutatja be, s védi meg előadásával. Ezzel a fölfogással a hallgató egyetérthet, vagy elutasíthatja, de mindenképpen összeveti a műről benne élő képpel. Így van ez, ha új Hamlet előadást látunk, ha versmondót hallgatunk. Csakhogy zenei művek előadásakor a hallgató sokkal inkább „ki van szolgáltatva” az előadói értelmezésnek, hiszen a közönség nagyobb része nem tud úgy kottát olvasni, mint egy verset vagy egy drámát. Még kevesebben képesek arra, hogy a partitúrát követve a maga teljes egészében „belülről” halljanak egy-egy darabot. Ezért talán nem túlzás azt állítani, hogy az énekes, a hangszeres szólista, a karmester felelőssége, ebből a szempontból legalábbis, sokkal nagyobb, mint a színészé. Ez a felelősség hanglemezek kiadásával még megsokszorozódik, s ezért van akkora jelentősége, ha egy-egy remekmű magas színvonalú előadásban jelenik meg.

Ez a fölismerés tükröződik a Hungarotonnak abban a jól bevált gyakorlatában, hogy nagy, alpművek világhírű, többé-kevésbé egyöntetűen kiválóknak ítélt fölvételeit magyar hanglemezen is kiadja. A válalat 1985 karácsonyára két ilyen jól időzített albummal is megörvendeztette a lemezgyűjtőket: Händel Gardiner vezényelte Messiasával és Karl Richter tolmácsolásában Bach *Karácsonyi oratóriumának* megjelentetésével.

Bachról szólva Karl Richter nevének említése éppoly elkerülhetetlen, mint, mondjuk, Albert Schweitzeré. Hogy kritikusai egyszer túlzottan száraznak, előadásmódját nem eléggé „áradónak” tartják, máskor túlon túl romantikus, az expresszi-

vitásra a „kelleténél jobban” törekvő magyarázó stílusát kárhóztatják, az az előadói gyakorlatnak idővel (nem is olyan lassan) változó divatját mutatja – s Richter tolmácsolásának mindenkor vitathatatlan érvényességét is. Előadása a régebbi, szubjektívebb hangvételi interpretációk korában ugyanúgy megföllebbezhetetlen értékű volt, mint napjaink historikus fölfogást előtérbe helyező fölvételei között. Richter „Bach-képe” pontosan körvonalazott, tévedhetetlenül biztos és egyértelmű, mesterségbeli felkészültsége káprázatos – írta róla Pernye András, 1969-es budapesti vendégszereplése idején, a *H-moll mise* előadásáról szólva.

Az 1965-ben készült fölvételen kitűnő szólista gárdával dolgozott Richter – Gundula Janowitz, Christa Ludwig, Fritz Wunderlich, Franz Crass neve fémjelzi a produkciót. Az általa alapított Münchener Bach Kórus és Zenekar, mint mindig, ezen a lemezen is nagyszerű, technikailag végtelenül pontos, kiegyenlített, árnyalatokban gazdag, meleg tónusú előadással kétségtelenül hozzájárul a sikerhez. Nagy súlyt fektetett Richter a Bach-műben oly fontos szöveg tiszta ejtésére, hangulatának zenei eszközökkel is mind hívebb, expresszív visszaadására. Tolmácsolásában maradéktalanul érvényre jut az a lutheri követelmény, hogy a dallamnak tükröznie kell a szavak értelmét, érzelmvilágát.

Ki kell emelnünk az előadók közül a fiatalon elhunyt Fritz Wunderlichet, aki a szöveg természetes lüktetését nagy érzékenységgel követve, bámulatos kifejezőerővel közvetíti a bibliai történetet. Evangélistája felejthetetlen szépségű teljesítmény, csakúgy, mint a „Frohe Hirten, eilt...” kezdetű áriában a néha szinte leküzdhetetlen technikai nehézségekről tudomást sem véve diadalmas-fényesen szárnyaló, a

lázás örömet tökéletesen kifejező előadása.

Ha – különösen a zenekari hangzást, a dinamikai megoldásokat, az énektechnikát illetően – a zenetudomány legújabb kutatásai már „túlhaladottnak” bélyegzik is az előadás sok részletét, ha a legújabb fölvételek korabeli hangszerek fölvonultatásával, a Bach korabeli játék- és énektechnikát minél tökéletesebben reprodukálni próbálva valószínűleg közelebb állnak is az Oratórium 1734-es lipcsei előadásához, sokak számára mégis még hosszú ideig Karl Richter fölvétele lesz a leghitelesebb, „az igazi olvasat”.

Németh Anna

Bach: Cantatas „Kreuzstab”, „Ich habe genug”

A két kantáta különböző ünnepekre íródott, az 56. a Szentháromság utáni 19. vasárnapra, a 82. Mária tisztulásának ünnepére. Témájukban rokonok: mindkettőnek a halál, közelebről a hívó embernek a halállal való találkozása áll a középpontjában. A tematikai hasonlóságot a hangnemi és szerkezeti hasonlóság is kiemeli. A zenei megfogalmazás egyszerre képes kifejezni a lélek elszántságát és felfelé törését, s a földi élet, a keresztfá nehéz terhét. Más Bach-művekben is megfigyelhetjük ezt a zseniális és mélységes hitből fakadó szerkesztésmódot: a legtragikusabb, fájdalmas, síró motívum csap át hirtelen diadalmas, boldog újjongásba, amely mindennél erőteljesebben fejezi ki, hogy a keresztyény ember számára a halál soha nem a véget, hanem éppen ellenkezőleg, valaminek a kezdetét jelenti. Kiemelkedően szép előadásban hallhatjuk e két remekművet: Polgár Lászlót a Capella Savaria kíséri, közreműködik: a Szombathelyi Énekegyüttes. Vezényel: Németh Pál.

Liszt: Die Legende von der heiligen Elisabeth

Örömmel tapasztalhatjuk, hogy az utóbbi években a magyar olvasó és lemezhallgató kézhez kaphat olyan műveket, amelyekből

Árpád-kori magyar szentek életéről, a hozzájuk fűződő legendákról olvashat, ill. hallhat. Ilyen volt pl. A Gondolkodó Magyarok sorozatban István király Intelmei, az Árpád-kori legendák és intelmek c. könyv, és ilyen a most új előadásban lemezre vett Szent Erzsébet legenda, Liszt első oratóriuma. A mű megírásához az ihletet a wartburgi vár freskósorozata adta, amelyeket Moritz von Schwindt osztrák festőművész készített Szt. Erzsébet életének eseményeiről. A téma több szempontból is foglalkoztatta a mestert: a szociális problémák iránt érzékeny képzeletét megfogta Erzsébet jósága és segítőkészsége. Másrészt a téma magyar vonatkozásai is érdekelték, hiszen élete végéig magyarnak vallotta magát. A szöveggény, amelyet Otto Roquette írt, a középkori misztériumjátékokra emlékeztet, s Erzsébet életének öt fordulópontját állítja középpontba. Kisgyermekként, ifjú feleségként, szegények védelmezőjeként látjuk, majd férjétől búcsúzva. Férje halála után anyósa kiűzi őt otthonából, majd a legvégén jelenetben haldokolva, de lelki békéjét megtalálva indul égi hazája felé. A mű két fő részből áll, az egyes részek három-három képet foglalnak magukba. A szerkezet tartópillérei: a zenekari nyitány, a két közeledő kép és a zárókórus. Ezek a tartópillérek a gregorián eredetű alapotívumnak különböző karakterű feldolgozásai, amelyek egységbe foglalják az egész kompozíciót.

Bernard Deyriés–Dennys Lemery–Michael Sadler: Rajzos zenetörténet. Az őskortól napjainkig

Országos visszhangot keltett néhány hónappal ezelőtt a Kodály Társaság nyílt levele az iskolai énekkoktatás tragikus helyzetéről és a zenekultúra visszaszorulásáról. Bár egyetlen könyv aligha oldhatja meg a súlyos nehézségeket, ez a kedves, humoros rajzokkal, ötletes-ironikus szövegekkel illusztrált mű mégis sok gyereket tehet majdani zenekedvelővé. Nagyszerű

az ötlet: tanuljunk játékosan zenetörténetet. Ugyanakkor azonban komoly és hasznos játék ez, mely segíthet az általános műveltség növelésében s megtaníthatja a mai gyerekeket a zene által is az emberhez méltó életvitelre. A rajzos zenetörténet, melynek nyomdatechnikai kivitelezése is kitűnő, élvezetes kalandozásra hívja nézőit és olvasóit. Jó lenne, ha minél többen részt vennének ezen a – biztosan sikeres – felfedező úton.

J. S. Bach: Levelek, írások, dokumentumok

Aki látta a televízó Bachról készült filmsorozatot, bizonyára kedvét leli ebben az életrajzi dokumentumokat tartalmazó összeállításban, hiszen ráismerhet belőle azokra a sokszor drámai, máskor humoros helyzetekre, melyek egy nagy zeneköltő hétköznapijait alkották. A nagy Bach szívós küzdelmet vívott a meg nem értéssel, intrikákkal, fogcsikorgatva harcolt családja napi kenyeréért, s közben a zeneirodalom csúcsára emelkedett. Ezt a szenvedésekkel, lemondásokkal tarkított, felfelé vivő utat ismerhetjük meg az összeállításból, melynek alapjául a lipcsei Bach-archívum össziadása szolgált.

Boros Attila: Muzsika és mikrofon

Alcime szerint a Rádiózenekar négy évtizedének történetén tekint végig Boros Attila összeállítása. Maga a vállalkozás is érdekes: ezzel a zenekarral ritkábban találkozhatunk a hangversenyteremben, élete és működése szükségszerűen személytelen stúdió-körülmények között bontakozhatott ki. Annál izgalmasabb és tanulságosabb megismernünk azokat az emberi körülményeket és helyzeteket, melyekből a „gépzene” születik. Boros Attila humorral átszőtt írása azt a folyamatot vázolja, melynek során a Rádiózenekar világszerte megbecsült és számontartott együttesé fejlődött, közben pedig találó portrékat rajzol azokról a művészekről, akikkel a zenekar együtt szerepelhetett. Személyes közelségből pergeti vissza az együttes krónikáját, s

ez a magyarázata könyve életszerűségének, s annak is, hogy mellőzi a kritikus megjegyzéseket.

Till Géza: Opera

A népszerű operakalauzok között Till Gézáé az egyik legalaposabb munka, mely a feldolgozott műveknek szinte minden fontos jellemzőjét megvilágítja, s a napjainkban ugyan megkérdőjelezett, valójában azonban változatlanul népszerű műfaj jövőjéről is meggyőző. Ezt elsősorban azzal éri el, hogy az operát nem a többi művészeti ágtól elszakítva tárgyalja, hanem azokkal szoros kölcsönhatásban. Adatközlése lényegre törő, s különösen értékesek a szöveggönyvek rövid összefoglalásai. Az opera története iránt érdeklődők bizonyára örömmel forgatják a könyvnek azokat a részleteit, melyek egy-egy mű kalandos történetét mutatják be a sikertől a sikertelenségig, vagy – az esetek többségében – az első bukástól a későbbi kirobbanó sikerig.

Brockhaus–Riemann: Zenei lexikon

A hazai nyomdai viszonyok ismeretében azt mondhatjuk, példás gyorsasággal megjelent a világhírű zenei lexikon magyar változatának három kötete. Korszerű, tömör címszavai elsősorban a zeneelmélet és az új zenei törekvések vonatkozásában tájékoztatnak példászerű alapossággal és tömörséggel. A magyar címszavak terjedelme kétségtelenül némi aránytalanságot okoz, ezért azonban kárpótol az a tény, hogy zenei fejlődésünket módunk van behelyezni az egyetemes zenetörténetbe, s legjelentősebb alkotóink is méltó képviselket nyernek.

A sokat emlegetett információrobbanás zenei vonatkozásban is fontos követelményekkel járt, s ezeket a lexikon szerkesztői és címrői igyekeztek követni, munkájuk során. Ennek következményeképpen a magyar zenei élet értékes összefoglaló műhával gyarapodott, melynek révén a további részletkutatások sok új, ösztönző szemponttal gazdagodtak.

1986
ANNÉE LI.

vigilia

AVRIL
APRIL-SUMMARY

Revue mensuelle-Monatsschrift-Rédacteur en chef-Chefredakteur: LÁSZLÓ LUKÁCS
1053 Budapest, Kossuth Lajos u. 1. – Abonnements pour un an – Abonnement für das Jahr 25.– US dollar

RÉSUMÉ

Au centre du numéro a été placé le secret du Pâques. László Cs. Szabó publie sur la Sainte Croix un écrit d'un moine anglais médiéval. De différents points de vue, cinq théologues de renom exposent leurs pensées sur la passion et la resurrection du Christ: Ferenc Gál, Huba Rózsa, László Vanyó, László Boda et Pál Bolberitz. La partie littéraire se rattache à cet ordre d'idées avec les poèmes de István Vas, Gábor Garai et John Donne, ainsi qu'avec la nouvelle de Georg Trakl. Notre partenaire de discussion est cette fois Péter Prokop, prêtre et peintre hongrois vivant à Rome. Dans la série: „Notre patrie, Europe” Miklós Bárdos-Féltoronyi analyse les valeurs du pluralisme et quant à Denis Hay, il présente, à travers l'évolution de la cartographie, le processus de la prise de conscience de l'homme européen. György Walkó médite sur la tolérance religieuse et humaine. La rubrique **Journal** honore la journée de la poésie: Mária Imre publie un poème inédit de Sándor Reményik, cela est suivi de deux comptes rendus: celui de Tibor Gyurkovics sur la poésie de Sándor Csoóri et celui de Mátyás Domokos sur les poèmes d'András Fodor.

INHALT

Im Mittelpunkt der Nummer steht das Ostergeheimnis. László Cs. Szabó publiziert das Schreiben eines englischen Mönches aus dem Mittelalter über das Heilige Kreuz. Fünf namhafte Theologen: Ferenc Gál, Huba Rózsa, László Vanyó, László Boda und Pál Bolberitz sprechen von verschiedenen Gesichtspunkten ausgehend, über ihre Gedanken bezüglich auf das Leiden und die Auferstehung Jesu. Auch der Literaturteil schliesst sich diesem Gedankenkreis an, mit Gedichten von István Vas, Gábor Garai und John Donne, sowie mit einer Erzählung von Georg Trakl. Unser Gesprächspartner ist diesmal der in Rom lebende namhafte ungarische Maler und Priester Peter Prokop. In der Serie: Europa, unsere Heimat untersucht Miklós Bárdos-Féltoronyi die Werte der Pluralität, während Denis Hay den Prozess des zum Selbstbewusstseinkommens des Europäischen Menschen im Spiegel der Entwicklung der Kartografie präsentiert. György Walkó meditiert über die religiöse und menschliche Toleranz. Das Journal gedenkt dem Tag der Poesie: Mária Imre publiziert ein unbekanntes Gedicht von Sándor Reményik, Tibor Gyurkovics würdigt die Dichtung des Sándor Csoóri, während Mátyás Domokos die des András Fodor bespricht.

CONTENTS

This number is centered round the mystery of Easter. László Cs. Szabó publishes a writing on the Holy Cross by an English monk of the Middle Ages. – Five noted theologians, Ferenc Gál, Huba Rózsa, László Vanyó, László Boda and Pál Bolberitz, present their reflections on the Passion and the Resurrection of Jesus, using different ways of approach. – With poems by Gábor Garai and John Donne and a short story by Georg Trakl, the literary part of this number is also in connection with the same subject. – On this occasion, our interlocutor is Péter Prokop, a Hungarian priest and painter, who is living in Rome. – In the series „Our Homeland Europe”, Miklós Bárdos-Féltoronyi examines the values of pluralism and Denis Hay demonstrates the process of the self-consciousness of European man by means of the development in cartography. – György Walkó meditates on religious and human tolerance. – Our Diary salutes Poetry Day by publishing an unknown poem by Sándor Reményik, Tibor Gyurkovics reviews the poetry of Sándor Csoóri and Mátyás Domokos analyses the poetry of András Fodor.

